

เรื่องเล่าเวียง

เชียงใหม่

ดั่งดั่งดั่งดั่งดั่งดั่ง

The History of Chiangmai

เขียนและเรียบเรียงโดย ทศ กณวาท

มอบให้... พระราชทาน

F.H. 21/4/49

“ วัฒนธรรมประเพณีที่ตึงาม และประวัติศาสตร์
ของเมืองเชียงใหม่ ที่ยาวนานกว่า ๗๑๐ ปี เป็นความ
ภาคภูมิใจของชาวเชียงใหม่ และควรจะได้รับการพัฒนา
และอนุรักษ์อย่างยั่งยืน เพื่อทำให้เมืองเชียงใหม่ เป็น
เมืองที่น่าอยู่ของเราทุกคนตลอดไป ”

บุญเลิศ บุรณุปกรณ์
นายกเทศมนตรีนครเชียงใหม่

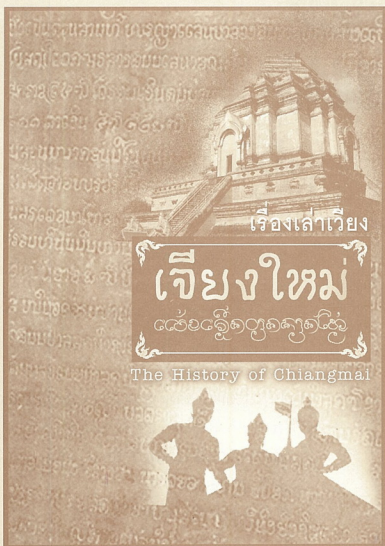
ในความติดและแรงบันดาลใจ

โดยความเชื่อส่วนตัวแล้ว ผมเชื่อว่า "คนและการศึกษา" คือพลังขับเคลื่อนให้เกิดการขับเคลื่อนของสังคม ทุกทิศ ทุกทาง ไม่ว่าจะเป็นในด้านศิลปวัฒนธรรม ธุรกิจการค้า และความเจริญก้าวหน้าของสังคมนั้นๆ

และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง "คน" คือสิ่งประดิษฐ์กรรมพิเศษสุดในโลกนี้ที่ไม่มีอะไรจะเทียบเท่าได้ หรือสร้างขึ้นด้วยไม่ว่าเทคโนโลยีจะสูงส่งเพียงใด และสังคมจะดีจะเลวร้ายสุดจะคาดคิด นั้นย่อมเกิดมาจาก "คน" เช่นกัน ความเจริญและยิ่งใหญ่ในทุกด้านของอาณาจักรล้านนานั้น ไม่ใช่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติแน่นอน ต้องมีร่องรอยและการบุกเบิก ก่อตั้ง พัฒนา ซึ่งเกิดมาจากคน ผมเชื่อเช่นนั้นหมดหัวใจ ผมจึงเริ่มศึกษา สืบค้น ข้อมูลของ คนเหล่านั้น ซึ่งเป็นบรรพชนที่ร่วมเป็นประวัติศาสตร์ หนึ่งในความยิ่งใหญ่ของล้านนา ยิ่งค้นมาก ศึกษามากจึงพบว่า กว่าจะเป็น "ล้านนา" นั้นแสนยากเย็น และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมืองเชียงใหม่ที่ต้องอ่านเหตุการณ์ต่างๆ นานา ทั้งจากภายในและภายนอก ความรุ่งเรืองเจริญก้าวหน้าของเมืองเชียงใหม่ ทั้งทางด้านศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี การปกครอง เศรษฐกิจการค้า ที่ยาวนานมากกว่า ๗๐๐ ปี และควรอย่างยิ่งในการที่จะบันทึกความดีและความจริงที่คนเหล่านี้ทำไว้เพื่อให้ลูกหลานชาวเชียงใหม่และผู้สนใจได้รับรู้ และรับทราบถึงรากเหง้าและความเป็นมานี้ด้วยความภาคภูมิใจ และเป็นบทเรียนสอนใจในการดำเนินชีวิต โดยมื่อติดเป็นครูที่ดี

ด้วยจิตคารวะ

ทศ คุณภาพ

หอสมุดแห่งชาติ เชียงใหม่

LOC 001871

หอสมุดแห่งชาติ เชียงใหม่

LOC03480

ชื่อหนังสือ : “เล่าเรื่อง เวียงเจียงใหม่”

(The History Of Chiangmai)

ISBN : 974-94142-6-8

เขียนและเรียบเรียง : ทศ คุณนาพร

บรรณาธิการ : พงษ์ศักดิ์ จุลลาดแพทย์

ออกแบบจัดรูปเล่ม : RGB Advertising Agency

6/6 ทางเข้าสนามบินเก่า ต.สุเทพ อ.เมือง

จ.เชียงใหม่ 50200 โทร./แฟกซ์ 0-538-08766

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์เอ็นสแควร์

196/1 ถ.โชตนา ต.ช้างเผือก อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50000

(ช่างธนาคารกสิกรไทย สาขาช้างเผือก)

โทรศัพท์. 0-5322-2930, 0-5335-7700

โทรสาร. 0-535-7700

จัดพิมพ์โดย : สำนักงานเทศบาลนครเชียงใหม่

เลขที่ 1 ถนนวังสิงห์คำ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50300

โทรศัพท์. 0-5325-9121

จัดพิมพ์โดย

เลขห้อง **ท้องถิ่น**

เลขหมู่ 959.353
ท234 จ

(หนังสือแจกฟรี ๗๑๐ ปี สรีปใหม่เมือง)

ห้ามจำหน่าย

เลขทะเบียน ๖๖๔๑๖ ๖๖๓๔

สารบัญ

	หน้า
เกริ่นนำ	๗
เมื่อวันวานถึงวันนี้	
ตำนานนพบุรีศรีนครพิงค์ เชียงใหม่	๑๗
พระเจ้ากาวิละ	๓๓
เจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ ๑	
ยุค “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง”	๓๔
พระญาธัมมลังกา	๔๕
เจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ ๒	
พระญาคำฝั้น	๕๕
เจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ ๓	
เจ้าพุทธวงศ์ (พระยาพุทธวงศ์)	๗๑
เจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ ๔	
พระเจ้ามโหตรประเทศฯ (เจ้าหนานมawangค์)	๘๑
เจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ ๕	
พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ (เจ้าชีวิตอ้าว)	๙๗
เจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ ๖	
พระเจ้าอินทรวชิยานนท์ (พระเจ้าอินทวิชยานนท์)	๑๐๗
เจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ ๗	
เจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์	๑๑๙
เจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ ๘	
พลตรีเจ้าแก้วขวัญ	๑๒๗
เจ้าหลวงองค์สุดท้ายของชาวเชียงใหม่	

เกริ่นนำ เมื่อวันวานถึงวันนี้

ปฐมบท แห่งการสร้างเมืองเชียงใหม่ นับ
เนื่องมาจากพระญามังราย กษัตริย์ผู้เป็นใหญ่แห่ง
ราชวงศ์มังราย ที่เริ่มสร้างเมืองนพบุรีศรีนครพิงค์
เชียงใหม่ เมื่อปี พ.ศ. ๑๘๓๙ นับเป็นเวลาถึง ๗๑๐
ปี จนถึงปีปัจจุบัน คือ พ.ศ. ๒๕๔๙

เมืองเชียงใหม่ ได้ผ่านการวิวัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง ผ่านผู้ปกครอง หรือผู้ครองนครมาหลายสมัย ตั้งแต่ราชวงศ์มังราย จนถึงเวลาที่พม่ายึดครองเชียงใหม่ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๑๐๑-๒๓๑๗ เป็นเวลาถึง ๒๑๖ ปี ก่อนที่จะมีการ "พินม่าน" หรือปลดแอกอย่างเด็ดขาด ซึ่งเป็นการร่วมมือของพญาเจ้าบ้าน เจ้ากาวิละและน้องทั้ง ๖ ผู้เป็นวงศ์เชื้อ "เจ้าเจ็ดตน" กับกรุงธนบุรี และสามารถขับไล่พม่าออกจากล้านนาได้สำเร็จ จนในวันนั้นกลายเป็นศูนย์กลางของความยิ่งใหญ่ ความเจริญในทุกด้านขงสกุล จนเป็นที่ยอมรับในนานาประเทศ และที่สำคัญเป็นศูนย์กลางแห่งการค้าในอดีต ที่บรรดาหัวเมืองต่างๆ ในล้านนาและใกล้เคียงให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งเป็นปกติที่เมืองใหญ่ในทุกเมืองของโลกนั้น ต้องมีการค้าขายแลกเปลี่ยนเป็นจุดสำคัญ ซึ่งช่วยสร้างความเจริญมั่งคั่งให้กับเมืองนั้นๆ

การค้าขายในอดีตของเชียงใหม่ นั้นนับตั้งแต่สมัยของพระเจ้ากาวิละ เมื่อ "พินม่าน" ปลดแอกเชียงใหม่จากพม่าได้แล้ว และเข้าร่วมสวามิภักดิ์ต่อกรุงธนบุรี และได้รับการแต่งตั้งเป็น "เจ้าหลวง" หรือเจ้าผู้ครองนครองค์ที่ ๑ แห่งวงศ์เชื้อ "เจ้าเจ็ดตน" นั้น บ้านเมืองเชียงใหม่那时อยู่ในสภาพที่ต้องเร่งฟื้นฟูในทุกด้าน เหตุด้วยว่าจากการศึกสงครามกับพม่า ซึ่งบรรดาราษฎรต่าง

ประตูเมืองเชียงใหม่ ด้านหนึ่ง
ถ่ายโดย นายบุญมา ภิญญู ถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๒

แตกกระจายหนีไปคนละทิศคนละทาง ปลอ่ยให้เมืองเชียงใหม่ว่างเปล่า ร้างผู้คนอาศัย มีแต่ป่ารก ต้นไม้ใหญ่ปกคลุม จึงเกิดนโยบายสำคัญในการที่รวบรวมผู้คนในหัวเมืองต่างๆ เข้าด้วยกัน ซึ่งก็คือยุค "เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง"

"เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง" นั้น นอกจากจะเป็นการรวบรวมคนจากหัวเมืองต่างๆ ให้มาอยู่ในเชียงใหม่ ช่วยฟื้นฟูบ้านเมืองแล้ว ในบรรดาราษฎรที่มาจากหัวเมืองต่างๆ นั้น มีทั้งช่างฝีมือ(สล่า) ในด้านต่างๆ รวมถึงทรัพย์สินที่ยึดมา เพื่อใช้ในการปรับปรุงสาธารณูปโภค ซึ่งเมื่อมีคนมาอยู่มากขึ้น มีผลผลิตในด้านการเกษตร ที่ในอดีตนั้นใช้ในการบริโภคในครัวเรือน เหลือหรือเกินความจำเป็น จึงนำมาแลกเปลี่ยนกันทำให้เกิด "ภาค" หรือตลาดขนาดใหญ่ขึ้น

ที่ปรากฏว่าในยุคของพระเจ้ากาวิละนั้น มีการดกกลางเมืองเชียงใหม่ ตั้งอยู่บริเวณหน้าวัดสี่เชียงใหม่หรือวัดพระสิงห์ในปัจจุบัน กินอาณาเขตไปถึงต้นโพธิ์กลางเวียง ในระยะแรกๆ นั้น ราษฎรในเมืองเชียงใหม่ นำสินค้าในท้องถิ่นมาซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน และเริ่มมีสินค้าจากต่างถิ่นเข้ามาร่วมค้าขายด้วยส่วนมากจะเป็นของแห้ง เช่น เมี่ยง ยาสูบ เกลือ ปลาแห้ง ขี้ผึ้ง น้ำผึ้ง หนังสัตว์ ฯลฯ ซึ่งเป็นการบรรทุก วัวต่าง ของพ่อค้าชาวไทยใหญ่ ชาวจีนฮ่อ ซึ่งเมื่อขายสินค้าที่บรรทุกมาแดนไกลแล้ว ยังได้ซื้อสินค้าจากเชียงใหม่ กลับไปค้าขายต่ออีกทอดหนึ่ง ซึ่งในการค้าขายในยุคนี้ นิยมใช้เส้นทางการค้าอยู่ ๒ สาย คือ

๑. เส้นทางบก

๑.๑ ระหว่างมะละแหม่ง-ล้านนา-รัฐฉาน-ยูนนาน ซึ่งเป็นเส้นทางของจีนฮ่อ และไทยใหญ่ที่นิยมใช้

๑.๒ ระหว่างยูนนาน-เชียงตุง-เชียงราย-เชียงใหม่ โดยผ่านแม่สรวย เวียงป่าเป้า แม่ชะจัน ดอยสะเก็ด จนเข้าสู่ตัวเมืองเชียงใหม่

๑.๓ ระหว่างยูนนาน-เชียงตุง-เชียงราย-พะเยา-แพร่
อุตรดิตถ์

๒. เส้นทางน้ำ หรือเส้นทางเรือตามลำน้ำปิงระหว่างกรุงเทพ ถึง เชียงใหม่ ซึ่งนิยมใช้เรือหางแม่ป่องหรือเรือแม่ปะ เป็นพาหนะสำคัญ ซึ่งต้อง ผ่านเกาะแก่งกลางน้ำที่ไหลเชี่ยวของลำน้ำปิง ในช่วงต่างๆ ก่อนถึงกรุงเทพฯ มีการบันทึกว่า การเดินเรือของล่องนั้นอาจใช้เวลาถึง ๑๕-๒๐ วัน แต่หากกลับ ที่ต้องทวนกระแส น้ำนั้นต้องใช้เวลา ๒-๓ เดือน และมีท่าเรือสำคัญอย่างเช่น ท่าเรือบ้านวัดเกาะ ตามลำน้ำวัง เมืองลำปาง ท่าเรือบ้านช่างฆ้อง ตามลำน้ำ กวง เมืองลำพูน และจุดสุดท้ายที่สำคัญ คือ ท่าเรือบ้านวัดเกต เมืองเชียงใหม่ ซึ่งกลายเป็นชุมชนที่สำคัญเก่าแก่ของเมืองเชียงใหม่ เหมือนศูนย์กลางการค้า โดยเฉพาะชาวจีนที่นิยมพักอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากในบริเวณนี้ เพราะความ สะดวกสบายในการค้าขายเป็นหลักนั่นเอง

แต่การค้าขายกับชาวต่างประเทศนั้น ได้มาเริ่มอีกครั้งเมื่ออังกฤษมี อิทธิพลเหนือพม่า และเริ่มที่จะขยายอิทธิพลทางการค้าและการเมือง เข้ามา ในล้านนา โดยในสมัยเจ้าพุทธวงศ์ เจ้าหลวง องค์ที่ ๔ ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๗๒ เมื่อ ดร.ริชาร์ดสัน (Dr. Richardson) พร้อม ด้วยพ่อค้าอีก ๑๒ คน เดินทาง มาขอซื้อโค กระบือ จากเมืองลำพูนถึงเมืองเชียงใหม่ และถือโอกาสสำคัญนี้ สำนวณดินแดนล้านนาและรัฐน่าน โดยอ้างว่า เพื่อใช้เป็นเส้นทางไปค้าขายต่อ ในตอนใต้ของประเทศจีน ซึ่งสันนิษฐานต่อมาภายหลังว่าเป็นการสำรวจ ทรัพยากรธรรมชาติของล้านนา โดยเฉพาะป่าไม้สักที่อุดมสมบูรณ์เป็นอย่างมากเป็นหลักมากกว่า

เพราะหลังจากนั้นไม่นาน ก็เริ่มมีคนอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษ เข้ามาขออนุญาตทำป่าไม้ โดยเริ่มต้นตามแนวตะเข็บชายแดนที่ติดกับล้านนา และรุกคืบเข้ามาในดินแดนล้านนาในที่สุด โดยรู้หลักและจุดอ่อนที่ว่า เจ้าผู้ครองนครต่างๆ ในล้านนานั้น เป็นผู้ถือสิทธิ์ขาดแต่เพียงผู้เดียว ถึงแม้ จะเป็นประเทศราชของกรุงรัตนโกสินทร์ก็ตาม และการติดต่อกับล้านนา กับกรุงเทพฯ ต้องใช้เวลานาน จึงเสนอผลประโยชน์กับเจ้าผู้ครองนคร เจ้านาย ในเมืองเชียงใหม่ที่มีอำนาจ อันเกิดความยุ่งยากเป็นอย่างมาก มีคติความเกิดขึ้น มากมาย ซึ่งมาจากการอนุญาตที่ซ้ำซ้อนกัน การยึดทรัพย์ และทำร้ายร่างกาย

ทรัพย์สินของคนในบังคับอังกฤษ จึงมีการฟ้องร้องต่อกรุงเทพฯ โดยในกองสุล
ใหญ่อังกฤษ ที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ ด้วยสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. ๒๓๙๘
ระหว่างอังกฤษกับกรุงเทพฯ กัดันรัฐบาลกลางจนทำให้มีการชำระคดีความ
และทางเชียงใหม่ต้องชดใช้เงินเป็นจำนวนกว่าสามแสนบาท ให้แก่คนใน
บังคับของอังกฤษ ในสมัยของพระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าหลวงองค์ที่ ๗
ของเชียงใหม่ในกาลต่อมา ซึ่งเกิดขึ้นโดยสาเหตุที่มาจากการทำป่าไม้ทั้งสิ้น

นับตั้งแต่มีการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงแล้ว ซึ่งมีผลในการเปิดการ
ค้าเสรี โดยทำให้เชียงใหม่กลายเป็นศูนย์กลางในทางการค้าในภูมิภาคนี้ ส่งต่อ
ไปยังเมืองรอบๆ จนถึงเมืองเชียงตุง และเมืองเชียงรุ้ง โดยเป็นจุดรับสินค้าจาก
กรุงเทพฯ ซึ่งสินค้าส่วนมากจะเป็นสินค้าจากต่างประเทศ ขนส่งมาตามลำน้ำ

ถนนท่าแพ ถ่ายจากสี่แยกอุปกุด
ถ่ายโดยหลวงอนุสารสุนทร เมื่อปี ๒๔๔๔

ปิงทางเรือ และบางส่วนมาจาก
เมืองมะละแหม่ง โดยวัวต่าง ม้า
ต่าง ควรเข้าใจไว้ด้วยว่า เมืองมะ
ละแหม่ง นั้น เป็นเมืองที่มีพ่อค้า
และกองกำลังของอังกฤษตั้งอยู่
และขนถ่ายสินค้าทางเรือ ที่ส่งมา
จากสิงคโปร์ อังกฤษ และ
ประเทศในยุโรปเป็นส่วนใหญ่ ส่ง
ผ่านต่อมาเมืองเชียงใหม่ นั่นก็
หมายความว่า

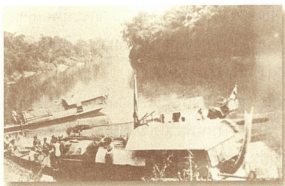
เมืองเชียงใหม่กลายเป็น
เป็นเมืองศูนย์กลาง ที่มีสินค้าจาก
กรุงเทพฯ และมะละแหม่ง เป็น
จุดค้าขายที่สำคัญ ก่อนที่จะมี
พ่อค้า แม่ค้า ขนสินค้าไปขาย
ตามหัวเมืองต่างๆ และการค้า
ในเชียงใหม่ นั้น นอกจากชาว

อังกฤษ ชาวยุโรป และชาวอเมริกัน ที่ส่วนมากจะดำเนินการด้านการขออนุญาตทำไม้สัก ซึ่งมีบริษัทสำคัญ เช่น บริษัท บริติช บอร์เนียว (British Borneo) บริษัท บอมเบย์ เบอร์มา (Bombay Burmah) บริษัท สยามฟอเรสต์ (Siam Forest) เป็นต้น ซึ่งทางรัฐบาลกลางได้รับทราบถึงปัญหากรณีพิพาทระหว่างบริษัทคนในบังคับอังกฤษกับเจ้านายฝ่ายเหนือมาโดยตลอด จึงกำหนดนโยบายสำคัญเพื่อเป็นการป้องกันข้ออ้างของอังกฤษ ที่จะใช้สิทธิพลทางการค้าและการเมือง มาใช้อำนาจเหนือล้านนาแทนที่กรุงเทพฯ

ทางรัฐบาลกลางจึงทำสัญญาจ้าง มร. เอช สเลต (Mr. H. Slaid) ที่เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการป่าไม้ เป็นอธิบดีกรมป่าไม้คนแรกของสยาม และ จัดตั้งเป็นครั้งแรกที่เชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๙ และมีผลงานที่สำคัญ คือ การโอนกรรมสิทธิ์พื้นที่ป่าไม้ทั้งหมดในล้านนา (มณฑลลาวเฉียง) เป็นสมบัติของแผ่นดิน แต่มอบค่าตอบแทนให้แก่เจ้าผู้ครองนครและเจ้านาย บุตรหลาน การปรับปรุงสัญญาอนุญาตให้ทำป่าไม้รัดกุมมากกว่าเดิม

ยังมีชาวต่างชาติอีกกลุ่มหนึ่ง นอกจากชาติตะวันตกที่เข้ามาดำเนินการค้า ตั้งแต่สมัยพระเจ้ากาวิละ คือ ชาวจีน ที่อาศัยอยู่ตามย่านท่าเรือสำคัญๆ โดยตั้งเป็นชุมชนชาวจีน และมีผู้ดูแลช่วยเหลือในการทำการค้า ในระหว่างหมู่คนจีนด้วยกัน โดยเฉพาะชุมชนชาวจีน ย่านวัดเกต ถือว่าเป็นชุมชนชาวจีน ที่มีบทบาทสำคัญมากในเชียงใหม่

ชาวจีนนั้นเป็นชนชาติที่มีความขยัน อดทน อดออม และซื่อสัตย์ ประจวบกับมีบุคลิกที่อ่อนน้อม จึงเข้ากันกับคนเชียงใหม่ และเจ้านายในเมืองเชียงใหม่ และมีการตั้งสมาคม หรือองค์กร เหมือนอย่างในประเทศจีน แต่ไม่ก่อความรุนแรงเหมือนกับในกรุงเทพฯ และทางใต้ โดยสมาคมที่ว่ามีชื่อว่า "เทียนตี้ห่วย" แปลว่า คณะ "ฟ้า ดิน มนุษย์" แต่ถูกเรียกในสยามว่า "ฮั้งยี่" โดยมี "ตัวกอ" หรือ "ตัวเฮีย" ในภาษาแต้จิ๋ว เป็นหัวหน้า ส่วนมากจะเป็นชาวจีนเก่า หรือ "เหล่าตั้ง" ที่มีฐานะและอิทธิพลดูแล "ซินตั้ง" หรือจีนใหม่ในการออกทุนกู้ยืมเงิน หาช่องทางการค้าและปกครองความสงบเรียบร้อยในชุมชนจีน รวมทั้งเป็นแหล่งสำคัญในการทำบุญ สร้างสาธารณ

เรือที่นิยมใช้ในการค้าขาย
สมัยก่อนมีรถไฟ คือ
"เรือหางแมงป่อง" หรือ
"เรือแม่ปะ"

กุลศต่างๆ และส่งเงินกลับไปให้ครอบครัวที่เมืองจีน ซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็น
สมาคมสโมสรของคนจีนในปัจจุบัน

และเมื่ออาชีพนอกเหนือจากการค้าขายปกติแล้ว ยังมีอาชีพเจ้าภาษี
นายอากร ที่เป็นที่ยอมรับของหมู่ชาวจีน ที่พอจะมีฐานะพอสมควร เพราะต้องเข้า
ประมูลกับทางราชการ และแบ่งผลตอบแทนให้แก่ทางราชการ แล้วยังมีกำไร
สูงพอสมควร โดยเหตุการณ์เข้มนวดและต้องการผลงานและกำไรแก่ราชการ
และตนเองจนบางครั้งก็ทำให้เกิดเรื่องราวใหญ่โต ดังเช่นกรณี กบฏพญาผาบ
หรือ พญาปราบ ที่เกิดขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๓๒ อันเนื่องมาจากการเก็บภาษีอากร
ที่ขาดหลักมนุษยธรรมที่สันถวาย ซึ่งทำให้แม่ทัพใหญ่ในอดีตอย่าง พญาผาบ
หรือพญาปราบต้องกลายเป็นหัวหน้ากบฏ ที่ต้องถูกราชการปราบปรามหนี
ตายในที่สุด

ชาวจีนเริ่มมีอิทธิพลทางการค้ามากขึ้น เพราะเหตุที่ว่าเป็นพ่อค้ากลุ่ม
เดียว ที่ค้าขายทางเรือ เพราะมีความเชี่ยวชาญ ชำนาญในการเดินเรืออยู่แล้ว
และมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพ่อค้าชาวจีนในกรุงเทพฯ อยู่แล้ว ประกอบกับ
ชาติตะวันตกนั้น ไม่กล้าที่จะค้าขายในทางเรือ เพราะมีอุปสรรคมากมายจาก
การเดินเรือ ทั้งความเชื่อวรากของกระแสน้ำตามธรรมชาติ และจากโจรผู้ร้าย
ที่ชุมชุมมากตามตลอดสองฝั่ง ในการเดินทางจึงเป็นโอกาสสำคัญให้ชาวจีน
ขยายการค้าอย่างรวดเร็ว เรือที่ใช้ในการเดินเรื่อนั้นนิยมใช้ "เรือหางแมงป่อง"
หรือ "เรือแม่ปะ" ซึ่งสามารถบรรทุกสินค้าได้เป็นจำนวนมาก สินค้าที่บรรทุก
ไปจากเชียงใหม่ ส่วนมากประกอบไปด้วย ครั่ง สีสียด หนังสือตัว เขาสัตว์

และน้ำมันหมู ฯลฯ และนำเอาสินค้าจากกรุงเทพฯ ซึ่งส่วนมากจะเป็น เสื้อผ้า ด้าย น้ำมันก๊าด ไม้ขีดไฟ สบู่ เครื่องเหล็ก เกลือ เป็นต้น การเดินทางด้วย เรือนั้น ต้องเป็นขบวน ใช้เวลาการเดินทาง ๒-๓ เดือน

ต่อมา มีการสร้างทางรถไฟจากกรุงเทพฯ ถึงปากน้ำโพ นครสวรรค์ ในปี พ.ศ. ๒๔๔๘ และมีแผนการสร้างทางรถไฟมาถึงเชียงใหม่ด้วย เพื่อสกัดกั้น อิทธิพลของอังกฤษ โดยอ้างถึงผลประโยชน์ในการทำป่าไม้ของตน เพราะในห้วง เวลานั้น อังกฤษกำลังสำรวจเส้นทางรถไฟจากเมืองมะละแหม่งในพม่า ผ่านแม่สอด เชียงใหม่ เชียงราย เชียงตุง ไปคุนหมิง ในมณฑลยูนนาน ประเทศจีน รัฐบาลไทยจึงต้องเร่งสร้างทางรถไฟสายกรุงเทพฯ ให้ไปถึง เชียงใหม่เร็วที่สุด ก่อนที่อังกฤษจะมาก้าวร้าวในการปกครองของไทยในล้านนา จนกระทั่งสำเร็จในเดือน มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๔ ทำให้การค้าทางเรือในลำนํ้าปิง ยุติลง และในทางบกโดยวัวต่าง ม้าต่าง ก็หมดไปด้วยในกาลต่อมา

ยุคก่อนถึงสงครามโลกครั้งที่ ๒ (๒๔๖๔-๒๔๘๐)

เมื่อหมดยุคของการค้าขายทางเรือ และวัวต่าง ม้าต่าง เนื่องจากการ สร้างทางรถไฟเสร็จสิ้น ถึงเมืองเชียงใหม่ในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ ก็เป็นยุคเริ่มต้น ของการค้าโดยทางรถไฟและรถยนต์ ตามลำดับ ซึ่งตั้งแต่นั้นมาชาวจีนผู้มีความชำนาญในด้านการค้าขาย ก็เข้าควบคุมการค้าขายในจังหวัดเชียงใหม่ เกือบทั้งหมด สินค้าที่มากับรถไฟมาสู่ดินแดนล้านนานั้น เป็นสินค้าประเภท อำนวยความสะดวกต่างๆ โดยเฉพาะสินค้าจากเยอรมันและญี่ปุ่น ที่มีราคา ตันทุนต่ำกว่าสินค้าของชาติตะวันตกชาติอื่นๆ สินค้าที่นิยมเป็นอย่างยิ่งในห้วง เวลานั้น เช่น เครื่องแก้ว กระเบื้อง บุหรี่ น้ำหอม ผ้า ของสดประเภทปลา น้ำมันก๊าด เกลือ และน้ำตาล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สินค้าที่เป็นเครื่องอำนวยความสะดวกสมัยใหม่ เช่น เครื่องเหล็ก น้ำมัน เครื่องจักร รถจักรยาน รถจักรยานยนต์ รถยนต์ เป็นต้น โดยที่สินค้าส่งออกที่สำคัญของเชียงใหม่ และ ล้านนา คือ ข้าว ฝ้าย สุกและยาสูบ มีการริเริ่มเพาะปลูกพืชผลใหม่ๆ ที่ชอบ อากาศหนาวเย็น ซึ่งมักจะเกิดขึ้นด้วยความริเริ่มของเจ้านาย ข้าราชการ พ่อค้า

ที่เป็นคนไทย เช่นการปลุกกะหล่ำปลี ยาโย หอมหัวใหญ่ ฯลฯ

จวบจนเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ในปี พ.ศ. ๒๔๘๐ บรรดากิจการ และการค้าที่เป็นของชาวอังกฤษและชาติทางยุโรป ที่อยู่คนละฝ่ายกับฝ่าย อักษะ ที่มีการนำของเยอรมัน อิตาลี และญี่ปุ่น ถูกยึดเป็นของราชการ และ มีการโอนย้ายถ่ายเทเข้าสู่มือของคนจีนที่มีฐานะในขณะนั้น เนื่องจากฝ่ายไทย นั้นประกาศอยู่ข้างเดียวกันกับญี่ปุ่น เพราะเหตุผลทางการเมือง และความ มั่นคงของชาติ ในขณะที่มีการดำเนินงานร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตรในทางลับที่ เรียกว่า "ขบวนการเสรีไทย" จวบจนสงครามสิ้นสุดใน ปี พ.ศ. ๒๔๘๘ กิจการการค้าเกือบทั้งหมดตกอยู่ในมือของคนจีน ในชั้นของบรรดาบุตรหลาน ผู้บุกเบิกการค้าในเชียงใหม่ในตระกูลสำคัญๆ เช่น นิมมานเหมินท์ ชุตินา โอสถาพันธ์ ตันตราพันธ์ ชินวัตร ศักดาพร และในตระกูลของชาวพม่า และไทใหญ่ เมื่อครั้งเข้ามามีกิจการในการทำป่าไม้สัก เช่น ตระกูลอุปโยคิน โดยการนำของหลวงโยนการพิจิตร (หม่องปัน ไทยว) ชุนกันชนะนนทิ (สา่งกะณะ) เป็นต้น

ทั้งนี้สายตระกูล "ณ เชียงใหม่" ที่สืบทอดมาจากเจ้าผู้ครองนคร ในวงศ์เชื้อ "เจ้าเจ็ดตน" นั้นก็มีบทบาทสำคัญเป็นอย่างยิ่งในด้านการค้า ศิลปวัฒนธรรม และการศึกษามาโดยตลอด และยังได้รับความเคารพรักจาก ประชาชนเชียงใหม่จนถึงทุกวันนี้

ณ เวลานั้นเป็นรุ่งอรุณของเมืองเชียงใหม่ ที่ถูกยกย่องว่าเป็น เมืองแห่งศิลปวัฒนธรรม และการค้าที่ยังคงความสำคัญเป็นอันดับ หนึ่งของล้านนา ตามรอยอดีตกว่า ๗๐๐ ปีก่อน และมีบุตรหลานเป็น จำนวนมากในตระกูลต่างๆ ของเชียงใหม่ ที่เป็นส่วนหนึ่งในการร่วม สร้างความยิ่งใหญ่ให้กับเมืองเชียงใหม่ ซึ่งน่าจะเป็นเรื่องที่ควรบันทึก ไว้ เพื่อเป็นแนวทางในการเรียนรู้ เพื่อให้ชนรุ่นหลังตระหนักถึงความ สำคัญและตัวตนที่แท้จริงของเมืองเชียงใหม่ และเพื่อให้เมืองเชียงใหม่ ดำรงอยู่ด้วยความมีศักดิ์ศรี สถาพร สืบไปตราบนานแสนนาน

พระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์

พญามังราย พญางำเมือง และ พญาร่วง สร้างเสร็จ พ.ศ. ๒๕๒๖
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ เสด็จฯ เปิด เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๖

ตำนาน นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่

นับเนื่องจากเอกสารโบราณล้านนา คือ ตำนานสุวรรณโคมคำและตำนานสิงหนวัติ ซึ่งระบุไว้สอดคล้องกันว่า ในอดีตกาลได้มีการอพยพย้ายถิ่นฐานของกลุ่มคนจากทางเหนือลงมาทางใต้ ณ บริเวณใกล้แม่น้ำโขง (แม้จะมีการโต้แย้งจากกลุ่มนักโบราณคดี และนักประวัติศาสตร์ในยุคใหม่ ว่าไม่มีการอพยพย้ายถิ่นฐานจากทางตอนใต้ของจีนก็ตาม ซึ่งขอยึดตำนานสุวรรณโคมคำและตำนานสิงหนวัติเป็นหลัก ด้วยความเคารพในภูมิปัญญาบรรพชนในอดีต : ผู้เขียน) อันเคยเป็นเมืองสุวรรณโคมคำ ในอดีตกาลก่อนพุทธกาล โดยที่ตำนานสิงหนวัติ ได้มีการระบุอย่างชัดเจนว่า เจ้าสิงหนวัติ ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ทางปากตะวันออกของแม่น้ำโขง เมื่อ พ.ศ.๔๓๐ (โบราณศักราชหรือปฐมศักราชได้ ๑๗ ปี) และสถาปนาเมืองนี้ โดยให้ชื่อว่า เมืองนาคพันธุสิงหนวัตินคร หรือ โยนกนครหลวง และเกิดการถล่มเป็นหนองน้ำ ซึ่งในตำนานกล่าวไว้ว่า เหตุเกิดจากประชาชนกินปลาไหลเผือกยักษ์

แต่บางตำนานกล่าวว่า เป็นปลาตะเพียนเผือกยักษ์ เมื่อ พ.ศ.๑๕๕๘ และบรรดา
ประชากรที่ยังคงเหลืออยู่ ก็ได้เลือกให้มีผู้รักษาการณ์ซึ่งอยู่ในฐานะขุนแต่งเมือง
ปกครองดูแลรักษาเมืองมาจนถึง พ.ศ.๑๖๓๘ ได้มีหัวหน้ากลุ่มชนลวจังกราช
ขึ้นที่คอยตุง และได้สร้างบ้านแปงเมืองขึ้น ชื่อว่า เมืองหิรัญนครเงินยาง
(ต่อมากลายเป็นเมืองเชียงใหม่) และต่อมาได้สร้างเมืองฝางและเชียงราย
และเมืองพะเยาในเวลาต่อมา

และกษัตริย์ในราชวงศ์ลวจังกราชที่เก่งกล้า และมีชื่อเสียงมากองค์
หนึ่ง คือพระญามังราย กษัตริย์องค์ที่ ๒๕ แห่งราชวงศ์ ผู้ปกครองเมือง
หิรัญนครเงินยาง เมื่อ พ.ศ.๑๘๐๒ ได้แผ่ขยายอาณาจักรไปโดยรอบ และที่สำคัญ
คือ การได้เมืองหิรัญชัยอยู่ในพระราชอำนาจ เมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๕ ในรัชสมัยของ
พระญาเย้า กษัตริย์องค์สุดท้าย นับเป็นองค์ที่ ๔๙ ที่เริ่มนับตั้งแต่พระนาง
จามเทวีครองอาณาจักรหิรัญชัย ซึ่งสถาปนาเมืองหิรัญชัยมาตั้งแต่ครั้ง
พ.ศ.๑๒๐๖ และพระญามังราย ได้ทรงสร้างเวียงกุมกามขึ้นใน พ.ศ.๑๘๓๗ โดย
กวาดต้อนช่างฝีมือและผู้คนจากเมืองพุกาม และรวมัญประเทศ ที่ทรงตีเมือง
ได้ มาไว้ในเวียงกุมกาม เพื่อสร้างความเจริญรุ่งเรืองในเมืองใหม่ที่พระองค์สร้าง
ขึ้น (ปัจจุบันมีการขุดพบเวียงกุมกามตั้งอยู่ใน อ.สารภี จ.เชียงใหม่) และมี
พระราชดำริที่จะสร้างเมืองใหม่ขึ้นมาอีกเมืองหนึ่ง ซึ่งในพงศาวดารโยนก
และประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖๑ กล่าวไว้ ดังนี้

พญามังรายครองราชสมบัติในนครกุมกาม โดยสุขสวัสดิภาพมาได้
ห้าปี จึงเสด็จไปประพาสช้างทิศเหนือถึงเชิงเขาอ้อยช้างหรืออุสุจบรรพต
คือ คอยสุเทพ ไปถึงป่าเปา ป่าคา แห่งหนึ่ง ได้ทรงทอดพระเนตรเห็นเป็นที่
อัศจรรย์ยิ่งนัก เห็นเป็นชัยภูมิดีสมควรตั้งพระนครได้แล้ว ท้าวเธอทรงรำพึงใน
พระทัยว่า อาตมาจะสร้างพระนครครั้งนี้เป็นภาระใหญ่ ควรจะเชิญสหาย
ทั้งสอง คือ พญาร่วงที่เมืองสุโขทัย และพญางำเมืองที่เมืองพะเยา มาปรึกษา
หารือให้พร้อมกัน คิดแล้วดังนี้จึงมีพระราชสาส์นให้ราชบุรุษ ไปอัญเชิญสหาย
เจ้าทั้งสองนครมาช่วยพิจารณา ครั้นพญางำเมืองและพญาร่วงมาถึงแล้ว
ท้าวทั้งสามก็พากันขึ้นอยู่บนยอดเขาสามยอดดูชะบวรเมือง แล้วเอย่ถึงด้าน

ยุทธการว่า "...เมืองนี้ ข้าศึกจะเบียดเบียน กระทำร้ายมิได้.." และในด้านเศรษฐกิจก็ถือว่า "...คนไหนมีเงินพันหนึ่ง มาอยู่เมืองนี้จะมีเงินหมื่น ครั้งมีเงินหมื่นมาอยู่ จะมีเงินแสน..."

ครั้นแล้ว พญาทั้งสามให้กวาดแควที่อันจะสร้างเวียงขึ้นเส้นเขือกระบัตคูก็รู้ว่าพื้นปดพีที่นั่นสูงเบื่องตะวันตก เอียงไปทางตะวันออก จึงกล่าวว่า ไชยภูมิเมืองนี้ดีจริง เหตุว่าเนื้อดินมีพรรณรังสีห้าประการ และประกอบด้วย ศุภนิมิตรไชยมงคลเจ็ดประการ

ประการที่หนึ่ง ดังได้ยินนามว่ามีกวางเผือกสองตัวแม่ลูกมาแต่ป่าใหญ่ หนเหนือเข้าอาศัยอยู่ในที่ไชยภูมินี้ มีคนเป็นอันมากมายกระทำสักการบูชา เป็นไชยมงคลประการที่หนึ่ง

อนึ่ง มีฟานเผือกสองตัวแม่ลูกเข้าอาศัยในไชยภูมิที่นี้ ต่อสู้ฝูงสุนัขทั้งหลายของนายพราหมณ์ทั้งหลายได้ สุนัขพ่ายแพ้ไป เป็นไชยมงคลประการที่สอง

อนึ่ง เราทั้งหลายได้เห็นมหาเสวตมุสิกะหนูเผือกตัวใหญ่กับบิรารสีตัวออกจากไชยภูมิที่นี้ เป็นไชยมงคลประการที่สาม

แจ้งศรีภูมิ เดิมเรียกว่า สะทลภูมิ หมายถึง ศรีของเมือง ในอดีตใกล้แห่งนี้มีดินนิโครธ (ไทร) ซึ่งถือเป็นสิริมงคล เป็นจุดเริ่มต้นของการตั้งเมืองเชียงใหม่ ในสมัยพญามังราย

ประติมากรรมรูปเทวตา เจดีย์วัดเจ็ดยอด เชียงใหม่

อนึ่ง พื้นภูมิสถานที่นี่
อันจะตั้งพระนครนี้ สูงเบื้อง
ตะวันตก เอียงหาตะวันออก
เป็นไชยมงคลประการที่สี่

อนึ่ง อยู่ที่นี่เห็นน้ำตก
แต่เขาอุสุจบรรพต คือ ดอย
สุเทพ ไหลลงมาเป็นลำน้ำ
ไหลขึ้นไปบนเหนือ แล้วเลี้ยว

ไปบนตะวันออก แล้ววนลงไปทิศใต้ แล้วไปทิศตะวันตก โอบอ้อมเวียงกุมกาม
ลำน้ำนี้เป็นนครคูแคว้นกอดเมืองอันนี้ไว้ เป็นไชยมงคลประการที่ห้า

อนึ่ง แม่น้ำนี้ไหลแต่ดอยลงมาที่ขุนน้ำ ได้ชื่อว่าแม่ขาน ไหลไปตะวันออก
แล้วจึงไปทิศใต้เทียบข้างแม่พิงค์ไป ได้ชื่อว่าแม่โท อนึ่งหนองใหญ่มีอยู่บน
ตะวันออกเฉียงเหนือแห่งไชยภูมิ คือหนองสาดดังนี้ ท้าวพระยานานาประเทศ
จักมาบูชา เป็นไชยมงคลประการที่หก

อนึ่ง แม่ระมิงค์อันเป็นแม่น้ำใหญ่ ไหลมาแต่มหาสระ ซึ่งพระพุทธเจ้า
ได้มาอาบยังดอยสลุ (ดอยหลวงเมืองเชียงดาว เรียกว่า ดอยอ่างสลุ คือ
อ่างทรง) ไหลมาเป็นขุนน้ำแม่ระมิงค์ กรายไปตะวันออกเวียง เป็นไชยมงคล
ประการที่เจ็ด รวมเป็นไชยมงคลเจ็ดประการประกอบพร้อมดังนี้

ครั้งได้เวลาพิไชยฤกษ์ ก็ให้ลงมือขุดคูเวียง และก่อนปรการด้านทิศ
อิสาน อันเป็นศรีนครก่อนอ้อมไปทิศทักษิณ แล้ววนไปรอบทั้งสี่ด้าน ทำไป
พร้อมกัน แรกตั้งกาด (ตลาด) เชียงใหม่ ในขณะยามเดียวกันนั้น สี่เดือนก็
แล้วเสร็จ สำเร็จพร้อมทุกประการ พญาทั้งสามพระนครจึงพร้อมกันขนาน
นามเมืองนี้ว่า "นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่" เมื่อวันพฤหัสบดีขึ้น ๘ ค่ำ
เดือน ๘ (เดือน ๖ เหนือ) ปีวอก จุลศักราช ๖๕๕ ตรงกับวันที่ ๑๒ เมษายน
พ.ศ. ๑๙๓๕ เวลาประมาณ ๐๔.๓๐ น. และโดยที่พระญามังรายได้ประทับอยู่
ณ เมืองเชียงใหม่ ตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์ ตลอดจนทรงทำนุบำรุงเมือง
เชียงใหม่ให้มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก และมีสายสัมพันธ์แน่นแฟ้นกับ

เมืองพุกาม สุโขทัย พระยา นอกเหนือ จากเมืองต่างๆ ที่อยู่ในพระราชอำนาจ และส่งบรรดาพระโอรสและเหล่าขุนนางไปปกครองในฐานะต่างๆ กัน และพระญามังรายถือว่าเป็นต้นราชวงศ์มังราย และมีกษัตริย์ในราชวงศ์ปกครองเมืองเชียงใหม่ทั้งสิ้น ๒๑ พระองค์ และพระองค์สุดท้าย คือ พระนางวิสุทธิเทวี ที่ทรงได้รับการแต่งตั้งจากทางพม่าที่สามารถยึดเมืองเชียงใหม่ได้

กล่าวคือในภายหลังกษัตริย์ในราชวงศ์มังรายปกครองเชียงใหม่ มาจนถึง พระเจ้าเมกุสิสุทธีวงศ์ (ท้าวเมกุ พ.ศ.๒๐๙๔ - ๒๑๐๓) กษัตริย์องค์ที่ ๒๐ ของราชวงศ์ ภายในเมืองเชียงใหม่นั้นเกิดการระส่ำระสายอย่างหนัก ซึ่งเป็นยุคที่ขุนนางมีอำนาจ และแบ่งออกเป็นหลายฝักหลายฝ่าย และทางฝ่ายพม่านั้น มีกษัตริย์ผู้ทรงปรีชาสามารถ ที่เป็นเกรงขามของบรรดาแว่นแคว้นต่างๆ ใกล้เคียง คือ พระเจ้าบุเรงนอง ซึ่งมีความต้องการที่จะขยายอาณาเขตของราชอาณาจักรของพระองค์ และเมืองเชียงใหม่ คือหนึ่งในเป้าหมายสำคัญ เมื่อทางพม่าทราบข่าวการแตกแยกในเมืองเชียงใหม่ จึงเห็นเป็นโอกาสทอง จึงยกทัพมาตีเมืองเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ.๒๑๐๑ จึงทรงใช้เวลาเพียง ๓ วัน ก็สามารถยึดเมืองเชียงใหม่ได้อย่างง่ายดาย และให้เมืองเชียงใหม่ อยู่ในฐานะเมืองเจ้าประเทศราช

กำแพงเมืองเชียงใหม่ ด้านหนึ่ง

โดยแต่งตั้งให้พระเจ้าเมกุญฯ เป็นกษัตริย์ปกครองเชียงใหม่ต่อไป แต่ต้องส่งเครื่องราชบรรณาการ และเข้าเฝ้ากษัตริย์พม่าตามที่ต้องการได้ทุกเมื่อ ต่อมาพระเจ้าเมกุญฯ มีความคิดจะ "พินม่าน" (ปลดออกจากพม่า) แต่ถูกปราบปรามโดยพม่า คราวนี้ได้ปลดและนำตัวพระเจ้าเมกุญฯ ไปไว้ที่เมืองหงสาวดี เมืองหลวงของพม่าในสมัยนั้น และถูกกักขังไว้จนสิ้นพระชนม์และได้แต่งตั้งพระนางวิสุทธิเทวี เป็นนางพระญาปกครองบ้านเมืองแทน จนกระทั่งพระนางวิสุทธิเทวีสวรรคต จึงได้ส่งเจ้านายและขุนนางของพม้ามารับปกครองเชียงใหม่ มาโดยตลอดถึง ๒๑๖ ปี โดยมีพม่าได้แต่งตั้งผู้ครองเมืองเชียงใหม่ถึง ๑๓ คน จากจำนวนผู้ครองเชียงใหม่ทั้งสิ้น ๑๗ คน ซึ่งในส่วนผู้ครองนครเชียงใหม่ ที่เหลือเป็นชาวล้านนาที่ได้ทำการ "พินม่าน" หรือปลดออกจากพม่าด้วยความกล้าหาญ

ดังเช่น เมื่อ พ.ศ.๒๒๗๐ เทพสิงห์ชาวเชียงใหม่ยึดเมืองเชียงใหม่ไว้ได้หนึ่งเดือน และเจ้าองค์น ซึ่งเป็นเชื้อพระวงศ์กษัตริย์ล้านช้างที่หนีภัยการเมืองมาบวชที่เชียงใหม่ ก็ยึดอำนาจจากเทพสิงห์ และตั้งตนเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ชื่อ พระเจ้าองค์คำ แต่เมื่อถึง พ.ศ.๒๓๐๖ กษัตริย์พม่าในราชวงศ์อลองพญา ก็มายึดหัวเมืองล้านนาไทยได้อีกทุกเมือง ยกเว้นเมืองลำปาง

และที่เมืองลำปางนั่นเอง ที่เป็นต้นกำเนิดต้นเค้าของสายสกุล "เจ้าเจ็ดตน" ซึ่งเป็นที่มาของสายสกุล "ณ เชียงใหม่"

"วงศ์เจ้าเจ็ดตน" ผู้ก่อวิวัฒนาการเมืองเชียงใหม่

ในแผ่นดินล้านนาไทยหลังจากถูกพม่าปกครองมาโดยตลอด นับจากส่งบรรดาเจ้านายขุนนาง มาพลัดเปลี่ยนเป็นผู้ครองนคร ดูแลเมืองเชียงใหม่ และหัวเมืองทั้งหมด และมีการแบ่งแยกการปกครองที่เคยอยู่ในพระราชอำนาจของกษัตริย์ ในราชวงศ์มังราย ออกเป็นเมืองต่างๆ เพื่อป้องกันการรวมตัว "พินม่าน" หรือปลดแอกได้โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ.๒๒๗๒-๒๒๗๕ นั้น เมืองต่างๆ ในล้านนาเกิดการแก่งแย่งชิงก่อเหตุการณ์จลาจลไปทั่ว

และที่เมืองลำปาง เจ้าอาวาส วัดนายางหรือพระอธิการวัดขมพู่ ได้

ตระเตรียมกำลัง ช่างสูมผู้คนไว้เป็นจำนวนมาก เพื่อที่จะทำการขับไล่พม่า
ที่ยกกำลังจากเมืองลำพูน โดยท้าวมหายศผู้เป็นหัวหน้า และมาตั้งทัพอยู่ที่วัด
พระธาตุลำปางหลวง และได้เลือกนายทิพย์จักร หรือ ทิพย์ช้าง อันเป็น
สมณนามของชาวล้านนาผู้หนึ่ง ที่มีสติปัญญาและความกล้าหาญ โดยเฉพาะ
อย่างยิ่ง นายทิพย์จักร ผู้นี้เป็นนายพรานหรือ "หมอโพน" ช้างป่าที่เก่งกาจ
ซึ่งในตำนานกล่าวว่า เคยใช้มือจับหางช้างไม่ให้หนีหรือขยับตัวหนีไปได้ เป็น
นายกองยกไพร่พลออกไปต่อสู้ขับไล่กับท้าวมหายศ จนสามารถตีทัพของ
ท้าวมหายศแตกพ่ายไป โดยที่ท้าวมหายศถูกยิงเสียชีวิตในที่รบ

ชาวเมืองลำปางจึงได้สถาปนาและอภิเษกเป็นพระญาสุลวฤาชัย
สงคราม และได้ครองเมืองลำปาง ใน พ.ศ.๒๒๗๕ จนถึงแก่พิราลัย เมื่อ
พ.ศ.๒๓๐๒ พระญาสุลวฤาชัย มีเทวีชื่อ นางพิมพา มีบุตรดังนี้คือ

๑. นายอ้าย
๒. นายเดื่อวันมอย
๓. นายชายแก้ว (เจ้าฟ้าชายแก้ว)
๔. นางสาว
๕. นางคำ
๖. นายคำพา
๗. นายพ่อเรือน
๘. นางกรม

และต่อมาได้สถาปนาเจ้าชายแก้วบุตรพระญาสุลวฤาชัยฯ ได้ครอง
เมืองสืบต่อมา ในปี พ.ศ.๒๓๐๗ พม่ากลับเข้ามาโจมตีอีกครั้งในล้านนา
และยึดเมืองลำปางหรือเขลางศนกรได้อีกครั้ง และนำตัวเจ้าชายแก้วไปเฝ้า
พระเจ้ากรุงอังวะ และโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็น "เจ้าฟ้าชายแก้ว" ครองเมือง
ลำปางสืบไป ในขณะที่ทางเมืองเชียงใหม่นั้นได้ให้ "โปมะยง่วน" หรือที่ชาว
ล้านนาเรียกว่า "ไปหัวขาว" ควบคุมอยู่และตั้งให้พระญาจำบ้าน (บุญมา)
เป็นพ่อเมืองเชียงใหม่ขึ้นตรงกับ "ไปหัวขาว"

ในเวลาต่อมาทหารพม่าที่ประจำการอยู่ในเมืองลำปางนั้น ก่อเหตุ
 ชมเหงราษฎร ทำให้เกิดความเดือดร้อนทุกหัวระแหง เป็นเหตุให้เจ้าชายแก้ว
 ตัดสินใจเดินทางจากเมืองลำปาง เพื่อจะไปแจ้งและรายงานเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับ
 ไปหัวชาว ที่ประจำการอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ ในขณะที่ทางพมามีความคิด
 ที่ไปโจมตีกรุงธนบุรี ที่มีสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้สถาปนากรุงธนบุรี
 ขึ้น หลังจากราชธานีเดิมคือ กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าในปี พ.ศ.๒๓๑๐ และ

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ทรงกอบกู้อิสรภาพคืนจากพม่าได้ และมีพระราชดำริที่จะทรงนำกองทัพไทยขับไล่ทหารพม่าทุกคน ออกไปจากพระราชอาณาจักรเช่นกัน ในห้วงเวลาดังกล่าวพระญ่าบ้านได้ทำการคบคิดกับเจ้ากาวิละ ผู้เป็นบุตรของเจ้าฟ้าชายแก้วแห่งเมืองลำปาง เพื่อเป็นพันธมิตรกันในการที่จะ "ฟื้นมาน" ปลดแอกก่อการกบฏขึ้น โดยที่พระญ่าบ้านนั้นมีการขัดแย้งกับโปหัวชาวอย่างรุนแรงเพราะเหตุที่ว่า โปหัวชาวหรือโปมะยวงวนได้ใช้อำนาจบาตรใหญ่ข่มเหงราษฎร และกดอำนาจของขุนนางชาวเชียงใหม่ จึงได้ต่อสู้กับโปหัวชาวที่กลางเวียงเชียงใหม่ ในเดือนยี่เหนือ แรม ๑๑ ค่ำ พ.ศ.๒๓๑๔ แต่โปหัวชาวหนีตายไปหลบอยู่ในค้ำพระญ่าบ้าน (บุญมา) จึงยกไพร่พลเลยไปถึงลำปาง และได้สมคบกับเจ้ากาวิละจะทำการก่อการ โดยที่เจ้ากาวิละรับปากและขอตั้งรอกอยู่ที่เมืองลำปาง เพื่อเตรียมทำการสำคัญ และพระญ่าบ้านจึงได้เดินทางไปพบกับโปสุพล่า หรือเนเมียวสีหบดี ที่เป็นแม่ทัพใหญ่ของพม่าที่อยู่เมืองล้านช้างได้ล่วงรู้ถึง พฤติกรรมอันหยามช้าของโปหัวชาว ที่กระทำต่อชาวเมืองเชียงใหม่ แล้วพระญ่าบ้านก็เดินทางกลับคืนมาเชียงใหม่ และตั้งมั่นอยู่ที่ประตูท่าแพ (วัดบุญพาราม)

และในขณะที่ยังพม่าเตรียมทัพจะลงไปตีกรุงธนบุรีนั้น พระญ่าบ้านได้ลอบให้คนนำสารไปแจ้งแก่เจ้ากาวิละ ว่าถึงเวลาจะทำการปลดแอกจากพม่าแล้ว และเจ้ากาวิละตอบตกลงขอให้พระญ่าบ้านลงไปขอทัพจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมาช่วย และเจ้ากาวิละและพี่น้องที่เป็นชายทั้ง ๗ คน จะรอเตรียมการณอยู่ที่เมืองลำปาง เมื่อสบโอกาสพระญ่าบ้านจึงออกอุบายรับอาสาไปสุพล่าหรือเนเมียวสีหบดี แม่ทัพใหญ่ของพม่าว่าจะขอไปผู้นำพาคนไปแผ้วถางเส้นทางน้ำให้ทัพเรือของพม่าเดินทางสะดวก ซึ่งพม่าก็หลงในกลอุบายจึงให้น้าชาวพม่าและไทใหญ่ ๗๐ คน ชาวไทยวนอีก ๕๐ คน เป็นกำลังในการขออาสาในครั้งนี้ด้วย ดังนั้นเมื่อพระญ่าบ้านนำกำลังไปจนถึงเมืองฮอด (อำเภอฮอดในปัจจุบัน) ก็ทำการพาพวกโจมตี ชาวพม่า ไทใหญ่ ไทยวนที่โดนหลอกไปล้มตายระเนระนาดแตกกระจายไป และพระญ่าบ้านรีบพากองกำลังไปขอกำลังทัพจากสมเด็จพระเจ้าตากสิน ที่เมืองกำแพงเพชร โดยที่

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงโปรดให้เจ้าพระยาจักรี และเจ้าพระยาสุรสีห์ เป็นทัพหลวงคุมไพร่พลยกขึ้นไปทางลำปางในขณะนั้น ที่แบ่งกำลังคน ๕,๐๐๐ คน ให้พระยาสุระเป็นหัวหน้าและให้พระญาจำบ้านเป็นผู้นำทาง นำพลขึ้นมาเชียงใหม่ก่อน และได้ปะทะต่อสู้กับทัพของโป้วหัวขาวที่ยกกำลังออกมาที่บ้านท่าวังตาล ทางทิศใต้เมืองเชียงใหม่ (บ้านท่าวังตาล ตำบลป่าแดด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ในปัจจุบัน) โดยที่ทัพของพระยาสุระกับพระญาจำบ้าน ต้องล่าถอยหนีมารวมพลเพื่อรอทัพหลวงเพื่อเข้ายึดเชียงใหม่อีกครั้ง

ในขณะที่ยกทัพของทัพหลวง ด้วยการนำทัพของเจ้าพระยาจักรี กับ เจ้าพระยาสุรสีห์ ผู้เป็นน้องชายได้ยกทัพมาถึงเมืองเถินในเวลาเพียง ๒๑ วัน และพบกับกองทัพของเจ้าคำสมผู้เป็นน้องชายของเจ้ากาวิละ ที่ได้แกล้งแต่งทัพมาต่อสู้ เพื่อลวงกับทางพม่า เพราะเมื่อกองทัพจากลำปางเคลื่อนตัวออกจากเมือง เจ้ากาวิละก็นำกำลังฆ่าพวกทหารพม่าที่อยู่ในเมืองลำปาง และให้เจ้าดวงทิพ ผู้เป็นน้องชายอีกคน ถือหนังสือไปต้อนรับทัพหลวง และขอเข้าสวามิภักดิ์ต่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทางพม่าเมื่อทราบข่าวว่า เจ้ากาวิละ และน้องอีก ๖ คน คิดการกบฏ จึงจับเจ้าฟ้าชายแก้วไว้ในเมืองเชียงใหม่ แต่ทางน้องของเจ้ากาวิละ ก็คิดจะช่วยเหลือพระบิดา คือ เจ้าฟ้าชายแก้ว จึงทำอุบายนำเครื่องราชบรรณาการไปให้โป้วหัวขาว โดยบอกกับโป้วหัวขาวว่า เจ้ากาวิละเกิดสติคลุ้มคลั่ง ไล่ฆ่าทหารพม่า ล้มตายไปเพราะจิตวิปลาส ไม่ได้คิดจะก่อการกบฏแต่อย่างใด โป้วหัวขาวจึงสั่งให้ชิงเจ้าฟ้าชายแก้วไว้ก่อน โดยที่ตอนแรกจะสั่งประหารชีวิตและคอยดูเหตุการณ์ และสังเกตว่าจะตัดสินใจผิดพลาดในเรื่องนี้

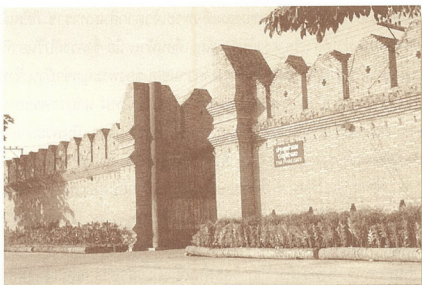
จึงเป็นโอกาสที่ทำให้เจ้ากาวิละเป็นผู้นำทัพ บุกเข้าตีเมืองเชียงใหม่ทันที โดยที่ทัพของเจ้าพระยาจักรีเข้าโจมตีทางทิศตะวันตก ส่วนเจ้าพระยาสุรสีห์แยกเข้าตีทางประตูท่าแพ กองทัพของพระญาจำบ้านที่ถูกตีพ่ายในครั้งแรก ก็เข้าเสริมบุกขี้ทัพของโป้วหัวขาวแตกพ่าย โป้วหัวขาวถอยร่นเข้าไปในเมืองและหนีออกไปทางประตูช้างเผือกเมื่อเห็นดังนั้น เจ้ากาวิละก็ยกทัพเข้าไปในเมืองเชียงใหม่ และช่วยเจ้าฟ้าชายแก้วที่ถูกพม่าคุมขังไว้ได้

อย่างปลอดภัย ในที่สุดกองทัพของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ก็ยึดเมือง
เชียงใหม่จากพม่าได้สำเร็จ ตรงกับวันเพ็ญ เดือนห้าเหนือ ซึ่งตรงกับวันอาทิตย์
พ.ศ.๒๓๑๗ และทรงปูนบำเหน็จในความดีความชอบของพระญ่าบ้าน จึงทรง
สถาปนาพระญ่าบ้าน (บุญมา) เป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ นามว่าพระยาวิช
ปราการ ตั้งนายน้อยก้อนแก้วขึ้นเป็นอุปราช ตั้งเช็กคายแดง เป็นพระยาลำพูน
ตั้งนายน้อยตอนตื้อผู้น้องเป็นอุปราช ตั้งนายน้อยโพธิ์ตอนทอง เป็นพระยาสุรวงศ์

เจ้ากาวิละได้พาเจ้าฟ้าชายแก้วผู้เป็นบิดากลับเมืองลำปาง และนำ
น้องทั้ง ๖ คน เข้าเฝ้าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เพื่อแสดงความ
สวามิภักดิ์ และขออยู่ในร่มพระบรมโพธิสมภารตลอดไป สมเด็จพระเจ้า
ตากสินมหาราช จึงทรงตั้งเจ้ากาวิละเป็นเจ้าเมืองลำปาง และเจ้าอัมลังกา
(ธรรมลังกา) น้องคนที่ ๓ เป็นอุปราชจากนั้นก็เสด็จยกทัพกลับทางเมืองเถิน

ในการทำศึกสงครามครั้งนี้ เจ้าพระยาสุรสีห์ (ต่อมาคือกรมพระ
ราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์) ได้มีความชอบพอรักใคร่
กับนางศรีโนชา น้องสาวคนที่ ๕ ของเจ้ากาวิละ จึงได้ทำการสู่ขอกับเจ้าฟ้า
ชายแก้ว ผู้เป็นบิดา และพี่น้องทั้ง ๗ ของเจ้ากาวิละ ซึ่งก็เห็นงามด้วย จึงยก
นางศรีโนชาให้ หลังจากนั้นทัพของพระยาสุรสีห์ก็ยกกลับทางสวรรคโลก
และถึงแม้ว่าจะทำการขับไล่พม่าได้ในครั้งนี้ แต่อิทธิพลของพม่าก็ยังมิอยู่
ดังเช่นในปี พ.ศ.๒๓๑๗ คล้อยหลังทัพจากกรุงธนบุรีกลับไปได้ไม่นาน พม่าก็
หวนกลับมาตีเชียงใหม่อีก พระญ่าบ้านต้องหนีไปอยู่เมืองระแหง (ตาก)
ทั้งด้านเจ้าเจ็ดตนที่อยู่เมืองลำปางก็ถูกพม่าตามไปตีต่อที่ลำปาง ก็ไม่สามารถ
ต้านทานได้ ก็อพยพหนีไปอยู่สวรรคโลก จนพม่ายกทัพกลับไปก็กลับคืนสู่
ลำปางอีกครั้ง และในช่วงนี้เองที่พระญ่าบ้านขัดใจกับอุปราชก้อนแก้ว เรื่อง
การจัดส่งเสบียงและได้สังหารอุปราชก้อนแก้วเสีย และทางด้านเจ้ากาวิละ
ก็ได้ฆ่าและทำร้ายขุนนางข้าหลวงของไทย ที่ถูกส่งมาตรวจตราความเรียบร้อย
ซึ่งประพฤติตนไม่เหมาะสมเป็นเหตุให้ราษฎรเดือดร้อน

ซึ่งทั้งสองสาเหตุของพระญ่าบ้านและเจ้ากาวิละในครั้งนี้ เป็นเหตุ
ให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เรียกคนทั้งสองมาเข้าเฝ้า และชำระความ

ประตูท่าแพ เดิมเรียกประตูเชียงเรือก เพราะอยู่ใกล้หมู่บ้านเชียงเรือกในอดีต ชื่อของประตูท่าแพเป็นชื่อของประตูเมืองชั้นนอก ซึ่งตั้งอยู่แนวกำแพงดินบริเวณ วัดแสนฝาง สมัยพระเจ้าอินทวิชยานนท์ เรียกประตูท่าแพว่า ประตูท่าแพชั้นนอก และเรียกประตูเชียงเรือกว่า ประตูท่าแพชั้นใน ประตูนี้บูรณะล่าสุด พ.ศ.๒๕๒๘-๒๕๒๙

ในปี พ.ศ.๒๓๒๑ ซึ่งได้มีการลงโทษทั้ง ๒ คน คือ ทรงให้เขียนพระญาจำบ้านในความผิดที่ฆ่าอุปราชก่อนแก้ว ๑๐๐ ครั้ง และให้จำคุกไว้ ต่อมาพระญาจำบ้านก็ล้มป่วยลง และเสียชีวิตในคุกที่กรุงธนบุรี และทรงสั่งให้เขียนเจ้ากาวิละ ๑๐๐ ครั้งเช่นกัน ฐานทำร้ายขุนนางข้าหลวงที่ทรงส่งไปตรวจตรา และยังทรงให้ปากขอหูทั้งสองข้างของเจ้ากาวิละด้วย ในฐานมีท้องตราเรียกเข้าเฝ้าถึง ๓ ครั้งก็ยังไม่ไปเข้าเฝ้าแล้วทรงให้จำคุกไว้ ต่อมาภายหลังนางศรีอินชา ผู้เป็นน้องสาวและภรรยาของพระยาสุรสีห์ฯ ช่วยทูลขอร่วมกับเจ้ากาวิละขอไปตีเมืองเชียงแสนเพื่อแก้โทษ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ก็โปรดอนุญาตตามที่ทูลขอและให้คืนอยู่ในฐานนักรบศึกดีเดิมและทำราชการต่อไป โดยที่เจ้ากาวิละคุมกำลังไปตีเมืองเชียงแสน

ผลัดแผ่นดินใหม่

จากกรุงธนบุรีมาสู่กรุงรัตนโกสินทร์

ในช่วงเวลาที่เจ้ากาวิละยกไปตีเมืองเชียงแสน เจ้าพระยาจักรี และเจ้าพระยาสุรสีห์ ยกกองทัพไปปราบปรามพวกญวนกับเขมร เกิดเหตุการณ์จลาจลขึ้นในกรุงธนบุรี ครั้นนั้นสมเด็จพระเจ้าตากสินถูกพระยาสิงห์และพระยาสรศักดิ์ก่อการกบฏ แล้วจับพระองค์ไปขังไว้ที่วัดแจ้ง (วัดอรุณราชวรารามฝั่งธนบุรี) แล้วบังอาจตั้งตนเป็นกษัตริย์ ซึ่งได้เกิดวีรสตรีชาวล้านนาช่วยกอบกู้บ้านเมือง ซึ่งมีข้อความปรากฏตามตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ฉบับสำนักนายกรัชมุนตรีมีดังนี้

"ในศักราช ๑๑๔๓ ตั้งปีร่วงเป้า พระยาสิงห์ พระยาสันคินฆ่ากษัตริย์ เจ้าตากสิ้นเสีย พระยาสิงห์ พระยาสันขึ้นเป็นกษัตริย์แทน

เจ้าครอกศรีอินชาจึงใช้ค้นหาชาวปากเพรียวเข้ามาแล้ว มีอาชญาว่า คินสูอาษาพระยาสิงห์ พระยาสันได้ ในเมื่อภูมิชีวิตอยู่ถูกหื้อสูได้ทำการบ้านเมือง จะหื้อสูสะดวกค้าขายตามสบายเท่าเว้นไว้แต่กูต้องประสงค์ว่าฉันนั้น ชาวปากเพรียวอาษาเข้ายับ (จับ) เอาพระยาสิงห์ พระยาสันได้ แล้วฆ่าเสีย เจ้าครอกศรีอินชาหงายเมืองได้ไว้ แล้วไปเชิญเจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์ สองพี่น้องเข้ามาผ่านพิภพขึ้นเสวยราชย์ เจ้าพระยาจักรีตนเป็นที่กษัตริย์วังหลวงพระราชวังบวรสถานมงคล วังหน้าแลฯ ในศักราช ๑๑๔๓ ตั้งปีร่วงเป้านั้นหันแลฯ"

เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นตรงกับ พ.ศ.๒๓๒๕ เมื่อเจ้าพระยาจักรีปราบดาภิเษก เป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี ทรงพระนามว่า "พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก" และย้ายเมืองหลวงมาอยู่ที่เมืองบางกอก อีกฝั่งหนึ่งของแม่น้ำเจ้าพระยาตรงข้ามกับกรุงธนบุรี เป็นการเริ่มต้นแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงสถาปนาเจ้าพระยาสุรสีห์ เป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล หรือวังหน้า (ซึ่งเทียบเท่าตำแหน่งพระมหากษัตริย์) และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้แต่งตั้งเจ้ากาวิละด้วยความชอบที่นำเชลย และ

ข้าวของไปถวาย เมื่อเสด็จจากศึกสงครามเป็นพระยามังราวยุทธการกำแพง
แก้ว ครองเมืองเชียงใหม่ขณะมีอายุประมาณ ๔๐ ปี

เจ้าอัมมลังกา	ผู้น้องคนที่ ๓	เป็นอุปราชเมืองเชียงใหม่
เจ้าคำสม	ผู้น้องคนที่ ๒	ขึ้นเป็นพระยานครลำปาง
เจ้าดวงทิพ	ผู้น้องคนที่ ๔	เป็นอุปราชเมืองลำปาง
เจ้าหนูหล้า	ผู้น้องคนที่ ๕	เป็นเจ้าราชวงศ์เมืองลำปาง
เจ้าคำฝั้น	ผู้น้องคนที่ ๖	เป็นพระญาบุรีรัตน์ หัวเมือง แก้ว เมืองเชียงใหม่

พร้อมทั้งพระราชทานเครื่องยศ ตามอย่างเจ้าประเทศราชทุกประการ
เป็นการเริ่มต้นเชืวงศ์ "เจ้าเจ็ดตน" อันมี ๕๗ หัวเมืองเป็นบริวาร ซึ่ง
เจ้ากาวิละนั้น และน้องทั้ง ๖ คน ได้ถวายการจงรักภักดีเป็นแบบอย่างให้
บรรดาพระประยูรญาติราชวงศ์ "ทิพย์จักราธิวงศ์" โดยที่พระเจ้ากาวิละ
ได้ทรงประทานโอวาทแก่บรรดาพระประยูรญาติ บุตรหลาน เสนาอำมาตย์
และสมณชีพราหมณ์ ต่อหน้าองค์พระมหาชีวิตธาตุ วัดลำปางหลวง ซึ่งเป็นถิ่น
และดินแดนชาติภูมิ กำเนิดราชวงศ์ ณ วันอังคาร ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีมะเส็ง เดือน
พฤษภาคม พ.ศ.๒๓๔๔ ที่รวมใจความได้ว่า การที่เป็นอยู่สุขสบายในเวลา
ขณะนี้ เป็นเพราะการซบเลี้ยงของพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะในราชวงศ์จักรี
และขอให้บรรดาลูกหลานในสายสกุลทั้งหมด มีความจงรักภักดี และห้ามมิให้
คิดการกบฏต่อราชวงศ์จักรี อย่าเอาบ้านเมืองไปสวามิภักดิ์ต่อพวกฝรั่ง แหก
ญวน แปรพักตร์ต่อพระมหากษัตริย์ไทย ถ้ามีผู้ใดคิดอ่านเยี่ยงนั้น ก็ให้ตก
นรกนับแสนมหากัลป์ อย่าได้ผุดอย่าได้เกิด วิบัติฉิบหาย และให้รักสามัคคีกัน
ในหมู่พี่น้อง ถ้าใครเชื่อฟังให้มีความสุขเจริญสถาพร ถ้าใครไม่เชื่อฟังให้วินาศ
ฉิบหาย และทุกถ้อยคำแห่งพระเจ้ากาวิละที่ได้ทรงกล่าวประทานโอวาทใน
ครั้งนั้น บรรดาเจ้านาย บุตรหลาน ก็ได้ยึดถือปฏิบัติมาตราบจนกระทั่ง
ปัจจุบันนี้ สำหรับเจ้านายในราชวงศ์ "ทิพย์จักราธิวงศ์ " ซึ่งเป็นบุตรหลาน
เหลน ของพระเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ พระเจ้าผู้ครองนครลำพูน พระเจ้า
ผู้ครองนครลำปาง พระยามังราวยุทธการกำแพงแก้วหรือพระเจ้ากาวิละ

เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ ๑ แห่งราชวงศ์ "ทิพย์จักราธิวงศ์" มีพี่น้องร่วมอุทร
อันเกิดแก่เจ้าฟ้าชายแก้วกับพระนางจันทาเทวี มีรายนามดังนี้

๑. เจ้ากาวิละ (เกิด พ.ศ.๒๒๘๕ ได้เป็นพระเจ้าเชียงใหม่)
๒. เจ้าคำสม (เกิด พ.ศ.๒๒๘๗ ได้เป็นพระยานครลำปาง)
๓. เจ้าอัมมลังกา (เกิด พ.ศ.๒๒๘๙ ได้เป็นพระยาเชียงใหม่
ช้างเผือก)
๔. เจ้าดวงทิพ (เกิด พ.ศ.๒๒๙๑ ได้เป็นพระยานครลำปาง)
๕. เจ้า (หญิง) สร้อยโนชา หรือศรีอโนชา (เกิด พ.ศ.๒๒๙๓ ได้เป็น
เจ้าครอก หรือพระอัครชายาเธอ ในกรม
พระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท)
๖. นางสรวิธฉณา (เกิด พ.ศ.๒๒๙๕ เสียชีวิตตั้งแต่เล็ก)
๗. เจ้าหมูล้ำ (เกิด พ.ศ.๒๒๙๗ ได้เป็นอุปราชนครลำปาง)
๘. เจ้าคำฝั้น (เกิด พ.ศ.๒๒๙๙ ได้เป็นพระยาเชียงใหม่)
๙. นางศรีบุญทัน (เกิด พ.ศ.๒๓๐๑ เสียชีวิตตั้งแต่เล็ก)
๑๐. เจ้าบุญมา (เกิด พ.ศ.๒๓๐๓ ได้เป็นพระยานครลำพูน)

พระเจ้ากาวิละ

เจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ ๑ (พ.ศ. ๒๓๒๔-๒๓๕๘)

พระเจ้ากาวิละ เจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ ๑

เมื่อเจ้ากาวิละได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ ๑ แล้ว จึงได้ย้ายจากเมืองลำปาง มาครองเมืองเชียงใหม่ ซึ่งในขณะนั้นรกร้าง เป็นป่าพง เป็นที่อยู่ของสิ่งสสารสัตว์น้อยใหญ่ ราษฎรยังคงกระจัดกระจายอยู่ตามที่ต่างๆ ไม่เป็นกลุ่มก้อน เพราะหนีภัยจากสงคราม จึงยังไม่เข้ามาอยู่ในกำแพงเมืองเชียงใหม่ และตั้งหลักอยู่ที่เวียงป่าซาง (ต่อมาเป็นอำเภอปากปอง แล้วปัจจุบันเปลี่ยนเป็นอำเภอป่าซางตามเดิม อยู่ในท้องที่จังหวัดลำพูน) ตั้งแต่ ปี พ.ศ.๒๓๒๕ และเริ่มสะสมกำลังในเวียงป่าซาง นานถึง ๑๔ ปี ๔ เดือน ๒๐ วัน จนกระทั่งในปี พ.ศ.๒๓๓๙ เดือนหกเหนือ ขึ้น ๘ ค่ำ ตรงกับวันอาทิตย์ จึงยกไพร่พลออกจากเวียงป่าซาง ใช้เวลาเดินทางเป็นเวลา ๕ วัน เข้าสู่เมือง เชียงใหม่

ยุค " เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง "

ควรทราบไว้ด้วยว่า ถึงแม้พระเจ้ากาวิละจะได้เป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่หรือเจ้าหลวงแล้ว ภายในเวลาขณะนั้น ในกำแพงเมืองเชียงใหม่แล้ว ผู้คนยังโหรงเหรงและเจียมเหงา ภายในยังเต็มไปด้วยบรรดาแมกไม้ยังรกรุงรัง จึงถือได้ว่า เป็นยุคฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่จริงๆ พระเจ้ากาวิละและเจ้าน้องทั้ง ๖ คน จึงเริ่มหาทางเพิ่มจำนวนราษฎรในเมือง โดยการชักชวนและไปตีกวาดต้อนตามหัวเมืองต่างๆ ทุกทิศ เริ่มตั้งแต่เมืองฝาง (อำเภอฝาง) ไปจนถึงเมืองเชียงแสน เชียงราย เชียงคำ เชียงของ เมืองปู้ เมืองสาด เมืองกาย เมืองพะเยา เมืองเลน เมืองยอง เมืองเชียงตุง เมืองซอน เวียงตองกาย จนถึงสิบสองปันนา ทิศตะวันตกถึงเมืองบนฝั่งแม่น้ำคง (สาละวิน) มีเมืองยวม เมืองแม่ฮ่องสอน เมืองแหง เมืองปาย ฯลฯ ในปี ๒๓๓๒ ก็ได้ชาวบ้านสะต๋อย บ้านวังลู่ วังกวาด และบ้านจัวลย ทำซ้าง บ้านนา และอีกหลายเมือง ซึ่งได้ไปไว้ในที่ต่างๆ ในเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง จนถึงแพร่ น่าน (ซึ่งในปัจจุบันบรรดาผู้ถูกกวาดต้อนหรืออพยพตามมาก็ยังคงตั้งชื่อหมู่บ้านตามชื่อดั้งเดิมของตน เช่นพวกที่มาจากเมืองสาด เมืองกาย เมืองเลน เมืองซอน บ้านจัวลย เป็นต้น และยังใช้นามสกุลที่สามารถคาดเดาถึงการอพยพมาในครั้งนั้น เช่น "ตุงคนาคร" ก็หมายถึงพวกที่มาจากเมืองเชียงตุง "สิโรรส" ก็คือสายตระกูลเจ้านายของราชวงศ์ของเชียงตุง) และได้นำเชลยและข้าวของที่กวาดต้อนมา นำไปถวายทางกรุงเทพฯ อยู่บ่อยครั้ง โดยเฉพาะผู้นำคนสำคัญที่จะเป็นพิชัยต่อราชวงศ์จักรี และพระราชอาณาจักรไทย จึงทำให้พระเจ้ากาวิละนั้นเป็นที่โปรดปรานของรัชกาลที่ ๑ และวังหน้าเป็นอย่างยิ่ง นอกเหนือจะเป็นพระญาติสนิททางเจ้าครอกศรีอินชา ซึ่งเป็นพระอัครชายาในวังหน้า และมีพระราชธิดากับกรมพระราชวังบวรฯ เพียงพระองค์เดียว พระนามว่าเจ้าฟ้าหญิงพิรุณทอง ที่มีฐานันดรศักดิ์เป็นชั้น "เจ้าฟ้า" เพราะพระมารดาเป็นน้องของเจ้าประเทศราชประสูติกาลเมื่อ พ.ศ.๒๓๒๐ ณ ตำบลบ้านปากคลองบางลำภูในสมัยรัชกาลที่ ๑ ทรงสถาปนาเจ้าฟ้าหญิงพิรุณทอง เป็นกรมศรีสุนทร เมื่อปีมะโรง พ.ศ.๒๓๕๑ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๒ เมื่อ พระชันษา ๓๔ พรรษา

วิหารวัดเชียงยืน "เดชเมือง" ของเมืองเชียงใหม่

และการอพยพผู้คน "เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง" ก็ยังทำไปอย่างต่อเนื่อง เพราะในบรรดาหัวเมืองที่เชื้อเจ้าเจ็ดตนปกครองอยู่น้อย ก็แบ่งกันไปในระหว่างเมืองทั้งเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง ไปสู่เชียงแสน เชียงราย ซึ่งในเชื้อสายทางเชียงราย นิยมเรียกสกุลนี้ว่า "เชื้อเจ็ดตน" และการปกครองที่วงศ์เจ้าเจ็ดตนครอบครองอยู่ก็ได้มีการปกครองแบบเครือญาติ เมืองใดพอเมืองว่าง ต้องมีการปรึกษาหารือหาพ่อเมืองใหม่ ในวงศ์เจ้าเจ็ดตนทุกครั้ง หากมีกรณีขัดแย้งประการใดก็ต้องมีการนำเข้าสู่การไกล่เกลี่ยปรองดอง ซึ่งกันและกันตลอดมา รวมถึงการแต่งงานก็พยายามจะให้อยู่ในวงศ์เจ้าเจ็ดตน เพื่อมิให้สายเลือดและตระกูลกระจายออกไป

เจ้านายทุกพระองค์ในราชวงศ์ "เชื้อเจ้าเจ็ดตน" ได้ช่วยกันทำนุบำรุงเมืองในล้านนาให้เจริญสถาพรเป็นปึกแผ่นและสงบสุข มาตั้งแต่ครั้งอดีต แม้จะมีการรบทัพจับศึกกับพม่าและพวกกบฏต่างๆ ที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา แต่ด้วยความรักสามัคคี และแผ่นดินเกิดตั้งแต่มีการ "พื้นม่าน" ปลดแอกจากพม่า และเข้าสู่ความจงรักภักดีต่อราชวงศ์จักรีอย่างเหนียวแน่น และได้รับการ

เสาอินทขิล ในบริเวณวัดเจดีย์หลวง

โปรตปรานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาทศวรรษกาลจนถึงปัจจุบัน ซึ่งนอกจากจะเป็นมหามิตรต่อกัน และกัน และยังถือเป็นพระญาติสนิทของทั้ง ๒ ฝ่าย ไม่เหมือนหัวเมืองอื่นในภาคต่างๆ ที่มีปัญหา มาโดยตลอด

นับตั้งแต่พระเจ้ากาวิละ ได้เป็นเจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์แรก นั้น ได้เริ่มดำเนินนโยบายฟื้นฟูเมือง เชียงใหม่ ยุค "เก็บผักใส่ซ้า เก็บซ้าใส่เมือง" สร้างให้เมืองร้าง เป็นเมืองที่มั่งคั่งในกาลต่อมา ซึ่งชาวล้านนาได้รัก และเคารพยึดเป็น

"พระเป็นเจ้าทั้งสามพระองค์พี่น้อง" คือ พระยามังรายชิรปราการกำแพงแก้ว เจ้าอุปราชา และเจ้ารัตนห้าวเมืองแก้ว และได้ร่วมกับเสนาข้าราชบริพาร ให้เมืองเชียงใหม่นามว่า "เมืองรัตนดิงสาอภินวปุรี" อีกทั้งโปรดให้ก่อรูปช้างเผือกสองเชือกตั้งไว้ทางทิศเหนือของเมือง เชือกที่หันหน้าไปทางเหนือโปรดให้ชื่อว่า ปราบจักรวาท อีกเชือกหันหน้าไปทางทิศตะวันตกให้ชื่อว่า ปราบเมืองमारเมืองยักษ

และได้ย้ายเสาอินทขิลจากที่ตั้งเดิมคือ วัดสะดือเมือง ไปไว้ที่วัดเจดีย์หลวง ก่อรูปกุ่มกณฑ์ ๒ ตน ไว้ที่หน้าวัด ก่อรูปสุเทวฤาษี (ตามตำนานสร้างเมืองเชียงใหม่ในสมัยพระยามังราย) ไว้ด้านตะวันตกของหออินทขิลอีกด้วย และอีกสองปีต่อมา ในเดือนสี่เหนือขึ้น ๑๓ ค่ำ ได้ก่อรูปมคคินทสิหราชสีห์ ๒ ตัว ไว้ที่ข่วงสิงห์ทางทิศเหนือของเมืองเพื่อเป็น "ชัยมงคลแก่รัฐบุรุษานรญาติ บ้านเมืองทั้งมวล"

ต่อมาเกิดเหตุการณ์สำคัญที่ทำให้พระเจ้ากาวิละได้รับการสถาปนา

เป็นพระเจ้าเชียงใหม่ อย่างสมบูรณ์ก็คือ กรณีที่พม่าตั้งชาวญวนนานผู้หนึ่งชื่อว่า ราชชาจอมหงส์ ที่รับอาสาทางกษัตริย์พม่าว่าสามารถจะเกลี้ยกล่อมเชียงใหม่ ให้ร่วมเป็นพวกได้ ทางพม่าจึงตั้งเป็นเจ้าประเทศราชอยู่ที่เมืองสาต (สาตว์) และประกาศว่าตนเป็นใหญ่ในล้านนา ๕๗ หัวเมืองนามว่า "เจ้ามหาสุวรินหงส์ จักกวัตติราชะ" และส่งคนถือหนังสือมาหาพระเจ้ากาวิละ ซึ่งทำขัดเคืองใจเป็นอย่างมาก จึงให้พระญาอุปราชธัมมลังกาและเจ้ารัตนหั่วเมือง แล้วยกทัพไปตีที่เมืองสาต จักราชาจอมหงส์และบุตรชาย จึงคุมตัวล่องเรือไปถวายที่กรุงเทพฯ เมื่อจุลศักราช ๑๑๖๔ หรือตรงกับ พ.ศ.๒๓๔๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑ จึงโปรดให้เลื่อนพระยามังรวาชิรปราการกำแพงแก้ว (พระเจ้ากาวิละ) เจ้าเมืองเชียงใหม่เป็น "พระบรมราชานรวิบัติศรีสุริยวงศ์ องค์อินทสุรศักดิ์ สมญามหาชาติยราชชาติราชไชยสวรชัยเจ้าชั้นทเสมาพระนครเชียงใหม่ ราชธานีศรีสวัสดิ์ชีมายุสมอุดม" เป็น "พระเจ้าเชียงใหม่" เป็นใหญ่ในล้านนา ๕๗ หัวเมืองในฐานะเจ้าประเทศราช และขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ ในเวลาต่อมา ได้นำเจ้าเมืองเชียงแสน เชียงตุง เมืองยอง และหัวเมืองใกล้เคียงไปเฝ้ารัชกาลที่ ๑ ในคราวนี้ได้โปรดเลื่อนพระญาอุปราชเป็นเจ้ามหาอุปราชเชียงใหม่ ให้พระญาบุรีรัตนเมืองเชียงใหม่ เป็นเจ้าเมืองลำพูน เจ้าสิริบุญมาเป็นอุปราช เมืองลำพูน

จนถึง พ.ศ.๒๓๕๒ รัชกาลที่ ๑ สิ้นพระชนม์ และพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ขึ้นครองราชย์สืบต่อจนถึง พ.ศ. ๒๓๕๘ พระเจ้ากาวิละได้ลงไปเฝ้าเป็นครั้งสุดท้ายและได้รับการถวายต้อนรับอย่างสมพระเกียรติ มีการนำไปเที่ยวทางทะเลและยิงปืนใหญ่ถวาย และจัดสิ่งของพระราชทานมากมาย จนกระทั่งเสด็จกลับคืนเชียงใหม่จึงถึงแก่พิราลัย เมื่อเดือนสี่เหนือ แรม ๔ ค่ำ วันพุธ ยามแตรบอกเวลาเข้าสู่เที่ยงคืน ท่ามกลางความโศกเศร้าของพระประยูรญาติ ข้าราชการขุนนาง และราษฎรเป็นอย่างยิ่ง สิริพระชนม์ชันษา ๗๔ ปี รวมระยะเวลาครองแผ่นดินเชียงใหม่ทั้งสิ้น ๓๒ ปี

ผู้สืบสายโลหิตโดยตรงจากพระเจ้าบรมราชาธิบดีกาวิละ
พระเจ้านครเชียงใหม่องค์ที่ ๑

ชั้น ๑ เจ้าพญาสุลละวะฤาไชยสงคราม (ทิพจักร) เจ้าผู้ครองนครลำปาง

ชั้น ๒ เจ้าฟ้าชายแก้ว เจ้าผู้ครองนครลำปาง

ชั้น ๓ พระเจ้าบรมราชาธิบดีกาวิละ พระเจ้าผู้ครองนครองค์ที่ ๑

พระเจ้าบรมราชาธิบดี มีราชบุตร ๔ คน ธิดา ๑ คน เรียกว่าชั้น ๔

๑. เจ้าน้อยสุริยฆาฏ เป็นเจ้าราชบุตรนครเชียงใหม่

๒. พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ (เจ้าหนานสุริยวงศ์)

พระเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ ๖

๓. เจ้าหนานมหาวงศ์ สมรสกับเจ้าหญิงบุญนา ธิดา

เจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น

๔. เจ้าหญิงคำใส

๕. เจ้าหนานไชยเสนาะ สมรสกับหญิงสนธยา ธิดาเจ้าหลวง

เศรษฐีคำฝั้น

เจ้าราชบุตร (เจ้าน้อยสุริยฆาฏ) ชั้น ๔ ราชบุตรที่ ๑ ของ
พระเจ้าบรมราชาธิบดี กาวิละ มีบุตรชาย ๑ หญิง ๒ ชั้น ๕

๑. เจ้าน้อยแผ่นฟ้า เป็นเจ้าราชภาคนัย (บิดาแม่เจ้าจามรี)

๒. เจ้าหญิงปิ่นคำ

๓. เจ้าหญิงปิ่นทอง

เจ้าราชภาคนัย (น้อยแผ่นฟ้า) ชั้น ๕ บุตรที่ ๑ ของเจ้า
ราชบุตรสุริยฆาฏ ชั้น ๔ มีบุตรและธิดา ๕ นับเป็นชั้น ๖

๑. เจ้าหนานสมมณุษย์ ๒. เจ้าน้อยดวงฤทธิ์

๓. เจ้าน้อยตอลม ๔. เจ้าหญิงบัวเพชร

๕. แม่เจ้าจามรี ๖. เจ้าหญิงคำไผ่

๗. เจ้าหญิงศรีวิลา ๘. เจ้าน้อยดั้น

๙. เจ้ายะกะตำ

๑๐. เจ้าน้อยเบี้ยว

๑๑. เจ้าน้อยเกตุ

เจ้าหนานสมมณุษย์ บุตรคนที่ ๑ ของเจ้าราชภาคินัย (แผ่นฟ้า)
มีบุตร ๔ ธิดา ๑๑ เป็นชั้น ๗

๑. เจ้าน้อยกิง มีธิดาชื่อ เจ้าหญิงจันทร์ สมรสกับพระยาสวัสดิ์วรดิถี

๒. เจ้าต้อ

๓. เจ้าหญิงบู

๔. เจ้าหญิงยอดเขื่อน

๕. เจ้าหนานตัน

๖. เจ้าหญิงสุคันธา

๗. เจ้าหญิงกาศำ มารดาเจ้าหญิงสุริยาสิโรรส

๘. เจ้าหญิงปิมปา มารดาเจ้าหญิงสร้อยสุวรรณ และเจ้าชมชื่น

๙. เจ้าหญิงหมุย

๑๐. เจ้าหญิงด้อย

๑๑. เจ้าหญิงอุษา

๑๒. เจ้าหญิงจันแดง

๑๓. เจ้าหญิงบู ขายาเจ้าราชภาคิวงค์ (คำตัน ณ เชียงใหม่)

๑๔. เจ้าหญิงบุญมี

๑๕. เจ้าหญิงสม ขายาเจ้าราชภาคิวงค์ (คำตัน ณ เชียงใหม่)

เจ้าน้อยดวงฤทธิ์ บุตรคนที่ ๒ เจ้าราชภาคินัยแผ่นฟ้า
มีบุตร ชาย ๒ เป็นชั้น ๗ คือ

๑. เจ้าน้อยสิงห์แก้ว เป็นอำมาตย์ตรี เจ้าราชสัมพันธ์ เชียงใหม่

๒. เจ้าอังคุลี เจ้าน้อยตอลม บุตรคนที่ ๓ เจ้าราชภาคินัยแผ่นฟ้า

มีบุตร ๑ คน ชั้น ๗

๓. เจ้าหญิงบัวเทพ สมรสกับเจ้าน้อยปิงเมือง เป็นราชบุตรอุปราช
ปัญญาเมืองเชียงแสน

เจ้าแม่จามรี ธิดาคนที่ ๕ เสกสมรสกับพลตรีเจ้าแก้วนารัฐ

มีราชบุตรและธิดา ๓ คนชั้น ๗

๑. เจ้าน้อยสุขเกษม ภายหลังเป็นเจ้าอุตรการโกศล สมรสกับ
เจ้าหญิงบัวชุม ธิดาเจ้าดวงทิพย์ไม่มีบุตรสืบสาย

๒. เจ้าหญิงบัวทิพย์ เป็นชายาเจ้าราชภาคนัย (น้อยเมืองขึ้น)

๓. เจ้าวงศ์วัน เป็นพลตรีเจ้าราชบุตร

เจ้าหญิงคำไผ่ ธิดาคนที่ ๖ เจ้าราชภาคนัยแผ่นฟ้า สมรสกับ
เจ้านิเวศอุดร (บุญปั้น สุริโยตร) มีธิดา ๑ คน ชั้น ๗ คือ

๑. เจ้าหญิงบัวผัน

เจ้าหญิงศรีวิลา ธิดาคนที่ ๗ ของเจ้าราชภาคนัยแผ่นฟ้า มี
บุตรชาย ๒ คน หญิง ๑ คน ชั้น ๗ คือ

๑. เจ้าน้อยพุทธรวงค์

๒. เจ้าแก้วมงคล

๓. เจ้าหญิงสร้อยคำ

เจ้ายะกะดำ (แก้วแก่นตา) บุตรคนที่ ๙ เจ้าราชภาคนัย
แผ่นฟ้า มีบุตร ๒ คน ชั้น ๗

๑. เจ้าหญิงศิริมา ๒. เจ้าหญิงชีหู่

ว่าด้วยเจ้าหญิงปิ่นคำ ธิดาที่ ๒ เจ้าสุริยมา
ซึ่งเป็นชั้น ๕ มีบุตรชาย ๑ หญิง ๑ เป็นชั้น ๖

๑. เจ้าน้อยบุญสม มีบุตรชื่อเจ้าหนานฮ่อ อยู่บ้านร่มหลวง อำเภอ
สันทราย

๒. เจ้าหญิงคำไผ่

ธิดาคนที่ ๓ ของเจ้าสุริยมา นามว่าเจ้าหญิงปิ่นทอง ชั้น
๕ มีบุตรชายหญิงเป็นชั้น ๖ คือ

๑. เจ้าหญิงปิ่นปา ได้กับพระยาเทพ สกุลอื่น

๒. เจ้าหนานตัน

๓. เจ้าหนานเสาแก้ว

เจ้าหญิงปิ่นปา บุตรีคนที่ ๑ ของเจ้าหญิงปิ่นทอง มีบุตรชาย

๒ หญิง ๓ เป็นชั้น ๗ คือ

๑. เจ้าน้อยใหญ่ เป็นบิดานายขึ้น นายย่อย พันธุ์วัฒน์

๒. เจ้าเทพวงศ์ (เจ้าปือก) เป็นบิดา ร.ต.สมเพชร ณ เชียงใหม่ เจ้า
ดวงคำ ณ เชียงใหม่, เจ้าสมบุญ ณ เชียงใหม่

๓. เจ้าหญิงทิพวัน เป็นหม่อมทิพวันกฤดากรในพระองค์เจ้าบรมเดช
(สะใภ้หลวง โดยรัชกาลที่ ๕ ทรงเป็นผู้รดน้ำสังข์)

๔. เจ้าหญิงเหมย

๕. เจ้าหญิงจันทรังษี

เจ้านานต้น ชั้น ๖ บุตรที่ ๒ ของเจ้าหญิงป็นตอง มีบุตร
๒ คน เป็นชั้น ๗ คือ

๑. เจ้าหญิงบัวเขียว เป็นภรรยาพระพนมคนารักษ์ (ยกได้)

๒. เจ้าหญิงบัวนวล เป็นหม่อมพระองค์เจ้าบรมเดชกฤดากร มีโอรสคือ
ม.ร.ว.จิเรศกฤดากร

เจ้านานเส้าแก้ว ชั้น ๖ บุตรที่ ๓ ของเจ้าหญิงป็นตอง
มีบุตร ๑ คน ชั้น ๗ คือ

หออินทขิล ในบริเวณวัดเจติยหลวง

๑. เจ้าหญิงบัวระวรรณ (บั้ง) ได้ตามเสด็จไปสู่ราชสำนัก พร้อมกับพระราชชายาเจ้าดารารัศมีตั้งแต่เยาว์วัย ทรงถือว่าเป็นคู่ทุกข์คู่ยากกับพระองค์มาตั้งแต่ยังเป็นกัลยาณิธรรณเจริณวิย

ผู้สืบสายโลหิตโดยตรงจากพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ ซึ่งเป็นโอรสของพระเจ้ากาวิละพระเจ้าผู้ปกครองนครเชียงใหม่องค์ที่ ๑ ซึ่งนับเป็นชั้น ๕ คือ

๑. เจ้าแม่ทิพไกรสร
๒. เจ้าหญิงอุบลวรรณา

แม่เจ้าทิพไกรสร เสกสมรสกับพระเจ้าอินทวิชยานนท์ พระเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ ๗ มีธิดา ๒ องค์ เป็นชั้น ๖ คือ

๑. เจ้าหญิงดารารัศมี ภายหลังเป็นพระราชชายาเจ้าดารารัศมี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงสยาม มีพระเจ้าลูกเธอ ๑ พระองค์ มีพระนามว่า พระองค์เจ้าหญิงวิมลนาคนพิสัย สิ้นพระชนม์เมื่อชนมายุ ๔ พรรษา

๒. เจ้าหญิงจันทร์โสภา (สิ้นพระชนม์แต่ยังเยาว์)

เจ้าหญิงอุบลวรรณา ชั้น ๕ ธิดาองค์ที่ ๒ ของพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ พระเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ ๖ มีบุตรชาย ๒ หญิง ๕ เป็นชั้น ๖ คือ

๑. เจ้าหญิงรสสุคนธ์ (ห่าน)
๒. เจ้าหญิงแพรว
๓. เจ้าน้อยศุขเกษม
๔. เจ้าน้อยธรรมวงษา
๕. เจ้าหญิงกรรณิกา(เต่า) สมรสกับเจ้าราชวงศ์ (เมืองขึ้น)
๖. เจ้าหญิงคำใต้
๗. เจ้าหญิงบุษบรรณ

เจ้าหญิงรสสุคนธ์ (ห่าน) ชั้น ๖ บุตรีคนที่ ๑ ของเจ้าหญิงอุบลวรรณา มีบุตรชายหญิง ๒ เป็นชั้น ๗ คือ

๑. เจ้าหญิงศรีจา มารดาเจ้าหญิงพันธุ์พิสิษฐ
๒. เจ้าหญิงจันทร์ ภายหลังสมรสกับเจ้าราชบุตร (วงศ์วัน ณ

เชียงใหม่) มีบุตรคือ เจ้าหญิงวงจันทร์ สมรสกับนายปฐม คชเสนี (สองเจ้าหญิงนี้เป็นบุตรของเจ้าสิงห์คำ เป็นบุตรเจ้าราชวงศ์ (น้อยขัติยะ)

เจ้าหญิงรสสุคนธ์ (ห่าน) สมรสกับนายพิน บุรณศิลปิน อีกครั้งหนึ่ง มีบุตรชาย ๒ คน คือ

๑. คุณสฤณีพงษ์ บุรณศิลปิน

๒. พลโทพจน์ บุรณศิลปิน

เจ้าศุขเกษม (น้อยกบ) บุตรที่ ๓ ของเจ้าหญิงอุบลฯ มีบุตรชาย ๒ คน เป็นชั้น ๗ คือ

๑. เจ้าน้อยสุริยวงศ์

๒. เจ้าน้อยขัติยวงศ์

เจ้าน้อยธรรมวงษา บุตรที่ ๔ ของเจ้าหญิงอุบลฯ มีบุตร ๑ ชั้น ๗ คือ

๑. เจ้าหญิงศิริมา เป็นหม่อมของกรมหมื่นสรวดีวิสัยนรบดี (พระองค์เจ้าชายดิlighนพรัฐ พระเจ้าลูกยาเธอในรัชกาลที่ ๕ กับเจ้าหญิงทิพเกษรธิดาเจ้าสุริยวงศ์)

เจ้าหญิงกรรณิกา (เต่า) บุตรที่ ๕ ของเจ้าหญิงอุบลฯ สมรสกับเจ้าราชวงศ์ (เมืองขึ้น) บุตรเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) มีบุตร ๒ คน คือ

๑. เจ้าหญิงเรณูวรรณ สมรสกับเจ้าบุรีรัตน์ (แก้วมุงเมือง)

๒. เจ้ากาวิละวงศ์ สมรสกับเจ้าหญิงศิริประกาย ธิดาเจ้าแก้วนรรัฐ ผู้สืบสายโลหิตโดยตรงจากเจ้านานมทวงศ์ ซึ่งเป็นโอรสองค์ที่ ๓ ของพระเจ้ากาวิละ ได้สมรสกับเจ้าหญิงบุญนา ธิดาของเจ้าเศรษฐีคำฝั้น มีบุตรชาย ๑ คน เป็นชั้น ๖ คือ

๑. เจ้าสุริยะ มีบุตร ๑ คน คือ

๑. เจ้าหญิงทิพเกษร เป็นเจ้าจอมในรัชกาลที่ ๕ มีพระราชโอรส คือ กรมหมื่นสรวดีวิสัยนรบดี (ที่เสด็จพระราชชายาเจ้าดารารัศมี กับอำมาตย์โทเจ้าราชภาคินัย (เมืองขึ้น ณ เชียงใหม่) ได้ลำดับไว้เท่านี้

พระยาธัมมลังกา
เจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ ๒ (พ.ศ. ๒๓๕๙-๒๓๖๔)

พระยาธัมมลังกา เจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ ๒

เมื่อพระเจ้ากาวิละ ถึงแก่พิราลัยแล้วใน พ.ศ. ๒๓๕๘ นั้น เจ้าธัมมลังกาหรือเจ้าน้อยธัมมลังกา หรือน้อยธัมม์ ซึ่งในขณะนั้นเป็นเจ้ามหาอุปราชเมืองเชียงใหม่ ก็รักษาการเจ้าเมืองเชียงใหม่จวบจน พ.ศ. ๒๓๕๙ ได้นำช้างเผือกชื่อ "เสดักคณาเคนท์" ไปถวายรัชกาลที่ ๒ ที่กรุงเทพฯ และในครั้งนั้นได้รับการแต่งตั้งเป็น "พระเจ้าเชียงใหม่" หรือเจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ ๒ ให้เจ้าคำฝั้น หรือพระยาลำพูนคำฝั้น เป็นอุปราชเชียงใหม่ และเลื่อนพระยาอุปราชบุญมา เมืองลำพูน เป็นพระยาลำพูน

พระยาธัมมลังกานั้น เมื่อได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ ๒ นั้น อยู่ในช่วงที่มีอายุมากแล้ว คือประมาณ ๗๐ ปี แต่ในอดีตได้ร่วม "พิน่มา่น" เคียงบ่าเคียงไหล่กับเจ้าพี่ (เจ้ากาวิละ) และน้องๆ มาโดยตลอด โดยกราศึกอย่างห้าวหาญ เป็นที่ย่าเกรงต่อหัวเมืองน้อยใหญ่ และเมื่อครั้ง "เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง" พระยาธัมมลังกานั้น ในฐานะอุปราชเชียงใหม่ และเป็น

แม่ทัพใหญ่ในการเกลี้ยกล่อมและเข้าตีเมืองต่างๆ เพื่ออพยพผู้คนเข้าสู่เมือง
เชียงใหม่ ลำพูน ลำปางตลอดมา

ที่สำคัญการที่ "เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง" เป็นเหตุให้เมือง
เชียงใหม่นั้น อุดมสมบูรณ์พูนสุข ประกอบไปด้วยช่างฝีมือในเมืองต่างๆ ที่อพยพ
มาช่วยสร้างความสำเร็จวิไลซ์ ในทุกสกุลช่าง ไม่ว่าจะเป็นการหล่อพระพุทธรูป
รูป การทำเครื่องเงิน เครื่องเงิน ดังที่เห็นประจักษ์ในเวลาต่อมา ซึ่งกว่าที่จะ
ทำการสำเร็จนั้น เป็นเวลานานถึงกว่า ๑๔ ปี ซึ่งมีเหตุการณ์สำคัญหลาย
เหตุการณ์ ดังเช่นกล่าวไว้ในหนังสือ "เจ้าหลวงเชียงใหม่" ซึ่งเป็นหนังสือ
ที่จัดทำในวาระสมโภช เชียงใหม่ ๓๐๐ ปี พิมพ์โดยอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์
พับลิชชิ่ง ในปี พ.ศ.๒๕๓๔

"เมื่อพระญากาวิละกลับจากกรุงเทพฯ มาถึงลำปาง เมื่อจุลศักราช
๑๑๔๔ (พ.ศ.๒๓๒๕) ก็ได้รวบรวมผู้คนได้สามร้อยคนยกจากเมืองลำปาง
ไปตั้งอยู่ที่เวียงป่าซางเพื่อรวบรวมกำลังพลก่อนที่จะยกเข้าไปตั้งในเมือง
เชียงใหม่ นั้น เจ้าอัมมลังกาธิบดีบาทหลวงสำคัญในช่วงเวลาดังกล่าว

ดังจะเห็นว่าในจุลศักราช ๑๑๔๖ (พ.ศ.๒๓๒๗) ครั้งที่ปะกานแมวก็
ยกทัพพม่าถึงสี่หมื่นเศษไปล้อมเมืองลำปางนั้น เจ้ากาวิละมอบให้เจ้าฟ้า
ชายแก้วกับเจ้าอัมมลังการักษาเวียงป่าซาง และต่อมาเจ้ากาวิละได้ให้เจ้า
อัมมลังกา ยกไปตีเมืองขวาดและเมืองอื่นที่อยู่ใกล้เคียง เพื่อรวบรวมเอาผู้คนไป
อยู่ที่เวียงป่าซาง แต่เนื่องจากเจ้าเมืองขวาดถูกเกณฑ์ให้เข้ากับกองทัพพม่า
มาตีลำปาง ดังนั้นเมื่อเจ้าอัมมลังกาไปตีเมืองขวาดได้แล้ว เป็นเหตุให้เจ้าเมือง
ขวาดมาสวามิภักดิ์ต่อเจ้ากาวิละ และมาอยู่ที่เวียงป่าซางด้วย และในปี
จุลศักราช ๑๑๔๖ นี้ เจ้ากาวิละ ก็ได้มอบหมายให้เจ้าอัมมลังกา ไปเกลี้ยกล่อม
นาขวาว เมืองเชียงแสนให้เลิกฝักใฝ่พม่าได้สำเร็จเช่นกัน

ในจุลศักราช ๑๑๔๔ (พ.ศ.๒๓๒๕) คือ ครั้งที่อะแซหวุ่นกี้ ยกทัพใหญ่
มาตีหัวเมืองฝ่ายเหนือ นั้น เจ้าอัมมลังกาได้เป็นกำลังสำคัญในการต้านทานพม่า
และช่วยเจ้ากาวิละในการป้องกันเวียงป่าซาง เพื่อรอความช่วยเหลือจาก
กรุงเทพฯ ซึ่งเมื่อกองทัพไทยยกมาถึงก็ได้เข้าตีพม่าจนแตกกลับไป

จุลศักราช ๑๑๖๔ (พ.ศ. ๒๓๓๐ พระญาอุปราชธัมมลังกา และพระยา
บุรวิรัตน์ ยกพลไปตีทัพพม่า ซึ่งตั้งอยู่ที่เมืองต่วน ครั้นนั้นทัพของหย่านแควงสิริโป
ซึ่งมีกำลังสามพันคนก็แตกกระจัดกระจาย ไป

ฯลฯ

พระญาธัมมลังกา เจ้าหลวงองค์ที่ ๒ ของเชียงใหม่องค์นี้ ได้ทรงทำนุ
บำรุงพระศาสนา และบ้านเมืองหลังจากว่างเว้นจากการศึกสงคราม ดังเช่น
การซ่อมแซมกุฎยาลัยวัดพระสิงห์ ที่สร้างมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์มังรายให้สวยงาม
สมบูรณ์ สร้างวิหารจตุรมุขของวัดพระธาตุศรีจอมทอง มีการอาราธนา
พระพุทธรูปจากวัดร้างต่างๆ ที่อยู่นอกเวียงเข้ามาไว้ในกำแพงเมือง การขุด
เหมือง ๓ สาย รอบคูเมือง และบูรณะซ่อมแซมกำแพงเมือง และป้อมปราการ
ต่างๆ ให้แข็งแรง

จนถึง พ.ศ.๒๓๖๔ เดือนแปดเหนือ ขึ้น ๑๔ ค่ำ วันอังคาร
พระญาธัมมลังกาไม่สบาย จนถึงรุ่งเช้าพระญาธัมมลังกาก็ถึงแก่
พิราลัย สิริรวมอายุได้ ๗๗ ปี นางเทวีของพระญาธัมมลังกา ชื่อแม่เจ้า
จันทอง มีโอรสและธิดารวม ๑๗ องค์

ผู้สืบสายโลหิตโดยตรงจากพระเจ้าช้างเผือกธัมมลังกา
เจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ ๒

ชั้น ๑ เจ้าพระญาสุละวะฤาไชยสงคราม (ทิพจักร)

ชั้น ๒ เจ้าฟ้าชายแก้ว เจ้าผู้ครองนครลำปาง

ชั้น ๓ พระเจ้าช้างเผือกธรรมลังกา มีโอรสและธิดา เป็นชั้น
๔ มีโอรส ๖ ธิดา ๑๐ มีนามดังนี้

๑. เจ้าหญิงศรีปิมปา

๒. เจ้าหนามมหาวงศ์ ภายหลังเป็นพระเจ้ามโหตรประเทศ พระเจ้า

ผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ ๕ ซึ่งได้แยกเอาโอรสและธิดาไว้ต่างหาก ซึ่งต่อ
ท้ายประวัติของพระองค์

๓. เจ้าน้อยคำแสน ภายหลังไปเป็นเจ้าเมืองเชียงราย

๔. เจ้าน้อยหน่อคำ เป็นเจ้าราชวงศ์ แล้วเป็นเจ้าอุปราช ชายาชื่อ
เจ้าหญิงบุญนาคน

๕. เจ้าน้อยบุญมา ตั้งนิวาสสถานอยู่บ้านเมืองหลวง

๖. เจ้าหนานอินตา

๗. เจ้าหญิงสุธรรมา

๘. เจ้าหญิงปทุมมา

๙. เจ้าหญิงคำทิพย์

๑๐. เจ้าหญิงบัวคำ

๑๑. เจ้าหญิงองค์ทิพย์

๑๒. เจ้าหญิงกาบแก้ว

๑๓. เจ้าหญิงบุญปิ่น

๑๔. เจ้าหญิงเกียติคำ

๑๕. เจ้าหญิงจันทร์เป็ง

๑๖. เจ้าหญิงแก้ววงคำ เป็นชายาเจ้าเมืองเชียงราย (เจ้าหนานสุยะ)
บุตรธิดาของเจ้าหญิงศรีปมปา ธิดาที่ ๑ ของพระเจ้าช้างเผือก
นับเป็นชั้น ๕ มีบุตรชายหญิง มีนามดังนี้

๑. เจ้าหนานมหาเทพ ภายหลังเป็นพระยามหิทธิวงศ์ษา โดยรับ
พระราชทานพานทองและบรรดาศักดิ์ จากพระเจ้าแผ่นดิน รัชกาลที่ ๕
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๒. เจ้าหนานบุญทา

๓. เจ้าคำเครื่อง

๔. เจ้าหญิงคำเที่ยง

เจ้าหนานมหาวงศ์ ภายหลังเป็นพระเจ้านมโหดประเทศ เจ้าผู้
ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ ๕

หอสมุดแห่งชาติรัชมังกลาภิเษก เชียงใหม่

เจดีย์วัดสะคือเมือง

เจ้าน้อยคำแสน เจ้าเมืองเชียงราย เป็นพระยารัตนาอาณาเขต ไอรสองค์ที่ ๓ ของพระเจ้าช้างเผือกธรรมลังกา มีบุตร ๑ ธิดา ๑ เป็นชั้น ๕ มีนามคือ

๑. เจ้าแก้วเมืองมา
๒. เจ้าหญิงบัวหอม

เจ้าอุปราชน้อยคำ เจ้าอุปราชนครเชียงใหม่ เป็นไอรสองค์ที่ ๔ ของพระเจ้าช้างเผือกธรรมลังกา มีบุตร ๔ ธิดา ๒ เป็นชั้น ๕ มีนามคือ

๑. เจ้าหญิงอินทปัตถาน
๒. เจ้าน้อยรอด บิดาของ พ.ต.อ. เจ้าไชยสงคราม (สมพมิตร ณ

เชียงใหม่)

๓. เจ้าคำแสน สมรสกับเจ้าหญิงเทพลิลิตา ธิดาของเจ้าหญิงเรือนแก้ว
ธิดาเจ้ามหาพรหม สายสกุล "ลิโรรส" บิดาของเจ้าหญิงเทพลิลิตา ชื่อ
เจ้าหนานอินตะ

๔. เจ้าจันทราชา มีบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าราชภาคิวงค์ ในสมัยพระเจ้า
อินทวิชยนนท์

๕. เจ้าน้อยเวียงคำ

๖. เจ้าหญิงทิพสม

เจ้าน้อยบุญมา บ้านเมืองหลวง โอรสองค์ที่ ๕ ของพระเจ้า
ธรรมลังกา มีบุตร ๖ ธิดา ๓ เป็นชั้น ๕ มีนาม ดังนี้

๑. เจ้าหญิงเขียวก้อม

๒. เจ้าหญิงฟอง

๓. เจ้าหญิงบัวหอม

๔. เจ้าน้อยแก้ว

๕. เจ้าหนานบุญสม

๖. เจ้าน้อยสุยะ

๗. เจ้าน้อยสาม

๘. เจ้าน้อยอินดา

๙. เจ้าน้อยคำตัน

เจ้าหญิงปทุมมา ธิดาคนที่ ๘ ของพระเจ้าช้างเผือกธรรม
ลังกา มีบุตร ๑ ธิดา ๑ ชั้น ๕ มีนามดังนี้

๑. เจ้าหญิงเขียวก้อม

๒. เจ้าน้อยคำมูล

เจ้าหญิงคำทิพย์ ธิดาคนที่ ๙ ของพระเจ้าช้างเผือก
ธรรมลังกา มีบุตร ๑ ชั้น ๕ มีนามว่า

๑. เจ้าน้อยคำพันธ์ เป็นเจ้าอุปราชเมืองเชียงราย พ่อตาเจ้าเมืองเชียงราย
ชื่อ เจ้าเมืองไชย

เจ้าหญิงกบแก้ว อิตาคนที่ ๑๒ ของพระเจ้าช้างเผือกธรรม
ลังกา มีธิดา ๑ เป็นชั้น ๕ มีนามว่า

๑. เจ้าหญิงปิมปา

เจ้าหญิงบุญบัน อิตาคนที่ ๑๓ ของพระเจ้าช้างเผือกธรรม
ลังกา มีบุตร ๒ คน ชั้น ๕ มีนามว่า

๑. เจ้าน้อยมหาวงศ์ ภายหลังมีพระยาทิพธิงศาเจ้าเมืองฝาง คนที่
๒ ต่อจากเจ้ามหาเทพ ซึ่งเป็นลูกของพี่สาวเจ้าหญิงบุญบันผู้เป็นมารดา

๒. เจ้าน้อยคำตัน เป็นพระยาราชวงศ์เมืองฝาง

เจ้าหญิงแก้ววงคำ อิตาคนที่ ๑๖ ของพระเจ้าช้างเผือกธรรม
ลังกา มีบุตร ๑ ธิดา ๒ เป็นชั้น ๕ คือ

๑. เจ้าหญิงมอนคำ

๒. เจ้าหญิงเปาคำ

๓. เจ้าน้อยมหาเทพ

ทั้งสามนี้ เจ้าบิดาคือ เจ้าหนานสุยะเป็นเจ้าเมืองเชียงราย
บรรดาบุตรหลานผู้สืบสายโลหิตโดยตรงมาจากเจ้าอุปราช หน่อคำ
ชั้น ๔ และบุตรธิดาเจ้าอุปราชหน่อคำเป็นชั้น ๕ หลานปู่ นับเป็นชั้น ๗
มีนามดังนี้

เจ้าหญิงอินทปัตถาน (ชั้น ๕) ธิดาเจ้าอุปราชหน่อคำ คนที่
๑ มีธิดานับเป็นชั้น ๖ ชื่อ

๑. เจ้าหญิงศรีปิมปา เป็นมารดาของเจ้าหญิงเทพคันทา ภรรยา
พระนิกรประชาเขต

เจ้าน้อยธณ (ชั้น ๕) บุตรคนที่ ๓ ของเจ้าอุปราชหน่อคำ มี
บุตรชาย ๔ ธิดา ๒ เป็นชั้น ๖ นามดังนี้

๑. เจ้าหนานคำคง

๒. เจ้าน้อยสมพมิตร เป็น พ.ต.อ. เจ้าไชยสงคราม ในสมัยเจ้าอินท
โรธ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ ๘ พ.ต.อ. เจ้าไชยสงคราม เป็นบุคคล
สำคัญคนหนึ่ง

๓. เจ้าหญิงลอยสมุทร

๔. เจ้าท่าเครื่อง สมรสกับเจ้าหญิงเหมยแก้ว

๕. เจ้าบุญประเสริฐ

๖. เจ้าหญิงบุญคุ้ม

เจ้าน้อยคำแสน (ชั้น ๕) บุตรคนที่ ๓ ของเจ้าอุปราชหน่อคำ สมรสกับเจ้าหญิงเทพลีลลา ในสกุล "ลิโรธ" มีบุตรธิดา ดังนี้คือ เป็นชั้น ๖

๑. เจ้าน้อยด้อย

๒. เจ้าบัวเกียง (ญ)

๓. เจ้าน้อยพรหมบาล

๔. เจ้าน้อยพรหมา

๕. เจ้าราชภาติวงศ์ (จันทราชา) บุตรคนที่ ๕ ของเจ้าอุปราชหน่อคำ มีบุตร ๒ คน ชั้น ๖ คือ

๑. เจ้าน้อยหมู ภายหลังเป็นเจ้าทักษิณนิเกศน์ ในสมัยเจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์

๒. เจ้าน้อยบุญมา (หมา) ไม่ทำราชการ

สายสืบโดยตรงเป็นบุตรเจ้าน้อยรถ

บุตรเจ้าอุปราชหน่อคำ ซึ่งเป็นชั้น ๗ คือ

เจ้าหนานคำคง (ชั้น ๖) บุตร ๑ ธิดา ๒ เป็นชั้น ๗ มีนามดังนี้

๑. เจ้าเกี้ยว (ญ)

๒. เจ้าบุญเลิศ

๓. เจ้าบัวผัน (ญ)

พ.ต.อ.เจ้าไชยสงคราม (น้อยสมพมิตร ณ เชียงใหม่) บุตรคนที่ ๒ ของเจ้าน้อยรถ มีบุตร ๑ ธิดา ๑ เป็นชั้น ๗

สมรสกับเจ้าหญิงศรีนวล ณ เชียงใหม่ ธิดาของเจ้าอุตรการโกศล (หนานแก้ววงศ์) มี

๑. เจ้าน้อยอินทร์ ณ เชียงใหม่ หรือเรียกอีกชื่อว่า เจ้าน้อยหน่อคำ เอาชื่อของเจ้าอุปราชหน่อคำ ปู่ทวดมาตั้ง

๒. เจ้าหญิงจันทร์โสภา (หรือเจ้าหญิงบ๊อง) สมรสกับนายคำใส บุตรของแสนไชยพละคหบดีผู้มั่งคั่งแห่งบ้านฮ่อม มีบุตร ๔ และธิดา ๑ มีนามดังนี้

๑. เจ้าหญิงชายแก้ว ณ เชียงใหม่

๒. เจ้าไชยมงคล ณ เชียงใหม่ อดีตนักเรียนทำการ
นายร้อยตำรวจ

๓. เจ้าไชยณรงค์ ณ เชียงใหม่ เคยเป็นผู้แทนราษฎร
เชียงใหม่ถึง ๒ สมัย

๔. เจ้าไชยสุริวงศ์ ณ เชียงใหม่ เจ้าของโรงภาพยนตร์สุริวงศ์
และโรงพิมพ์สุริวงศ์การพิมพ์

๕. เจ้าไชยชนะ ณ เชียงใหม่ เป็นหัวหน้าไฟฟ้า จังหวัด
เชียงใหม่ (ชั้นเอก)

เจ้าเครื่อง บุตรคนที่ ๓ ของเจ้าน้อยยรด (ชั้น ๖) มีบุตรธิดา
เป็นชั้น ๗ มีนามว่า

๑. เจ้าสิงห์แก้ว

๒. เจ้าบุญหลง (ญ)

๓. เจ้ามงคล

ถ้าบุตรหลานจากท่านเหล่านี้ไป ก็นับเป็นชั้น ๘ ในสายสกุล
นับตั้งแต่เจ้าพญาสุลละวะฤไชย (ทิพจักร) ลงมา

(สายเจ้านายราชวงศ์นี้ กับสายของพระเจ้ามโหตรประเทศเป็น
เชื้อสายเดียวกัน โปรดอ่านสายสกุลของพระเจ้ามโหตรประเทศ โอรัสของ
พระเจ้าช้างเผือกถัมมลังกาและเป็นเจ้าพี่ของเจ้าอุปราชหน่อคำต่อไป)

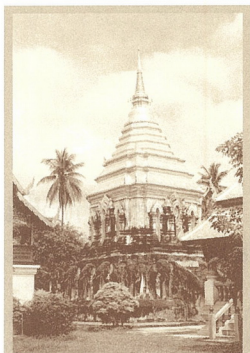

พระยาคำฝั้น
เจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ ๓ (พ.ศ. ๒๓๖๖-๒๓๖๘)

พระญาคำฝั้น

เจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ ๓

ภายหลังจากพระญาธัมมลังกา ถึงแก่พิราลัยแล้ว เจ้าคำฝั้นซึ่งเป็นอุปราชเชียงใหม่ และเป็นน้องชายของพระเจ้ากาวิละ และพระญาธรรมลังกา เจ้าหลวงองค์ก่อน ซึ่งเป็นหนึ่งในความเคารพของชาวล้านนาที่เรียกกันว่า "เจ้า ๓ องค์พี่น้อง" เป็นกำลังสำคัญในการทำศึกสงคราม และกวาดต้อนผู้คนรวมถึงงานราชการต่างๆ ที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งมีมาตั้งแต่ครั้ง "พินม่าน" และที่ได้รับนามว่า "เจ้าหลวงเศรษฐี" นั้นเป็นเพราะพระองค์ได้พบรัก และสมรสกับธิดาของพ่อค้าไม้ชาวพม่าผู้มั่งคั่ง มีนามว่า "แม่เจ้าตาเวย" ซึ่งตั้งแต่มิได้รับสถาปนาเป็นเจ้าหลวงก็มีฐานะร่ำรวย ด้วยทรัพย์สินเงินทองมากมาย และเมื่อรักษาการเจ้าเมืองเชียงใหม่ ก็ได้มอบหมายให้เจ้ามหาวงศ์ผู้เป็นบุตรของพระญาธัมมลังกาถือหนังสือไปกราบบังคมทูล ในเรื่องพระญาธัมมลังกาถึงแก่พิราลัย และได้มีพระบรมราชโองการเลื่อน เจ้าคำฝั้น ขึ้นเป็นพระยาเชียงใหม่ และแต่งตั้งเจ้าพุทธวงศ์เป็นอุปราชเมือง

เจดีย์วัดเชียงมั่น

เชียงใหม่ใน พ.ศ.๒๓๖๕ ซึ่งก่อนหน้านี้ บรรดาเจ้านาย ลูกหลาน ท้าว พระญาเสนาอำมาตย์ โดยมีเจ้า พุทธวงศ์เป็นประธานได้พร้อมใจกัน ยกเจ้าอุปราชคำฝั้น ขึ้นเป็นเจ้า หลวงเชียงใหม่ มีชื่อว่า "เจ้ามหา สุกัทรราชะ"

มีเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในระหว่างที่พระญาคำฝั้น ครอง เมืองเชียงใหม่ ซึ่งเกิดขึ้นเพราะ พระยาคำฝั้นและเจ้าราชวงศ์สุวัณ ณะคำมูน เกิดการทะเลาะวิวาท กัน ทำให้บรรดาขุนนางได้ไปเชิญ เจ้าดวงทิพ และเจ้าบุญมา มาห้าม การวิวาทนี้ แล้วก็แนะนำทางออก

โดยให้พระญาคำฝั้นไปบวชที่วัดเชียงมั่นเสีย แล้วไปจำพรรษาที่วัดสวนดอก และมีการปล่อยรดมาเสี่ยงทายหาเจ้าหลวงองค์ใหม่อีกครั้ง แต่รดเสี่ยงทาย ก็ได้มาหยุดที่วัดสวนดอก ซึ่งเป็นสถานที่พระญาคำฝั้นผนวชอยู่ จึงพร้อมใจ อัญเชิญพระยาคำฝั้นให้ลาสิกขาบทมาเป็นเจ้าหลวงเชียงใหม่ต่อไป ซึ่งเป็น เวลาในช่วงสั้นๆ ที่ครองเมืองเชียงใหม่ ซึ่งก่อนหน้านี้ก็ได้เป็นกำลังสำคัญ ในการสร้างเมืองเชียงใหม่ร่วมกับเจ้าฟ่ทั้ง 2 องค์ และก่อนหน้านี้ที่พระญาคำฝั้น จะถึงแก่พิราลัยนั้น มีการผลิตแผ่นดินในกรุงเทพฯ เมื่อสิ้นเกล้ารชกาลที่ 2 เสด็จสวรรคต และกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ได้ขึ้นครองราชสมบัติเป็นรัชกาลที่ 3 แห่งราชวงศ์จักรี ทรงพระนามว่า "พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้า อยู่หัว" ใน พ.ศ.๒๓๖๗ และเกิดอาการเจ็บป่วยในขณะที่ส่งเจ้าอุปราชพุทธวงศ์ และเจ้านายบางส่วนไปเฝ้ารัชกาลที่ ๓ เมื่อ สิ้นเกล้ารชกาลที่ ๓ ทรงทราบ ถึงอาการเจ็บป่วย ก็ส่งหมอหลวงขึ้นมารักษาแต่อาการก็ไม่ดีขึ้น จนถึงวัน

อาทิตย์ เดือนห้าแรม ๑๑ ค่ำ ในเวลาบ่าย เจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้นก็
ถึงแก่อสัญกรรม ในจุลศักราช ๑๑๘๖ (พ.ศ.๒๓๖๗) สิริอายุรวม ๖๔ ปี
และเจ้าอุปราชพุทธวงศ์ ขึ้นเป็นเจ้าหลวงองค์ที่ ๔ โดยมีเจ้านานมหา
วงศ์ บุตรเจ้าหลวงธัมมลังกา เป็นเจ้าอุปราช และเจ้าน้อยมหาพรหม
บุตรเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น เป็นพระยาราชวงศ์เชียงใหม่ สืบไป

เจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้นมีแม่เจ้าดาเวเป็นราชเทวี เจ้าคำแพง
(คำแพง) เป็นเทวี และมีหม่อมอีก ๑๔ นาง มีทายาทดังนี้

ผู้สืบสายโลหิตจากเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น
เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ ๓

จัดตามลำดับตามสายสืบสกุลดังนี้

ชั้น ๑ เจ้าพระยาสุรเวง (ทิพย์จักร)

ชั้น ๒ เจ้าฟ้าชายแก้ว

ชั้น ๓ เจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น มีโอรส ๒๐ ธิดา ๒๔ นับเป็น

ชั้น ๔ ซึ่งท่านผู้นี้ เป็นต้นสกุล ณ เชียงใหม่ และ ณ ลำพูน

๑. ราชบุตร และ ธิดา ซึ่งกำเนิดจากเจ้าหญิงคำแพง มีนามดัง
นี้คือ

๑. เจ้านานไชยเสนา

๒. เจ้านานมหายศ

๓. เจ้าอุปราชพิมพ์สาร เป็นอุปราชนครเชียงใหม่

๔. เจ้าไชยลังกาพิศาล เจ้าผู้ครองนครลำพูน องค์ที่ ๖

๕. เจ้านานธรรมลังกา เป็นพระยารัตนอาณาเขต เจ้าเมือง

เชียงราย ภรรยาชื่อ แม่นายคำมูล ต่างสกุล

๖. เจ้าหญิงบัวคำ

๗. เจ้าหญิงเกี้ยวคำ

๘. เจ้าหญิงคำค่าย

๒. ราชบุตรและธิดา กำเนิดจากแม่เจ้าตาเวย ราชเทวี (เศรษฐีนี้
ป่าไม้ของประเทศพม่า สถาปนาเป็นแม่เจ้าราชเทวี) มีนามต่อไปนี้คือ

๑. เจ้าราชวงศ์มหาพรหมคำคง เป็นเจ้าราชวงศ์ในสมัย
เจ้าพุทธวงศ์ เจ้าหลวงแผ่นดิน เป็นองค์ที่ ๔ ซึ่งครองนครเชียงใหม่

๒. เจ้าหญิงบุญนำ สมรสกับเจ้าหนานมawangค์ โอรส
พระเจ้ากาวิละ

๓. เจ้าหญิงคำเกี้ยว สมรสกับอุปราชลำพูน

๔. เจ้าหญิงเขียวก้อม สมรสกับเจ้าเมืองตาก

๕. เจ้าหญิงฟองสมุทร สมรสกับเจ้าหนานไชยวงศ์ เจ้าหนาน
ไชยวงศ์เป็นบุตรของเจ้ามหาพรหม เจ้ามหาพรหมเป็นโอรสของ
เจ้าฟ้าชายสาม เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ บรรพชนของสกุล "สิโรรส"
พรหมศรี, ตุงคนาคกร (เจ้าหญิงฟองสมุทรเป็นมารดาของเจ้าน้อย
มawangค์ เศรษฐีแห่งบ้านสันทรายมawangค์ ตำบลสันทราย อำเภอ
สารภี และเป็นมารดาของเจ้าน้อย คำคง (คำคน)

๖. เจ้าหญิงเปาพิมาลย์

๓. ราชบุตรและธิดา ซึ่งกำเนิดจากหม่อมตาคำ

๑. เจ้าหญิงคำมา

๒. เจ้าหญิงสิงกา สมรสกับหนานมawangค์ ต่างสกุล

๓. เจ้าหญิงคำปวน สมรสกับหนานญาณะ ต่างสกุล

๔. เจ้าหนานมawangค์ ได้กับแม่นายคำปัน แห่งนครลำปาง

๔. ราชบุตรและธิดา ซึ่งกำเนิดจากหม่อมคำซัง

๑. เจ้าหญิงบัวถา

๒. เจ้าหญิงกัณฑ์ สมรสกับหนานอินตะ ต่างสกุล

๕. ราชบุตรและธิดา ซึ่งกำเนิดจากหม่อมแก้วภา

๑. เจ้าหญิงมณีวรรณ สมรสกับนายตุนใจ ต่างสกุล

๖. ราชบุตรและธิดา ซึ่งกำเนิดจากหม่อมคำหล้า

๑. เจ้าธรรมเสนา สมรสกับเจ้าหญิงสุคันธา

๒. เจ้าภูเกียงกาย หลังเป็นเจ้าบุรีรัตน์ เมืองเชียงราย สมรสกับเจ้าหญิงบัวคำ มีบุตรคือ เจ้าแก้วมุนย์ เจ้าแก้วมุนย์ ได้สมรสกับเจ้าหญิงคำป้อ เป็นบุตรของเจ้าหญิงเรือนคำ เป็นธิดาของพระเจ้าบุญมา พระเจ้าผู้ครองนครลำพูนองค์ที่ ๒ เจ้าหญิงคำป้อกับเจ้าแก้วมุนย์ มีบุตรชายหญิงดังนี้คือ

๑. เจ้าบุรีรัตน์ (พรหมเทศ) ลำพูน

๒. เจ้าหญิง ค่ายน ภรรยาเจ้าราชสัมพันธ์วงศ์ (ธรรมลังกา)

๓. เจ้าน้อยไธด

๗. ราชบุตร กำเนิดจากหม่อมคำเอี้ย

๑. เจ้าธรรมปัญญา ภายหลังเป็นเจ้าอุปราชใน สมัยพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ พระเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ ๖ มีภรรยาชื่อ เจ้าหญิงอุส่าห์ บุตรีเจ้าเมืองเหล็ก โอรสเจ้าฟ้าชายสาม บรรพชนต้นสกุล "สีโรรส"

๒. เจ้าธรรมกิติ สมรสกับเจ้าหญิงปิมปา

๘. ราชบุตร ซึ่งกำเนิดจากหม่อมขาว

๑. เจ้าธรรมปัญญา สมรสกับแม่นายโนชา ต่างสกุล

๙. ราชบุตร ซึ่งกำเนิดจากหม่อมคำแสน

๑. เจ้าพรหมจักร

๒. เจ้าหนานคำวัง สมรสกับแม่นายยอดคำ ต่างสกุล

๓. เจ้าน้อยจักรคำ สมรสกับเจ้าหญิงปทุมมาพลับพลา ธิดาของเจ้าธรรมลังกา พระยารัตนอาณาเขต พี่ชายต่างมารดา และเจ้าหญิงมีศักดิ์เป็นหลาน

๔. เจ้าน้อยมโนรส สมรสกับเจ้าหญิงคำทิพย์ บุตรีเจ้าราชวงศ์ (มหาพรหมคำคง)

๑๐. ราชบุตร ซึ่งกำเนิดจากหม่อมอุ่นเรือน

๑. เจ้าหนานสุยะ

วัดสวนดอก พ.ศ.๒๔๙๒ ถ่ายโดย : คุณบุญเสริม สาตราภัย

๑๑. ราชบุตรเกิดจากหม่อมเรือน
 ๑. เจ้าคำตื้อ
๑๒. ธิดากำเนิดจากหม่อมคำแลบ
 ๑. เจ้าหญิงกันธิมา
 ๒. เจ้าหญิงกัลยา
๑๓. ธิดากำเนิดจากหม่อมคำไผ่
 ๑. เจ้าหญิงมุกดา
๑๔. ธิดากำเนิดจากหม่อมคำต๋อย
 ๑. เจ้าหญิงสนธยา สมรสกับเจ้าหนานไชยเสนา ไอรส
พระเจ้ากาวิละ
 ๒. เจ้าหญิงบัวบุญชัย
๑๕. ราชบุตรและธิดากำเนิดจากหม่อมใจคำ
 ๑. เจ้าหนานกาวิละ
 ๒. เจ้าหญิงบัวศรี

๓. เจ้าหญิงพิมพา

๑๖. ธิดาซึ่งกำเนิดจากหม่อมคำเอ้ย (น้อย)

๑. เจ้าหญิงค่านาง

๒. เจ้าหญิงเบ็ญจาย สมนรกับน้อยเดชะต่างสกุล

๓. เจ้าหญิงบัวไขสมรสกับนายคำหยก ต่างสกุล

๔. เจ้าหญิงกรรณิกา

รวมชายาและหม่อม ๑๖ คน มีโอรส ๒๐ ธิดา ๒๔ เป็นชั้น ๔

เจ้าเมืองเชียงราย (ธรรมลังกา) ชั้น ๔ ราชบุตรของเจ้าหลวง
เศรษฐีคำฝั้น มีบุตรชาย ๑ หญิง ๓ เป็นชั้น ๕ คือ

๑. เจ้าคำตาด เป็นอุปราชเมืองเชียงราย

๒. เจ้าคำยคำ (ญ)

๓. เจ้าหญิง ประทุมมาพลับพลา สมนรกับเจ้าจักรคำโอรส
เจ้าเศรษฐีคำฝั้น

๔. เจ้าแก้วมาลา (ญ)

เจ้าหญิงประทุมมาพลับพลา ชั้น ๕ ธิดาเจ้าเมืองเชียงราย (ธรรม
ลังกา) มีบุตรชาย ๓ เป็นชั้น ๖ คือ

๑. เจ้าด้อย เป็นเจ้านุริรัตนเชียงราย

๒. เจ้าคำฝั้น อุปราชเชียงราย

๓. เจ้าเลาเมือง

เจ้าอุปราช (คำฝั้น) เชียงราย ชั้น ๖ บุตรเจ้าหญิงประทุมมา
พลับพลา มีบุตรชาย ๑ คน เป็นชั้น ๗ คือ

๑. เจ้าน้อยชมภู เป็นเจ้าเมืองเชียงราย (เมืองไชย) มีบุตรชาย ๑
หญิง ๑ เป็นชั้น ๘ คือ

๑. เจ้าน้อยเมืองชุม สมนรกับเจ้าหญิงหอมแก้ว (ธิดาอุปราช
เชียงแสน) เป็นบิดามารดาของนายปิ่น ณ ลำพูน

๒. เจ้าหญิงศรีไว สมนรกับขุนทิพย์ประศาสน์ บุตรเจ้าเมือง

เชียงแสน (บุญเป็ง)

เจ้าราชภาคนัย (เจ้าน้อยสิงห์โต) เชียงใหม่ ชั้น ๖ บุตรของ
เจ้าอุปราช (บุญทวงศ์) มีบุตรธิดา เป็นชาย ๓ หญิง ๑ เป็นชั้น ๗ คือ

๑. เจ้าน้อยคำหมื่น
๒. เจ้าสิงห์ทร (ญ)
๓. เจ้าน้อยดวงจันทร์
๔. เจ้าน้อยชมภู

เจ้าน้อยโสธร (แหงม) ชั้น ๖ บุตรของเจ้าอุปราช (บุญทวงศ์)
มีบุตรธิดาชาย ๒ หญิง ๑ เป็นชั้น ๗ คือ

๑. เจ้าหย่อม
๒. เจ้าทิพย์สังวาลย์ (ญ) สมรสกับเจ้าราชญาติ (ไชยวงศ์) บุตรเจ้า
บุรีรัตน์ เชียงใหม่

๓. เจ้าดู่ย

เจ้าราชบุตร (เจ้าน้อยคำต้อ) ชั้น ๖ บุตรของเจ้าอุปราช
(บุญทวงศ์) มีบุตรธิดาเป็นชาย ๑ หญิง ๓ ชั้น ๗ คือ

๑. เจ้าสิงห์ทนนท์
๒. เจ้าคิงคำ (ญ)
๓. เจ้าศรีแก้ว (ญ)
๔. เจ้าสุมิตตา (ญ)

เจ้าน้อยแสงเมือง ชั้น ๖ บุตรชายเจ้าอุปราช (บุญทวงศ์) มีบุตร
๑ เป็นชั้น ๗ คือ

๑. เจ้าบุญศรี (ญ) สมรสกับนายอ่อน ชำนาญ จำศาลเชียงใหม่
- เจ้าน้อยพุทธวงศ์ ชั้น ๖ บุตรเจ้าน้อยไชยลังกา มีบุตร ๓ คน
เป็น ชั้น ๗ คือ

๑. เจ้ามุขแก้ว (ญ)
๒. เจ้าขี้หมู (ญ)
๓. เจ้าพลอยแก้ว (ญ)

เจ้าบุรริรัตน์ (เจ้าน้อยแก้ว) ชั้น ๖ บุตรของเจ้าดวงทิพย์ มีบุตร
ธิดา ชาย ๕ หญิง ๑๒ เป็นชั้น ๗ คือ

๑. เจ้าน้อยศรีเมือง	๒. เจ้าอัมพะวัน (ญ)
๓. เจ้าสงวน	๔. เจ้าโสภา (ญ)
๕. เจ้าพุดชาน (ญ)	๖. เจ้าสว่าง
๗. เจ้าจินตนา (ญ)	๘. เจ้าจินดา (ญ)
๙. เจ้าอุบลรัตน์ (ญ)	๑๐. เจ้าวัฒนา (ญ) ภริยาคุณทิพย์โชตนา
๑๑. เจ้าอาภรณ์ (ญ) ภริยานายเครือ สุวรรณสิงห์	
๑๒. เจ้าโสมชะบา (ญ)	๑๓. เจ้าวรรณ (ญ)
๑๔. เจ้าศรีจกกล (ญ)	๑๕. เจ้าสมสกุล
๑๖. เจ้าทิพมาศ	๑๗. เจ้าอำภา (ญ)

หมายเลขอันดับ ๙ - ๑๗ กำเนิดจากเจ้าแม่เรณูวรรณ ธิดาเจ้า
ราชวงศ์ (เจ้าน้อยชมชื่น)

เจ้าน้อยหนู ชั้น ๖ บุตรเจ้าดวงทิพย์ มีบุตรธิดา ชาย ๑ หญิง ๑
เป็นชั้น ๗ คือ

๑. เจ้าน้อยดวงคำ
๒. เจ้ามุกดา (ญ) สมรสกับนายพยุง ตั้งตรงจิตร

เจ้าบัวคาค ชั้น ๖ บุตรเจ้าดวงทิพย์ มีบุตร ชาย ๒ เป็นชั้น ๗ คือ

๑. เจ้าน้อยอินเลลา เป็นขุนการประชาพิศ
๒. เจ้าน้อยดวงลักษณ์

เจ้าหญิงบุปผา ธิดาเจ้าหลวงเศรษฐีคำผืน มีบุตรชาย ๑ เป็น ชั้น
๕ คือ เจ้าหนานชื่น

เจ้าหญิงคำเกี้ยว ธิดาเจ้าหลวงเศรษฐีคำผืน มีบุตรธิดา ชาย ๑
หญิง ๒ เป็นชั้น ๖ คือ

๑. เจ้าชุม
๒. เจ้ากฤษคำ (ญ)
๓. เจ้าฟองคำ (ญ)

เจ้าหญิงเขียวก้อม ธิดาเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น มีบุตรชาย ๑ ชั้น
๖ คือ เจ้าน้อยสองเมือง

เจ้าหญิงฟองสมุทร ธิดาเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น มีบุตรธิดา ชาย
๓ หญิง ๒ เป็นชั้น ๖ คือ

๑. เจ้าน้อยมหาเทพ
 ๒. เจ้าน้อยมหาวงศ์
 ๓. เจ้าน้อยคำคง (ชาวเมือง เรียกว่าเจ้าน้อยคำคน "ทรมานคน")
 ๔. เจ้าจันทร์สม (ญ) สมรสกับเจ้าน้อยดุ่ม บุตรเจ้าวงศ์ทิพย์
 ๕. เจ้าเสาวรส (ญ) สมรสกับเจ้าหนานคำฟู บุตรเจ้าหนานมหาวงศ์
- เจ้าน้อยมหาเทพ ชั้น ๖ บุตรเจ้าหญิงฟองสมุทร (ธิดาเจ้าหลวง
เศรษฐีคำฝั้น) มีบุตร ๑ คือ

๑. เจ้าตาเขียว (ญ) ภริยาเจ้าน้อยมหาไชย บุตรเจ้าอุปราชมพิสาร
- เจ้าน้อยมหาวงศ์ (มหาวงศ์สันทราย) บุตรเจ้าหญิงฟองสมุทร
มีบุตร ธิดา ชาย ๘ หญิง ๙ เป็นชั้น ๗ คือ

๑. เจ้าสามเณรไธด
๒. เจ้าน้อยศรีเมือง
๓. เจ้าบัวเขียว (ญ)
๔. เจ้าน้อย ศรีวิชัย
๕. เจ้ายอดเรือน (ญ)
๖. เจ้าฟองแก้ว (ญ) ภริยาเจ้าราชบุตรคำต้อ (บิดามารดาเจ้าสิงห์
ทนต์)

๗. เจ้าน้อยมรกต
๘. เจ้าอ้อย (ญ)
๙. เจ้าน้อยบุญวงศ์ สมรสกับเจ้าชายแก้ว ธิดาเจ้าทักษิณ (มหายศ)
๑๐. เจ้าน้อยพุทธวงศ์ เป็นเจ้าราชสัมพันธ์วงศ์ลำพูน สมรสกับเจ้า
หล้าธิดา เจ้าอินทยงยศ

๑๑. เจ้าบัวจันทร์ (ญ)

๑๒. เจ้าแถม (ญ)

๑๓. เจ้าจันทร์รา (ญ) สมรสกับ ร.ต.บุญสม

๑๔. เจ้าน้อยพรหมจักร

๑๕. เจ้าน้อยก่องจันทร์ (ญ)

๑๖. เจ้าบัวคำ (ญ)

๑๗. เจ้าอุษา (ญ) สมรสกับเจ้าน้อยโสภณ บุตรเจ้าน้อยปิงเมือง

เจ้าน้อยคำคง (เจ้าน้อยคำคน) บุตรเจ้าแม่ฟองสมุทร (ธิดาเจ้า

หลวงเศรษฐีคำผืน) มีบุตรธิดา ชาย ๔ หญิง ๒ เป็นชั้น ๗ คือ

๑. เจ้าแก้วเมืองมา

๒. เจ้าน้อยไชยลังกา

๓. เจ้าฟองนวล (ญ)

๔. เจ้า น้อยเทพวงศ์

๕. เจ้าน้อยกุย

๖. เจ้าจันทร์หอม (ญ)

กำแพงเมืองลำพูน

เจ้าหญิงลังกา ธิดาเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น มีบุตรธิดา ชาย ๒ หญิง ๒ เป็นชั้น ๖ คือ

๑. เจ้าน้อยเสื่อ
๒. เจ้าน้อยตุ้ย
๓. เจ้ารจนา (ญ)
๔. เจ้ามุกดา (ญ)

เจ้าหญิงคำปวน ธิดาเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น มีบุตรธิดาเป็นหญิง ๕ ชั้น ๖ คือ

๑. เจ้าพรหมพะงา (ญ)
๒. เจ้าพรหมจारी (ญ)
๓. เจ้านางคำ (ญ)
๔. เจ้าต่อมคำ (ญ)
๕. เจ้าอ่างคำ (ญ)

เจ้าหนานมหาวงศ์ ราชบุตรเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น มีบุตรธิดา หญิง ๓ ชาย ๒ เป็นชั้น ๖ คือ

๑. เจ้าหนานคำฝั้น
๒. เจ้าหนานคำฟู สมรสกับเจ้าอุษาหลานสาวเจ้าราชบุตร (พุทธวงศ์)
๓. เจ้าคำหลอ (ญ)
๔. เจ้าวงศ์คำ (ญ)
๕. เจ้าคำอ้อม (ญ)

เจ้าหนานคำฝั้น บุตรเจ้าหนานมหาวงศ์ มีบุตรธิดา ชาย ๓ หญิง ๓ เป็นชั้น ๗ คือ

๑. เจ้าทัต (ญ)
๒. เจ้าน้อยโต
๓. เจ้าคำป็น
๔. เจ้าอ้วน
๕. เจ้าดวงจันทร์ (ญ)

๖. เจ้าบัวเขียว (ญ)

เจ้าหนานคำฟู บุตรเจ้าหนานมหาวงศ์ มีบุตรธิดา ชาย ๒ หญิง

๑ เป็นชั้น ๗ คือ

๑. เจ้าน้อยสิงหาราช

๒. เจ้าน้อยยอดเมือง

๓. เจ้าคุ่ม (ญ)

เจ้าน้อยมรกต บุตรเจ้าน้อยมหาวงศ์ (มหาวงศ์สันทราย) มีบุตรธิดา

ชาย ๒ หญิง ๑ เป็นชั้น ๗ คือ

๑. เจ้าน้อยศรีเมือง

๒. เจ้าจอมวงศ์ บุตรชายเจ้าน้อยพรหมบ้านบวกรก

๓. เจ้าหญิงหงพะงา

เจ้าน้อยบุญทวงศ์ บุตรเจ้าน้อยมหาวงศ์ (มหาวงศ์สันทราย) มี

บุตรธิดา ชาย ๔ หญิง ๕ เป็นชั้น ๗ คือ

๑. เจ้าน้อยปิงเมือง

๒. เจ้าสุวรรณา (ญ)

๓. เจ้าบัวทิพย์ (ญ)

๔. เจ้าคำหมื่น

๕. เจ้าสิงห์ทอง

๖. เจ้าชายคำ (ญ)

๗. เจ้าจรัส (ญ)

๘. เจ้าศักรวุฒิ

๙. เจ้าพิงคำ (ญ)

เจ้าหนานธรรมปัญญา ราชบุตรเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น มีบุตรธิดา

ชาย ๓ หญิง ๑ เป็นชั้น ๖ คือ

๑. เจ้าหนานหน่อคำ

๒. เจ้าน้อยคำฟู

๓. เจ้าน้อยคำขุย

๔. เจ้าเรือนแก้ว (ญ)

เจ้าน้อยธรรมกิติ ราชนุตรเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น มีบุตรธิดาชาย

๒ หญิง ๓ เป็นชั้น ๖ คือ

๑. เจ้าคำเพื่อน

๒. เจ้าน้อยศรีวิชัย

๓. เจ้าคำก้อน (ญ)

๔. เจ้าคำไหว (ญ)

๕. เจ้ายอดวรรณนา (ญ)

เจ้าพรหมจักร ราชนุตรเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น มีบุตรธิดา ชาย ๒

หญิง ๒ เป็นชั้น ๖ คือ

๑. เจ้าหนานก้อนแก้ว

๒. เจ้าคำเลียม

๓. เจ้าบัวใส (ญ)

๔. เจ้ายวงคำ (ญ)

เส้นทางเรือตามลำน้ำปิงระหว่างกรุงเทพ-เชียงใหม่

เจ้าหนานก้อนแก้ว บุตรเจ้าหนานพรหมจักร มีบุตรธิดา เป็นชาย

๒ หญิง ๔ ชั้น ๗ คือ

๑. เจ้าคุ้ม (ญ)

๒. เจ้ามอย (ญ) ชายาเจ้าน้อยไธบุตรเจ้าเมืองปาย

๓. เจ้าน้อยคู่ย สมรสกับเจ้าพรหมจันทร์ บุตรีเจ้าน้อยมหาวิน

๔. เจ้าน้อยใหญ่

๕. เจ้านวล (ญ)

๖. เจ้าจันทร์หอม (ญ)

เจ้าดวงคำ ธิดาเจ้าพรหมจักร มีบุตรชาย ๑ เป็นชั้น ๗ คือ

๑. เจ้าน้อย สมบูรณ์

เจ้าหนานคำวัง ราชบุตรเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น มีบุตรธิดา ชาย

๑ หญิง ๔ เป็นชั้น ๖ คือ

๑. เจ้าน้อยทองปัว

๒. เจ้าแก้วคันธา (ญ)

๓. เจ้าคู่ (ญ)

๔. เจ้าหอม (ญ)

๕. เจ้าบัวจันทร์ (ญ)

เจ้าจักรคำ ราชบุตรเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้นมีบุตรเป็นชาย ๓ ชั้น ๖

คือ

๑. เจ้าคู่ย เป็นเจ้าบุรีรัตน์เชียงราย

๒. เจ้าคำฝั้น เป็นอุปราชเชียงราย พ่อตาเจ้าเมืองเชียงราย (เมืองไชย)

๓. เจ้าเลาเมือง

เจ้าหญิงมณีวรรณ ธิดาเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น มีบุตรธิดา ชาย ๒

หญิง ๑ เป็นชั้น ๖ คือ

๑. เจ้าน้อยอินทจักร

๒. เจ้าคำฟู

๓. เจ้าดวง (ญ)

เจ้าธรรมเสนา ราชบุตรหลวงเศรษฐีคำฝั้น มีบุตรธิดา ๒ เป็นชั้น

๖ คือ

๑. เจ้าชายคำ (ญ)

๒. เจ้าชายแก้ว (ญ)

เจ้าบุรีรัตน์ (บุเกียง) เชียงราย ราชบุตรเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น มี
บุตรธิดา ชาย ๔ หญิง ๓ เป็นชั้น ๖ คือ

๑. เจ้าหนานส่วยะ เป็นเจ้าเมืองเชียงรายได้เจ้าหญิงยวงคำ พระธิดา
พระเจ้าช้างเผือกเป็นชายา

๒. เจ้าแก้วมุนษย์ บุของเจ้าหญิงขานแก้ว เจ้าหญิงแขกแก้ว ชายาเจ้า
จักรคำขจรศักดิ์ลำพูน

๓. เจ้าไชยลังกา

๔. เจ้านวลคำ (ญ)

๕. เจ้าน้อย ตาม่วย

๖. เจ้าบุญใส (ญ)

๗. เจ้าสมนา (ญ)

เจ้าเมืองเชียงรายได้ (หนานส่วยะ) บุตรเจ้าบุรีรัตน์ (บุเกียง) เชียงรายได้
มีบุตรชาย ๑ หญิง ๒ เป็นชั้น ๗ คือ

๑. เจ้าหญิงมอนคำ

๒. เจ้าหญิงเปาคำ

๓. เจ้าน้อยมหาเทพ

เจ้าแก้วมุนษย์ บุตรเจ้าบุรีรัตน์ (บุเกียง) เชียงรายได้ มีบุตรธิดาชาย
๒ หญิง ๑ เป็นชั้น ๗ คือ

๑. เจ้าน้อยพรหมเทศ

๒. เจ้าคำย่น (ญ) เป็นชายาเจ้าราชสัมพันธ์วงศ์ (ธรรมลังกา) เชียงใหม่

๓. เจ้าน้อยพรหมจักร

เจ้าอุปราชา (ธรรมปัญญา) ราชบุตรเจ้าเศรษฐีคำฝั้น มีบุตรธิดาชาย
๓ หญิง ๓ เป็นชั้น ๖ คือ

๑. เจ้าหนานคำภีระ

๒. เจ้าน้อยมหาวัง

๓. เจ้าคำหยาด

๔. เจ้าต่อมแก้ว (ญ)

๕. เจ้ายอดเรือน (ญ)

๖. เจ้าคำป้อม (ญ)

เจ้าน้อยมโนรส ราชบุตรเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น มีบุตรธิดา ชาย

๒ หญิง ๑ ชั้น ๖ คือ

๑. เจ้าน้อยบุญบัน

๒. เจ้าจันทร์หอม (ญ)

๓. เจ้าพรหมา

เจ้าหญิงบัวศรี ธิดาเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น มีบุตรหญิง ๓ เป็นชั้น

๖ คือ

๑. เจ้าคำหยาด (ญ)

๒. เจ้าบัวจันทร์ (ญ)

๓. เจ้าบัวจัน (ญ)

เจ้าหญิงเบญจาย ธิดาเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น มีบุตรหญิง ๑ เป็นชั้น

๖ คือ เจ้าพวงคำ (ญ)

เจ้าหญิงบัวไซ ธิดาเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น มีบุตรชาย ๑ เป็นชั้น

๖ คือ เจ้าน้อยปัญญา อยู่เมืองยวม

เจ้านุรีรัตน์ (พรหมเทศ) บุตรเจ้าแก้วมุนย์ มีบุตรธิดา ชาย ๑

หญิง ๒ เป็นชั้น ๗ คือ

๑. เจ้าชานแก้ว (ญ)

๒. เจ้าแขกแก้ว (ญ)

๓. เจ้าเมืองคำ บิดาเจ้าวุฒิ ลำพูน

พระยาพุทธวงศ์
เจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ ๔ (พ.ศ. ๒๓๖๘-๒๓๘๙)

เจ้าพุททวงศ์ (พระยาพุททวงศ์) เจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ ๔

เจ้าพุททวงศ์ นั้นเป็นบุตรของนายพ่อเรือน ซึ่งเป็นน้องชายของเจ้าฟ้าชายแก้ว ซึ่งเป็นบิดาของ พระเจ้ากาวิละ เจ้าหลวงองค์ที่ ๑ ของเชียงใหม่ แต่ในประวัติศาสตร์ มิได้กล่าวถึงวันเดือนปีที่สมภพ แต่มีบทบาทมาตั้งแต่ครั้งพระเจ้ากาวิละเป็นเจ้าหลวง และยิ่งเด่นชัดในคราวเป็นอุปราชเมืองเชียงใหม่ ใน สมัยเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น และเป็นประธานในการ เลี้ยงทวยราษฎร์ม้าหาเจ้าหลวงองค์ใหม่ คราวเกิด การวิวาทระหว่างพระญาคำฝั้น กับเจ้าสุวัณณะ คำมูน ซึ่งผลปรากฏว่าได้เจ้าหลวงองค์ใหม่คือ เจ้า หลวงเศรษฐีคำฝั้นนั่นเอง

เมื่อเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้นถึงแก่พิราลัย พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้พระยาศรีสุริยะพาหะ คุมของพระราชทานขึ้นไป ช่วยปลงศพเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น และในเวลาต่อมา ไม่นาน ได้ทรงโปรดเกล้าให้ เจ้ามหาอุปราชพุททวงศ์

เป็น เจ้าหลวงองค์ใหม่ ซึ่งในพงศาวดารโยนกได้กล่าวถึงตอนนั้นว่า

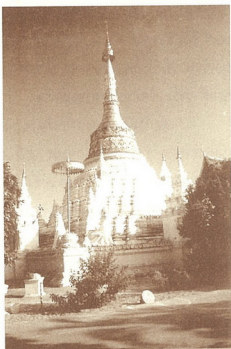
"ศักราช ๑๑๘๘ ปีจอ อัฐศก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯตั้งพระยาอุปราษพทุทวงศ์เมืองเชียงใหม่เป็นพระยาภักทวิวัฒนาภิเษราชวงศปราชการครองเองนครเชียงใหม่ ตั้งนายขนานมหาวงศ์ บุตรพระยาเชียงใหม่น้อยธรรม เป็นพระยาอุปราษเมืองเชียงใหม่ ตั้งนายน้อยมหาพรมบุตรพระยาเชียงใหม่คำฝั้นเป็นพระยาราชวงศ์ (คือบิดาพระเจ้าอินทรวชิยานนท์) เมืองเชียงใหม่..."

และเมื่อกลับจากการเข้าเฝ้าที่กรุงเทพได้เพียง ๑๕ วัน ก็เกิดเหตุการณ์ เจ้าอนุวงศ์เมืองเวียงจันทร์เป็นกบฏ จึงแต่งทัพโดยที่เจ้าอุปราษมหาวงศ์เป็นแม่ทัพของเชียงใหม่ เจ้าเมืองลำพูน เจ้าเมืองลำปาง ร่วมไปช่วยรบ และจับเจ้าอนุวงศ์ได้ ไปชิงชำระโทษที่กรุงเทพฯ ล่วงมาถึง พ.ศ.๒๓๗๔ เจ้าหลวงอุทวงศ์ แต่งตั้งให้เจ้าแก้วเมืองมา เจ้าหนานสุริยะ เจ้าอุ่นเรือน นำไพร่พลประมาณสองร้อยคน ยกไปตีเมืองเลน กวาดต้อนเอาชาวขากู๋มาเป็นเชลยจำนวนมาก

พ.ศ.๒๓๘๐ ทางเมืองเชียงใหม่ได้ทราบข่าวว่า เจ้าฟ้าเจี้ยวเมืองนายแต่งคนปลอมเป็นชาวบ้านทั่วไปเข้ามาอยู่ในเขตเมืองสาตและเมืองตวน อันเป็นดินแดนของเมืองเชียงใหม่ จึงแต่งตั้งให้เจ้าอุปราษพระญาราชวงศ์ พระญาเมืองแก้ว เจ้าหนานชัยลังกา เจ้าแก้วเมืองมา เจ้าน้อยชิตติยะ เจ้าพรมเจ้าพูเกียง (ปู่เกียง) และพระญาสุริยวงศ์เมืองของ คุณกำลังจากเชียงใหม่ ๓,๓๐๐ คน (ในตำนานบางเล่มบอกว่า ๕,๓๐๐ คน) และไปสมทบกับพระยาอุปราษ เจ้าน้อยคำวงศ์ จากเมืองลำพูนอีก ๔๐๐ คน ยกไปตีชาวเจี้ยวเหล่านั้ลงมาทั้งสิ้น แล้วได้ปักหมายเขตแดนด้วยเสาไม้รัก ตามแนวคอยเขาแง่มตามแนวศิลาเดิม ซึ่งมีมาตั้งแต่ครั้งโบราณ แล้วตั้งด่านไว้ที่ท่านาสบปะ และในปีรุ่งขึ้น พ.ศ.๒๓๘๒ จึงได้มีใบบอกกราบทูลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ รัชกาลที่ ๓ แล้วทรงโปรดพระราชทานเชลยและสิ่งของที่ยึดได้ให้ไว้ที่นครเชียงใหม่ ซึ่งประกอบไปด้วย คริวเชลยชายหญิง ประมาณ ๑,๘๖๘ คน ม้าโค ปืน อีกจำนวนหนึ่ง

ในปี พ.ศ.๒๓๘๓ เจ้าหลวงคำตันแห่งนครลำพูนถึงแก่อสัญกรรม ล้นเกล้า รัชกาลที่ ๓ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระเทพาธิบดีขึ้นไปปลงศพ และให้เจ้าน้อยลังกาลงมาเฝ้า แล้วทรงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าน้อยลังกา ซึ่งดำรงตำแหน่งพระยาเมืองแก้ว ขึ้นเป็นเจ้าเมืองลำพูนสืบไป และมาในปี พ.ศ.๒๓๘๕ เจ้าหลวงลังกา ซึ่งเพิ่งดำรงตำแหน่งเจ้าหลวงของเมืองลำพูนได้เพียง ๒ ปี ก็ถึงแก่อสัญกรรมอีก และทรงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าไชยลังกาพิศาล ผู้เป็นบุตรของเจ้าหลวงเศรษฐีคำผืนกับแม่เจ้าคำแบ่ง เป็นเจ้าครองนครลำพูนองค์ที่ ๖ ต่อไป

ควรทราบไว้ว่าตั้งแต่มีการกบฏของเจ้าอนุวงศ์ แห่งเมืองเวียงจันทร์ แล้ว ทางกรุงเทพฯ มีความระมัดระวังในการตั้งเจ้าผู้ครองเมือง และเจ้าประเทศราชมาก เพราะกลัวจะเกิดประวัติศาสตร์ซ้ำรอยเดียวกับเจ้าอนุวงศ์ แต่ในวงศ์ "เชื้อเจ้าเจ็ดตน" นั้นได้รับพระมหากรุณาธิคุณมาโดยตลอด แต่ทางกรุงเทพฯ นั้นยึดทางเมืองเชียงใหม่เป็นหลัก และในขณะนั้นเจ้าอุปราช มหาวงศ์นั้น กำลังมีบทบาทสำคัญมากในการปกครอง ซึ่งในขณะนั้นเจ้าหลวง พุททวงศ์นั้นชราภาพมากแล้ว และในสมัยของเจ้าหลวงพุททวงศ์นี้ บ้านเมืองเชียงใหม่สงบสุข และปลอดภัยจากการทำสงครามกับพม่า เพราะพม่าติดทำ สงครามกับอังกฤษ ที่เริ่มล่าอาณานิคมในประเทศแถบนี้ จนเจ้าหลวงพุททวงศ์นี้ ได้รับการขนานพระนามของชาวเมืองเชียงใหม่ ว่า "เจ้าหลวงแผ่นดินเย็น" และมีคณะบุคคลที่มีอำนาจในการบริหารระดับสูงที่เรียกว่า "เจ้าชั้นทั้งห้า" หรือเจ้าผู้มิพานประกอบยศ ซึ่งประกอบไปด้วย เจ้าหลวงเจ้าอุปราช (เจ้าหอหน้า) เจ้าราชวงศ์

วัดแสนปาง เชียงใหม่

หออินทิลและต้นยาง

เจ้าราชบุตร และเจ้ารัตนห้าว เมืองแก้วหรือเจ้าบุรีรัตน์ ซึ่งตำแหน่งดังกล่าวจะได้รับการแต่งตั้งจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่กรุงเทพฯ ตามที่เสนอมา

และมีการจัดตั้ง "เค้าสนามหลวง" ซึ่งประกอบด้วยขุนนางในระดับต่างๆ รวมกัน ๓๒ คน เช่น พระญาแสนหลวง พระญ่าบ้าน พระญาสามล้าน ฯลฯ มีหน้าที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน และการบริหารบ้านเมือง และการตัดสินคดีความ

ในช่วงปี พ.ศ.๒๓๘๖ มีชาวพม่า ชื่อสะแกโยพร้อมบริวารและข้าของ เข้าพบเจ้าราชวงศ์มหาพรหมคำคง ขอเข้าสาวมิภักดีต่อเชียงใหม่ เจ้าหลวงพุทธวงศ์จึงให้นำตัวไปเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่กรุงเทพฯ

และในปีนั้นเอง เมื่อเดือนหกแรมสิบเจ็ดค่ำ เจ้าหลวงน้อยอินท์ผู้ครองเมืองลำปาง กับเจ้าอุปราชมหาวงศ์ แห่งเมืองเชียงใหม่ ลงมาเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ ที่กรุงเทพฯ ทูลขอให้ทรงโปรดเกล้าฯ ตั้งเมืองเชียงรายเป็นเมืองขึ้นของเมืองเชียงใหม่ ขอตั้งเมืองงาว เมืองพะเยา เป็นเมืองขึ้นของเมืองลำปาง ทรงโปรดเกล้าฯ ตั้งเจ้าอัมมลังกา บุตรของเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้น และน้องของเจ้าพิพัสสารเป็นพระญารัตนเขต เจ้าเมืองเชียงรายตั้งเจ้าอุ่นเรือน บุตรของพระญาแสนเมืองหลวงเป็นพระญาอุปราชเมืองเชียงราย ตั้งพระญาไชยสงครามเป็นพระญาฤทธิภัยโยยศ เจ้าเมืองงาว เจ้าหนานปัญญา ราชบุตรเจ้าหลวงน้อยอินท์เป็นพระญาราชวงศ์ ให้เจ้าหนานยศ (บุตรเจ้าหลวงลำปางองค์ก่อนเจ้าหลวงน้อยอินท์) เป็นพระยาเมืองแก้ว และให้แบ่งคนจาก

- ข. เจ้าน้อยขี้วัว ราชบุตรพ่อเจ้าพุททวงค์ มีบุตรคนเดียว เจ้าเดิม
ค. เจ้าน้อยขี้ควาย (ไชยวงศ์) มีบุตร - ธิดา คือ

๑. เจ้าหญิงศรีภุช ชายาเจ้าหนานสมมณุษย์ เจ้าหนานสมมณุษย์
บุตรของเจ้าราชภาคินัย (แผ่นฟ้า)

๒. เจ้าดวงตีบ ได้เจ้าเอื้องผิงธิดาเจ้าอุปราชพิมพิสาร เชียงใหม่

๓. เจ้าหญิงสายฝน ๔. เจ้าน้อยศรีชัย

ง. เจ้าน้อยขี้ช้าง มีบุตรชายคนเดียวคือ เจ้าอินทประสงค์

จ. เจ้าหญิงสุนันทา ธิดาพ่อเจ้าพุททวงค์มีบุตรธิดา คือ

๑. เจ้าหญิงเกียกคำ

๒. เจ้าน้อยบุญปั้น ภายหลังได้เป็นเจ้านิเวศอุตรเชียงใหม่

๓. เจ้าหญิงคำบุญ ชายาเจ้าน้อยเดิม บุตรชายเจ้าน้อยขี้วัว
ชั้นหลาน เจ้าหญิงสุธรรมมา มีบุตรธิดาคือ

๑. เจ้าหญิงศรีภุช ภริยาเจ้ามหาเทพราชบุตรพระเจ้ามโหตรประเทศ

๒. เจ้าอินสม

เจ้าหนานเมืองแก้ว บุตาเจ้าราชบุตรธรรนไชย มีบุตรธิดาคือ

๑. เจ้าหญิงฟองนวล ๒. เจ้าหญิงบัวผัน

๓. เจ้าหนานพรหมเมือง ๔. เจ้าหญิงบัวป้าน

เจ้าหญิงตุมมา ธิดาเจ้าราชบุตรธรรนไชย มีบุตรคนเดียวคือ

๑. เจ้าน้อย ดวงคำ

เจ้าเดิม บุตรเจ้าน้อยขี้วัว มีบุตรคนเดียวคือ เจ้าน้อยบุญตัน

เจ้าดวงตีบ บุตรเจ้าน้อยขี้ควาย มีบุตรธิดาคือ

๑. เจ้าหญิงนุ้

๒. เจ้าหญิงบี

๓. เจ้าหญิงหอม

๔. เจ้าน้อยหวัน

๕. เจ้าหนานสวัสดิ์

เจ้านิเวศอุตร (บุญปั้น) บุตรเจ้าหญิงสุนันทา มีบุตรธิดาคือ

๑. เจ้าหญิงบัวผัน

๒. เจ้าหญิงนิลวรรณ

๓. เจ้าอินทอง

๔. เจ้าหญิงพรรณมิตร หรือพันธนิมิตร

๕. เจ้าโสภิต สิริโยตร ๖. เจ้าอินสม

๗. เจ้าดวงดี

เจ้าหญิงศรีภุช ธิดาเจ้าสุธรรมมา (ญ) มีบุตรคือ เจ้าน้อยแก้วเมืองมา
เจ้าน้อยกาวิละ อนุชาพ่อเจ้าพุทธวงศ์ นครเชียงใหม่ ได้เป็น
เจ้าบุรีรัตน์ เชียงใหม่ ปี พ.ศ.๒๓๖๖ มีราชบุตรและธิดาคือ

๑. เจ้าหญิงศรีแก้ว ชายาเจ้ามหาพรหม ราชบุตรเจ้าฟ้าชายสาม
แห่งเชียงตุง

๒. เจ้าหญิงสุตา ชายาเจ้าอินฟ้าท้าว พี่ชายเจ้าเฮือนคำ

๓. เจ้าหญิงสุคันธา ๔. เจ้าหญิงเทพคันทา

๕. เจ้าหญิงบุญยวง ๖. เจ้าหญิงเรือนคำ

๗. เจ้าหญิงคำน้อย ๘. เจ้าน้อยอุปครูธ

๙. เจ้าน้อยขัติยะ ๑๐. เจ้าหนานปัญญา

ก. เจ้าหญิงศรีแก้ว ธิดาเจ้าบุรีรัตน์ (กาวิละ) มีบุตรธิดา กับเจ้า
มหาพรหม คือ

๑. เจ้าหนานไชยวงศ์ ได้เจ้าหญิงฟองสมุทร ธิดาพ่อเจ้าเศรษฐีคำฝั้น
เป็นชายา ๒. เจ้าน้อยกาวิละ ๓. เจ้าอุ่นเรือน

๔. เจ้าหญิงเรือนคำ เป็นชายาเจ้าราชภาคินัยแผ่นฟ้า

๕. เจ้าหญิงสมนา เป็นชายาเจ้าราชบุตรสุริยวงศ์ราชบุตรพระเจ้า
มโหตรฯ

ข. เจ้าหญิงสุตา ธิดาเจ้ากาวิละ (เจ้าบุรีรัตน์) มีบุตรชายคนเดียว
คือ เจ้าน้อยก้อนแก้ว

ค. เจ้าน้อยอุปครูธบุตรเจ้าบุรีรัตน์ (กาวิละ) มีแต่ธิดา ๓ คน
คือ

๑. เจ้าหญิงบุญนาค เป็นชายาเจ้าอุปราชหน่อคำเชียงใหม่

๒. เจ้าจันทร์เบ้ง เป็นชายาเจ้าน้อยชี้ช้าง ราชบุตรพ่อเจ้าพุทธวงศ์
เชียงใหม่

๓. เจ้าหญิงผั่น ภริยาเจ้าราชวงศ์ ราชบุตรพระเจ้ามโหตรฯ
ชั้นหลาน

1. เจ้าน้อยกาวิละ บุตรเจ้าหญิงศรีแก้วกับเจ้ามหาพรหมเชียงตุง มีบุตร ธิดา คือ

๑. เจ้าน้อยลานดอกไม้ สมรสกับเจ้าหญิงเบยจวรรณ ธิดาเจ้าราชบุตร พุทธรังษีเชียงใหม่

๒. เจ้าน้อยคำตัน สิโรต ได้เป็นเจ้าสุริยวงศ์เชียงใหม่ สมรสกับ เจ้าหญิงสุคันธา บุตรีของเจ้าราชบุตรสุริยวงศ์

๓. เจ้าหญิงมอญคำ ซายาเจ้าน้อยหลวง บุตรเจ้าอุ่นเรือน

๔. เจ้าหญิงมอญแก้ว ๕. เจ้าน้อยบัต สมรสกับเจ้าหญิงบัวผัน

2. เจ้าอุ่นเรือน บุตรเจ้าหญิงศรีแก้ว มีบุตรธิดาคือ

๑. เจ้าหญิงฟองไหล ซายาเจ้าจอมคำ ณ ลำพูน

๒. เจ้าน้อยหลวง

เจ้าน้อยลานดอกไม้ บุตรเจ้าน้อยกาวิละ มีบุตรชายคนเดียว คือ

๑. เจ้าน้อยดู่

เจ้าคำมูล อนุชาเจ้าพุทธรังษีเชียงใหม่ เป็นเจ้าราชวงศ์เชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ.๒๓๖๖ มีบุตร - ธิดา คือ

๑. เจ้าน้อยแก้วเมืองมา ๒. เจ้าหนานสุริยะ

๓. เจ้าน้อยมหวางค์ สมรสกับเจ้าหญิงบัวทิพย์ ราชธิดาพระเจ้า มโหตรประเทศ ๔. เจ้าน้อยมหาพรหม

๕. เจ้าหญิงฟองแก้ว ๖. เจ้าหญิงคำสม

ก. เจ้าน้อยมหวางค์ บุตรเจ้าราชวงศ์ (คำมูล) มีบุตร-ธิดาคือ

๑. หนานธรรมลังกา ได้เป็นที่เจ้าราชสัมพันธ์เชียงใหม่

๒. เจ้าน้อยพุทธรังษี ได้เป็นที่เจ้าราชบุตรเชียงใหม่ สมรสกับเจ้าหญิง เชียงไปอยู่บ้านบวกรกหนองตอง ๓. เจ้าหนานสุริยวงศ์

๔. เจ้าหญิงคำย ภริยาเจ้าคำตัน บุตรเจ้าสุหนัตา

๕. เจ้าน้อยดู่ ๖. เจ้าไธ้ ๗. เจ้าหญิงหมด

ข. เจ้าน้อยมหาพรหม บุตรเจ้าราชวงศ์คำมูล มีบุตร-ธิดาคือ

๑. เจ้าหนานมหายศ ได้เป็นที่เจ้าทักษิณนิเกตน์ เชียงใหม่

ค. เจ้าหญิงฟองแก้ว ธิดาเจ้าราชวงศ์คำมูล มีบุตร-ธิดาคือ

๑.เจ้าหญิงเหียนคำ ชายาเจ้าดาราดิเรกรัตน์ เจ้านครลำพูน
ชั้นหลาน

เจ้าราชสัมพันธ์ธรรมลังกาเชียงใหม่ บุตรเจ้าน้อยมหาวงศ์ มี
บุตร-ธิดา คือ

๑. เจ้าหนานปวน ๒. เจ้าหญิงจิว

๓. เจ้าหญิงผัด ๔. เจ้าเผ่าพรหม

๕. เจ้าหญิงชมชื่น ๖. เจ้ากุลสงวศ์

๗. เจ้าหญิงส่วนบุญ ชายาเจ้าจักรคำขจรศักดิ์ เจ้าผู้ครองนคร
ลำพูนที่ ๕

เจ้าราชบุตรพุทธวงศ์ เชียงใหม่ บุตรเจ้าน้อยมหาวงศ์ มีบุตร
ธิดา คือ

๑. เจ้าหญิงเบญจวรรณ ๒. เจ้าน้อยหนู

๓. เจ้าหญิงเปิด ๔. เจ้าหญิงไก่อ

๕. เจ้าน้อยคำตื้อ ๖. เจ้าน้อยคำตัน

เจ้าหนานสุริยวงศ์ บุตรเจ้าน้อยมหาวงศ์ มีบุตร-ธิดา คือ

๑. เจ้าหนานแฝด ๒. เจ้าหญิงวันศรี

๓. เจ้าน้อยหนู ๔. เจ้าอินเหลา ได้เป็นที่เจ้าประพันธ์

พงศ์ เชียงใหม่ ๕.เจ้าหญิงศรีก้อง ๖. เจ้าบุญสม

เจ้าค่าย บุตรเจ้าน้อยมหาวงศ์ มีธิดาคนเดียวคือ

๑. เจ้าหญิงทิพย์ดวงสอน

เจ้าน้อยตุ้ บุตรเจ้าน้อยมหาวงศ์ มีบุตรคือ เจ้าน้อยแก้วเมืองมา

เจ้าทักษิณนิเกตน์ (มหายศ) เชียงใหม่ บุตรเจ้ามหาพรหม มี

บุตร-ธิดา คือ

๑. เจ้าน้อยศรีบุศย์ ๒. เจ้าน้อยด้อย

๓. เจ้าหญิงไขแก้ว ชายาเจ้าน้อยบุญทะวงศ์ บุตรเจ้ามหาวงศ์ สัน

ทรายมหาวงศ์ อำเภอสารภี

พระเจ้ามโหตรประเทศ
เจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ ๕ (พ.ศ. ๒๓๙๐-๒๓๙๗)

พระเจ้ามโหตรประเทศฯ (เจ้าขนาทมทาวงศ์) เจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ ๕

จากที่เคยกล่าวมาแล้ว ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ตั้งแต่มีการเกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์แห่งเมืองเวียงจันทน์ ที่บังอาจยกทัพมาตีนครราชสีมาและหัวเมืองใกล้เคียงด้านอีสาน แล้วทรงไม่โปรดให้แต่งตั้งตำแหน่งเจ้าประเทศราชอีก เพราะเหตุความมั่นคงของชาติเป็นหลัก ดังนั้นเจ้าอุปราชมทาวงศ์ จึงได้รับการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็น "พระญาเชียงใหม่" เจ้าเมืองเชียงใหม่ และเมื่อสิ้นเกล้ารัชกาลที่ ๓ เสด็จสวรรคตในปี พ.ศ. ๒๓๙๔ และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวครองราชย์ต่อมาเป็นรัชกาลที่ ๔ แห่งราชวงศ์จักรี จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระญาเชียงใหม่หรือเจ้าอุปราชมทาวงศ์ เป็นพระเจ้าประเทศราช ซึ่งจะกล่าวต่อไป ในขณะที่เจ้าอุปราชมทาวงศ์ ดำรงตำแหน่งเจ้าหลวงของเชียงใหม่ ซึ่งยังคงเทียบเท่ากับชั้นสมเด็จพระยา ในตามลำดับชั้นของกรุงเทพฯ ด้วยเหตุผลดังกล่าว

ได้เกิดเหตุการณ์สำคัญ คือ ใน พ.ศ.๒๓๙๑ มีการทำสงครามครั้งใหญ่เกิดขึ้นโดยเหตุที่ว่ามีความยุ่งยากเกิดขึ้นที่เมืองเชียงรุ่ง และลามไปถึงเมืองเชียงตุง ซึ่งเป็นเมืองสำคัญมากเมืองหนึ่งในพระราชอาณาจักร ดังนั้น ล้นเกล้ารัชกาลที่ ๓ จึงโปรดให้เกณฑ์ทัพจากเชียงใหม่ไปตีเมืองเชียงตุง ซึ่งมีการรวมตัวของเมืองเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน ซึ่งมีกำลังสำคัญคือ เจ้าอุปราช พิมพิสาร พระญารัตนเมืองแก้ว (เจ้าสุริยวงศ์ ภายหลังเป็นพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ เจ้าหลวงองค์ต่อมา) เจ้าหนานธรรมบัญญัติ เจ้าน้อยดาวเรือง เจ้าน้อยพรหม เจ้าน้อยมหาพรหม เจ้าน้อยเทพวงศ์ เมืองลำพูน รวมทั้งพระยาอุปราชพระยารัตนเมืองแคะ พระยาราชบุตร ซึ่งในหนังสือเพชรล้านนาเรียบเรียงโดยปราณี ศิริธร ณ พัทลุง พิมพ์โดยหนังสือผู้จัดการ ภาคเหนือ : กุมภาพันธ์ 2538 ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ ในช่วงการสงครามนี้

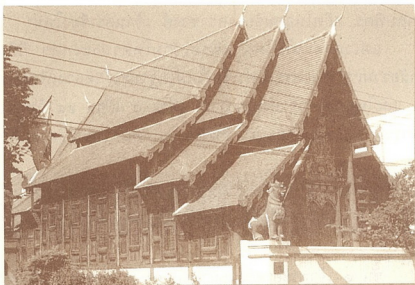
"เมื่อถึงจุดนัดหมายแล้วกองทัพพระยาราชบุตร เจ้าน้อยมหาพรหม เจ้าน้อยมหาวงศ์ เจ้าหนานสุริยวงศ์ เจ้าน้อยเทพวงศ์ เจ้าน้อยพรหม เมืองเชียงใหม่ พระยาอุปราช พระยารัตนเมืองแก้ว พระยาราชบุตร เมืองลำพูนได้เข้าตีเมืองสาตร (สาต) แดกกระจัดกระจายไป ต่อจากนั้นแยกกองทัพให้เจ้าหนานสุริยวงศ์ เจ้าน้อยมหาพรหม เจ้าน้อยเทพวงศ์ คุณคนเข้าตีเมืองกัก พระยาราชบุตร เจ้าน้อยมหาวงศ์ เจ้าน้อยพรหมเมืองเชียงใหม่ พระยารัตนเมืองแก้ว พระยาราชบุตร เมืองลำพูน คุณคนเข้าตีปางซารานแตก แล้วเลยขึ้นไปตีปางโรย ตีท่าออ เมืองแจก เมืองมว เมืองภู เมืองเลน เมืองเพียง แดกกระจัดกระจายไปแล้วจึงยกเข้าประชิดเชียงตุง

มหานานเมืองเชียงตุง แต่งทัพออกสู้เมืองเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง รวมกันแต่สู้ไม่ได้ล่าถอยเข้าเมือง อีกกองทัพฝ่ายเหนือจะยกติดตามเข้าเมืองก็ไม่ได้ เพราะกำลังพลมีน้อย จึงร่อยุ่ให้กำลังหน่วยต่างๆ ที่แยกย้ายกันไปถึงเสียก่อน ฝ่ายเจ้าน้อยมหาพรหม เจ้าหนานสุริยวงศ์ เจ้าน้อยเทพวงศ์ ได้สู้รบกับพระเมืองซาก บุตรมหานานแต่เข้าจนปาย พระเมืองซากถูกปืนตายในที่รบ กองทัพจึงไล่ติดตามไปจนถึงประตูเมืองเชียงตุง แต่ประตูปิดเข้าไม่ได้และไม่มีการส่งทัพหนุนไปช่วยทันท่วงที

ทางฝ่ายทัพพระยาอุปราชมพิสารนครเชียงใหม่ ที่ยกไปทางเชียงราย ได้แต่งให้พระยารัตนเมืองแก้วไปตีเมืองพยาก และเจ้าธรรมปัญโญไปตีเมืองเลนได้ และไปเกลี้ยกล่อมเมืองของให้ยอมจำนนได้ จึงยกกำลังเข้าไปตั้งอยู่ในเมืองของคอยที่อยู่

ทัพเจ้าน้อยพรหมโอรสเจ้านครเชียงใหม่ ซึ่งเข้าตีเชียงตุงยังไม่แตก เพราะกำลังไม่เพียงพอก็เดินทางมาเร่งรัดให้ เจ้าอุปราชมพิสารยกกำลังไปเสริม แต่เจ้าอุปราชมพิสารไม่ยอมตามนั้น ทำให้กองทัพของเจ้าน้อยมหาพรหมกับพวกชาตแคลนเสบียงอาหาร กระสุนดินดำ จึงต้องล่าถอยทัพลงมา"

ในการทำศึกครั้งนี้ ไม่สามารถจะตีเมืองเชียงตุงได้ ทำให้เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ นั้นเสียใจเป็นอย่างยิ่ง โดยเหตุของความขาดสามัคคีของคนในวงศ์ "เชื้อเจ้าเจ็ดตน" ถึงกับทำหนังสือกราบบังคมทูลรัชกาลที่ 3 ว่า จะขออาสาไปตีเมืองเชียงตุงด้วยตัวเอง

วิหารวัดพันเตาเดิมเป็นหอคำ สมัยพระเจ้ามโหตรประเทศ
ซึ่งพระเจ้าอินทวิชยานนท์ให้สร้างเป็นวิหาร วัดพันเตา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๘

สาเหตุที่สำคัญที่ทำให้เจ้าอุปราชพิมพ์ิสารไม่พอใจนั้น มีการสนธิฐานกันใฝ่ภายหลังว่า เหตุมาจากการแย่งชิงอำนาจกันในการปกครองระหว่างเชื้อวงศ์เดียวกัน และการที่เจ้าหลวงมหาวงศ์ได้มีบทบาทสำคัญในเมืองลำปาง ลำพูน ที่เป็นส่วนสำคัญในการเลือกเจ้านายในการดำรงตำแหน่ง "เจ้าขึ้นทั้งห้า" รวมถึงการมีใบบอกกล่าวโทษพระญาณครินทร์ เจ้าเมืองลำปาง ถึงกับมีการโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าเมืองลำปางลงไปเฝ้าที่กรุงเทพฯ จนกระทั่งพระญาณครินทร์ได้ล้มป่วย และถึงแก่อสัญกรรมโดยยังไม่ได้มีการชำระคดีที่ถูกกล่าวหา และที่ระหว่างการทำสงครามในครั้งนี้ เจ้าหลวงมหาวงศ์กำลังอยู่ในช่วงเจ็บป่วย การไม่ลงรอยกันของเจ้าในวงศ์ "เชื้อเจ้าเจ็ดตน" นี้ เกิดให้มีการชื้อหาซึ่งกันและกันตลอดมา จนถึง พ.ศ.๒๓๔๖ เจ้าหลวงมหาวงศ์ได้รับการโปรดเกล้าฯ จากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงโปรดให้พระยาสีหราชฤทธิไกรเชิญพระสุพรรณบัฏ และเครื่องสูงพระราชทานแก่เจ้าหลวงมหาวงศ์ และเลื่อนยศขึ้นเป็น "พระเจ้าประเทศราช" มีพระนามว่า "พระเจ้ามโหตรประเทศ ราชอาธิบดีนทร์ นพิตินทรมหานคราธิสฐาน ภูบาลบพิตร สถิตในอุทุมมขยางคราชวงศ์ เจ้านครเชียงใหม่"

แต่เวลาผ่านไปไม่นานพระเจ้ามโหตรประเทศฯ ก็ถึงแก่พิราลัยรวมเวลาการครองนครเชียงใหม่ในฐานะเจ้าหลวงเพียง ๗ ปีเศษ และในฐานะ "เจ้าประเทศราช" เพียง ๕ เดือน ๒๘ วัน มีบุตร-ธิดารวม ๑๔ คน โดยแบ่ง เป็นชาย ๑๐ คน และหญิง ๔ คือ

ผู้สืบสายโลหิตโดยตรงจากพระเจ้ามโหตรประเทศ
พระเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ ๕

ชั้น ๑ เจ้าพระยาสุละวะฤไชยสงคราม (ทิพจักร) เจ้าผู้ครองนครลำปาง

ชั้น ๒ เจ้าฟ้าชายแก้ว เจ้าผู้ครองนครลำปาง

ชั้น ๓ พระเจ้าช้างเผือกธรรมลังกา พระเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่

ชั้น ๔ พระเจ้ามโหตรประเทศ เป็นโอรสองค์ที่ ๒ (ของพระเจ้าช้างเผือกธรรมลังกา) เป็นพระเจ้าเชียงใหม่องค์ที่ ๕ มีโอรส ๑๐ คน และธิดา ๙ คน นับเป็นชั้น ๕ มีนามต่อไปนี้คือ

๑. เจ้าน้อยมหาพรหม ภายหลังพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงพระเมตตาตรัสและสงสาร ได้พระราชทานยศให้เป็นพระยาอุตรการโกศล พระยาพานทอง รับราชการอยู่ในกรุงเทพฯ เป็นแม่ทัพที่สามารถคนหนึ่งของ นครเชียงใหม่ ถึงแก่อนิจกรรมที่กรุงเทพฯ

๒. เจ้าหนานสุริยวงศ์ ภายหลังได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าราชบุตร ในสมัยเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ มีบทบาทสำคัญคนหนึ่งในพื้นที่นี้

๓. เจ้าน้อยเทพวงศ์

๔. เจ้าหนานไชยวงศ์

๕. เจ้าสามเดนมหันต์ยศ (หรือเจ้าอินตาก็เรียก) บวชเป็นเถรวัดดวงดี แล้วไปตกน้ำตายที่วังกุลาห้วยแก้ว

๖. เจ้าหนานไชยเทพ

๗. เจ้าหนานมหาเทพ ผู้นี้ก็มีปรากฏชื่ออยู่ในสมัยพระเจ้ากาวิโลรส และปรากฏชื่ออยู่ในพงศาวดารโยนก

๘. เจ้าคำกั้ง

๙. เจ้าน้อยปัญญา ภายหลังเจ้าอุปราชปัญญาเมืองเชียงแสน (เป็นบิดาเจ้าน้อยปิงเมือง เจ้าน้อยปิงเมือง เป็นบิดาเจ้าน้อยโสภณ ณ เชียงใหม่ อดีตปลัดอำเภอสันทราย)

๑๐. เจ้าหญิงบุญบัน

๑๑. เจ้าน้อยก้อนแก้ว

๑๒. เจ้าหญิงคำปวน

๑๓. เจ้าหญิงยอดเรือน สมรสกับเจ้าบุรีรัตน์ (มหาเทพ) ลำพูน

๑๔. เจ้าหญิงอุษา ชายาของพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ พระเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ ๖ เป็นพระชนนีของแม่เจ้าทิพไกรสร (พระมารดาของพระราชชายาเจ้าดารารัศมี) กับแม่เจ้าอุบลวรรณ

๑๕. เจ้าหญิงบัวทิพย์ (สมรสกับเจ้าน้อยมหาวงศ์ เจ้าน้อยมหาวงศ์ เป็นบุตรของเจ้าราชวงศ์คำมูล เจ้าราชวงศ์คำมูล ผู้นี้เป็นบุตรของเจ้าพ่อเรือน เจ้าพ่อเรือนเป็นน้องของเจ้าฟ้าชายแก้ว พระบิดาของพระเจ้ากาวิละ)

๑๖. เจ้าหญิงคำหลอ สมรสกับเจ้าน้อยมหาวัน เจ้าน้อยมหาวันเป็นบุตรเจ้าอุปราชพิสารเจ้าอุปราชพิมพ์พิสารเป็นโอรสเจ้าเศรษฐีคำผั้น

๑๗. เจ้าหญิงปิมปา

๑๘. เจ้าหญิงอโนชา กล่าวกันว่าเป็นเจ้าหญิงที่สวยงามที่สุดในภาคเหนือ ในสมัยนั้น

๑๙. เจ้าหญิงตุ่นแก้ว (บรรดาเจ้านายที่เป็นโอรสและธิดาพระเจ้ามโหตรประเทศนับเป็นชั้น ๕ ถ้านับตั้งแต่เจ้าพระยาสุละวะฤไชย อันเป็นต้นราชวงศ์)

ผู้สืบสายโลหิตจากพระเจ้ามโหตรประเทศโดยตรง นับเป็นชั้น ๕ ดังได้บรรยายต่อไปคือ

ก. เจ้าน้อยมหาพรหม (ชั้น ๕) เป็นพระยาอุตรการโกศล เป็นพระยาพานทอง ในรัชกาลที่ ๔ มีบุตรชาย ๔ หญิง ๑ นับเป็นชั้น ๖ มีนามดังนี้คือ

เจ้าหญิงสุวรรณา สมรสกับเจ้าสุริยะ บุตรเจ้าหนานมหาวงศ์ ราชบุตรของพระเจ้ากาวิละ มีบุตรคือ

๑. เจ้าหญิงทิพเกษร เป็นเจ้าจอมในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ มีพระเจ้าลูกเธอกับพระเจ้าอยู่หัว ๑ พระองค์ มีพระนามว่าพระองค์เจ้าดิlighนพรัฐ ภายหลังทรงกรมเป็นกรมหมื่นสรรพวลีชนรบดี

เจ้าน้อยมหาวงศ์

เจ้าน้อยเทพวงศ์ ภายหลังเป็นเจ้าอุตรการโกศล เป็นบุคคลสำคัญคนหนึ่ง ในสมัยพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ และเจ้าน้อยเทพวงศ์ผู้นี้ คือ เจ้าของที่ดินบริเวณที่ตั้งค่ายทหารกาวิละในปัจจุบันนี้

เจ้าน้อยแก้ว สมรสกับเจ้าหญิงเทพคันทา บุตรีเจ้าราชบุตร (สุริยวงศ์)

มณฑปพระแก่นจันทร์แดง วัดเจ็ดยอด
เชียงใหม่ มีลักษณะแบบมณฑปปราสาท
หรืออุ้งที่ประดิษฐานพระพุทธรู

เจ้านานยอดเมือง

เจ้าอุตรการโกศล (เจ้าน้อยเทพวงศ์) ชั้น ๖ บุตรเจ้าน้อยมหาพรหม
เป็นพระยาอุตรการโกศลพระยาอุตรการโกศลเป็นโอรสคนที่ ๑ ของพระเจ้า
มโหตรประเทศ เจ้าอุตรการโกศล (เทพวงศ์) บุตรคนที่ ๓ เจ้าน้อยมหาพรหม
มีบุตรชาย ๕ หญิง ๖ เป็นชั้น ๗

๑. เจ้าน้อยคำวงศาหอรเพี้ย ๒. เจ้าหญิงจันทร์สม
๓. เจ้าหญิงเสียด ๔. เจ้าเวื้อ
๕. เจ้าน้อยศรีหมั ๖. เจ้าน้อยหมิว
๗. เจ้าหนานอินทยศ ๘. เจ้าหญิงเครือคำ
๙. เจ้าหญิงเทพ ภรรยา พ.ต.ท.พระราญฑูรชน (แม่ัน บุรณพิมพ์)
๑๐. เจ้าหญิงกรรณิกา ๑๑. เจ้าหญิงวรรณ

เจ้าน้อยแก้ว (ชั้น ๖) บุตรเจ้าน้อยมหาพรหม น้องเจ้าอุตรการโกศล
มีบุตร ๑ คน มีนามว่า เจ้าหญิงบัวผัน

ข. เจ้าราชบุตร (หนานสุริยวงศ์) ชั้น ๕ โอรสที่ ๒ ของพระเจ้า
มโหตรประเทศ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ที่ ๕ มีบุตรชาย ๔ หญิง ๔ เป็นชั้น

๖ มีนามดังนี้คือ

๑. เจ้าหญิงจันทร์หอม สมรสกับเจ้าราชบุตร (พุทธรังค์)

๒. เจ้าน้อยแก้วเมืองมา

๓. เจ้าหญิงทิพโสตา สมรสกับเจ้าราชบุตร (สมพมิตร) เป็นบิดา มารดา ของเจ้าหมีนแก้ว

๔. เจ้าหญิงเทพคันทา เป็นมารดาเจ้าหญิงบัวผัน เจ้าหญิงบัวผัน เป็นชายา เจ้าน้อยอินทปัตย์สิโรธมีนามดังนี้คือ

๑. เจ้าสุบิน สิโรธ

๒. เจ้าอินทรทัต สิโรธ

๓. เจ้าทองสุข สิโรธ

๔. เจ้าบัวเยาว์ สิโรธ

๕. เจ้าเผ่าบัว สิโรธ

๕. เจ้าน้อยบัวระวงค์ บิดาเจ้าหญิงฟองแก้ว ภรรยาเจ้าพระยาธรรมมาธิปัตย์ (ม.ร.ว.บุ๋ม มาลากุล) มีบุตรชายคือ ม.ล.เทียม มาลากุล เป็นหลวงมาลากุล อยู่กรุงเทพฯ

๖. เจ้าหงษ์อำมาตย์ เป็นบุตรบุญธรรมของพระเจ้ามโหตรประเทศ

๗. เจ้าน้อยคำตัน (บวชเป็นพระภิกษุ มรณกรรม ณ วัดลำภา)

๘. เจ้าหญิงสุคันธา สมรสกับเจ้าสุริวงค์ (คำตัน สิโรธ)

ทายาทผู้สืบสายโลหิตจากเจ้าราชบุตร (สุริยวงค์)

ชั้นหลานซึ่งเกิดจากธิดาของเจ้าราชบุตร ดังต่อไปนี้เป็นชั้น ๗

เจ้าน้อยแก้วเมือง (ชั้น ๖) มีบุตรชาย ๑ คน ชื่อเจ้าน้อยดุษย์ (ชั้น

๗) เป็นบิดาของเจ้าหญิงทองดี ภรรยาขุนนางศาสตร์สุรากิจ

เจ้าน้อยบัวระวงค์ (ชั้น ๖) มีบุตร ๑ คน คือ ๑ เจ้าหญิงฟองแก้ว มารดาหม่อมหลวงเทียม มาลากุล ณ อยุธยา บุตรเจ้าพระยาธรรมมาธิปัตย์ (ม.ร.ว.บุ๋ม มาลากุล ณ อยุธยา)

เจ้าหญิงสุคันธา (ชั้น ๖) สมรสกับเจ้าสุริยวงค์ (คำตัน สิโรธ) มีบุตร ชายหญิงคือ

๑. เจ้าหญิงบัวนวล สิโรธ ๒. เจ้าน้อยกฤษ เป็นร้อยตรีทหาร

๓. เจ้าหญิงอำพัน ลิโรส ๔. เจ้าหญิงบัวระวรรณ ลิโรส
๕. เจ้าหญิงศิริวรรณ ลิโรส สมรสกับเจ้าหมื่นแก้ว บุตรเจ้าราชบุตร
(สมพมิตร)

เจ้าน้อยเทพวงศ์ (ชั้น ๖) โอรสที่ ๑ ของพระเจ้ามโหตรประเทศ
มี บุตรชาย ๑ หญิง ๑ เป็นชั้น ๗ คือ

๑. เจ้าหญิงมยุ

๒. เจ้าน้อยก้อนแก้ว

(สองราย นี้ไม่ปรากฏสายสืบตามต้นฉบับเดิม)

เจ้าหนานมหาเทพ ชั้น ๖ โอรสที่ ๗ ของพระเจ้ามโหตรประเทศ
มี บุตรชาย ๒ หญิง ๕ เป็นชั้น ๗ มีนามดังนี้

๑. เจ้าหญิงกบเมือง สมรสกับเจ้าน้อยตื้อหรือสมเพ็ชรเจ้าลำพูน

๒. เจ้าน้อยสมพมิตร เป็นเจ้าราชบุตรบิดาเจ้าหมื่นแก้ว

๓. เจ้าทิพนตร เป็นชายาเจ้าอินทวโรรส เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ที่ ๘

๔. เจ้าหญิง ศรีกัลยา

๕. เจ้าน้อยดุษย์

๖. เจ้าบัวเงา

๗. เจ้าหญิงทิพดวง

ผู้สืบสายโลหิตโดยตรงจากเจ้ามหาเทพชั้น ๖

เจ้าหญิงกบเมือง ชั้น ๗ ผู้สืบสายโลหิตต่อจากเจ้าหญิง
กบเมือง เป็นชั้น ๘

๑. เจ้าหญิงกบแก้ว

๒. เจ้าน้อยกั้ง

๓. เจ้าน้อยพุททวงศ์เป็นนายร้อยตรี

๔. เจ้ามงคลสวัสดิ์ เป็น พ.ต.ต.เจ้าไชยวรเชษฐ

เจ้าแม่ทิพนตร ชั้น ๗ ธิดาคนที่ ๓ ของเจ้ามหาเทพ เป็นชายาของ
เจ้าอินทวโรรส เจ้าผู้ครองนครองค์ที่ ๘ มีบุตรคือ

๑. เจ้าน้อยเลาแก้ว เป็นเจ้าราชบุตร แล้วเป็นเจ้าราชวงศ์เชียงใหม่
เจ้าหญิงศรีกัลยา ชั้น ๗ ธิดาคนที่ ๔ ของเจ้ามหาเทพ ได้สมรสกับ
เจ้าราชภาติวงศ์ (บัววงศ์) มีบุตรชาย ๒ หญิง ๑ ชั้น ๘ มีนามดังนี้ คือ

๑. เจ้าน้อยสมเพ็ชร บิดาของเจ้าหญิงอุรย์เมื่อนปฐมภรรยาหลงสินศิริ
แพทย์ ๒. เจ้าพรหมจักร

๓. เจ้าหญิงสร้อยคำ

เจ้าน้อยดู่ย ชั้น ๗ บุตรที่ ๕ ของเจ้ามหาเทพ มีบุตร ๒ คน ชั้น ๘
คือ ๑. เจ้าหญิงแก้วภา

๒. เจ้าหญิงจันทร์

ผู้สืบสายโลหิตโดยตรงจากเจ้าอุปราช (น้อยปัญญา) (ชั้น ๕)
อุปราช เมืองเชียงแสน เป็นโอรสองค์ที่ ๙ ของพระเจ้ามโหตรประเทศราชา
(ชั้น ๔)

วัดเจ็ดยอด

ถ่ายเมื่อ พ.ศ. 2460

ผู้สืบสายโลหิตจากอุปราช (น้อยปัญญา)

บุตรชาย ๖ คน หญิง ๓ นับเป็นชั้น ๖

๑. เจ้าหญิงแบ่งเมือง สมรสกับเจ้าราชวงศ์ (น้อยสุขะ) เชียงแสน

๒. เจ้าหญิงเพื่องคำ

๓. เจ้าน้อย ปิงเมือง อดีตนายอำเภอพร้าวน บิดาเจ้าน้อยโสภณ ณ

เชียงใหม่ อดีตปลัดอำเภอสันทราย

๔. เจ้าหญิงจันทร์สมุทร

๕. เจ้าหนานช้าง อยู่เชียงแสน

๖. เจ้าน้อยก๊อก

๗. เจ้าน้อยศรีโบ อยู่บ้านแม่สา อำเภอแมริม

๘. เจ้าน้อยอินสอน

๙. เจ้าน้อยสมพมิตรอยู่เชียงราย

ผู้สืบสายโลหิตโดยตรงจากเจ้าหญิงแบ่งเมือง (ชั้น ๖) บิดาเจ้า
อุปราช (น้อยปัญญา) สมรสกับเจ้าราชวงศ์ (น้อยสุขะ) เชียงแสนมีบุตรชาย
๗ หญิง ๔ เป็นชั้น ๖ อยู่เชียงแสนทั้งหมด คือ

๑. เจ้าน้อยกู่

๒. เจ้าน้อยขาว

๓. เจ้าน้อยหมู

๔. เจ้าหญิงฟองสมุทร

๕. เจ้าน้อยม้อก

๖. เจ้าหญิงคำปุก (มารดานายไกรสูร เชื้อเจ็ดตน)

๗. เจ้าหนานชื่น (บิดานายอินผล อดีตปลัดอำเภอลี้)

๘. เจ้าแก้วเมืองกรุง

๙. เจ้าหญิงสุตา สมรสกับนายคำตัน สกุลอิน

๑๐. เจ้าน้อยเป็ก สมรสกับเจ้าหญิงกู่แก้วบุตรเจ้าราชวงศ์ (เลาแก้ว)

เมืองเชียงแสน

๑๑. เจ้าหญิงบัวก้อม ได้กับเจ้าน้อยเหมยบุตรเจ้าเมืองเชียงแสน

(อินตะ)

ผู้สืบสายโลหิตโดยตรงจากเจ้าน้อยปิงเมือง (ชั้น ๖) บุตรคนที่ ๓ ของเจ้าอุปราช (น้อยปัญญา) เป็นชั้น ๗ คือ

๑. เจ้าน้อยโสภณ ณ เชียงใหม่ อดีตปลัดอำเภอสันทราย สมรสกับ เจ้าหญิงอุษา บุตรเจ้าน้อยมหาวงศ์สันทรายได้สารภี

๒. เจ้าหญิงอุษา สมรสกับเจ้าน้อยมหาพรหม (หมอช้างพ่อเจ้า แก้วนารัฐ)

๓. เจ้าชมชื่น

๔. เจ้าหญิงจันทร์ดี

บุตรของเจ้าน้อยปิงเมือง (ชั้น ๖)

คนที่ ๑ ชื่อ เจ้าน้อยโสภณ ณ เชียงใหม่ (ชั้น ๗) สมรสกับ เจ้าหญิงอุษา ณ เชียงใหม่ มีบุตรชายหญิง เป็นชั้น ๘ คือ

๑. เจ้าโสภณ ณ เชียงใหม่ (หญิง)

๒. เจ้าโสภิน ณ เชียงใหม่ (ชาย)

๓. เจ้าโสพันธ์ ณ เชียงใหม่ (หญิง) กับแม่นายยอดใจ มีอีก ๒ คน คือ ๑. เจ้าจันทร์พอง (หญิง) ๒. เจ้าพันธ์ (ชาย)

บุตรเจ้าน้อยปิงเมือง ชื่อเจ้าหญิงอุษา (ชั้น ๗) สมรสกับ เจ้าน้อยคำวงศ์ มีบุตรชายหญิงเป็นชั้น ๘ คือ

๑. เจ้าสร้อย (หญิง)

๒. เจ้าอัมภา (หญิง)

๓. เจ้าดาววงศ์ (ชาย) เป็น ส.ต.ท.โรงพักแม่ปิงเชียงใหม่ ส่วนเจ้าชมชื่นได้ถึงแก่กรรมแต่ยังไม่ได้สมรส และเจ้าหญิงจันทร์ดี สมรสกับคนในสกุลอื่น

เจ้าอุปราช (คำฝั้น) เมืองเชียงราย บุตรที่ ๑ ของเจ้าหญิงคำพันธิดาของเจ้าธรรมลังกาช้างเผือก เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ ๒ มีนามว่า

๑. เจ้าหญิงน้อยชมพู สมรสกับเจ้าเมืองไชย เจ้าเมืองเชียงราย มีบุตรคือ

๑. เจ้าน้อยชุม (ชาย) ๒. เจ้าศรีไหว (หญิง)

เจ้าแม่อุษา ธิดาคนที่ ๑๓ ของพระเจ้ามโหตรประเทศ ซึ่งถือกำเนิดมาจากแม่เจ้าคำแผ่น ได้ทำการอภิเษกสมรสกับพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ พระเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ ๖ มีธิดา ๒ องค์ ขึ้น ๖ คือ

๑. แม่เจ้าทิพไกรสร ชายาพระเจ้าอินทวิชยานนท์ พระเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ ๗

๒. เจ้าแม่อุบลวรรณ

แม่เจ้าบัวทิพย์ ธิดาคนที่ ๑๕ ของพระเจ้ามโหตรประเทศ ซึ่งถือกำเนิดจากแม่เจ้าคำแผ่นและเป็นน้องนางของแม่เจ้าอุษา ได้สมรสกับเจ้าน้อยมหาวงศ์ เจ้าน้อยมหาวงศ์เป็นบุตรของเจ้าราชวงศ์คำมูล เจ้าราชวงศ์คำมูล บุตรเจ้าพ่อเรือนผู้นี้ เป็นอนุชาของเจ้าฟ้าชายแก้ว เป็นเจ้าพ่อของพระเจ้ากาวิละ พระเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ ๑ มีบุตรชายหญิงเป็นชั้น ๖ คือ

หอไตรวัดดวงดี ถ่ายก่อนบูรณะ

อุโบสถวัดดวงดี เชียงใหม่

เจ้าหนานธรรมลังกา เป็นเจ้าราชสัมพันธ์วงศ์นครเชียงใหม่ สมรสกับเจ้าหญิงคำย่น (น้องนางเจ้าบุรรัตนพรหมเทศ) เมืองลำพูน มีบุตรคือ เจ้าหญิงส่วนบุญจักรคำจรงค์ศักดิ์ ชายาเจ้าจักรคำจรงค์ศักดิ์เจ้าผู้ครองนครลำพูน

๒. เจ้าน้อยพุทธวงศ์

๓. เจ้าด้อย

๔. เจ้าหนานสุริยวงศ์ (หรือหนานไธด) ได้สมรสกับเจ้าหญิงแก้วมาเรือน มีบุตรธิดาคือ

๑. เจ้าประพันธพงศ์ (อินเหลา ณ เชียงใหม่)

๒. เจ้าหญิงก้อง

๓. เจ้าหญิงคำแผ่น

๔. เจ้าคำ คนที่ ๕ บุตรีของเจ้าหญิงบัวทิพย์ ชื่อเจ้าหญิงคำคาย ที่ ๖ เจ้าน้อยตู

เหตุที่เรียกว่าแม่เจ้านั้น สืบเนื่องมาจาก ถ้าหากว่าเจ้าหญิงองค์ใด มีศักดิ์เป็นเอกภรรยาเจ้าผู้ครองนคร หรือพระเจ้าผู้ครองนครก็ดีเรียก และยกย่องให้เป็นแม่เจ้า กับผู้ที่ป็นน้องนางก็เลยได้เป็นแม่เจ้าไปด้วย อีกอย่างหนึ่งถ้าเป็นคนธรรมดา ถ้าบุตรชายได้เป็นเจ้าผู้ครองนครก็เลยได้เกียรติเป็นแม่เจ้าไปด้วย เช่น แม่เจ้าบัวเขียว แม่เจ้าของพลตรีเจ้าแก้วนารัฐ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ ๙ เป็นต้น

แม่เจ้าคำหลอธิดาคนที่ ๑๖ ของพระเจ้ามโหตรประเทศ เป็นน้องนางของแม่เจ้าอุษาและเจ้าแม่บัวทิพย์ เจ้าแม่เดียวกันคือกำเนิดจากแม่เจ้าคำแผ่น สมรสกับเจ้าน้อยมหารวัน บุตรอุปราชพิมพ์พิสาร มีบุตรชายหญิงเป็นชั้น ๖ คือ

๑. เจ้าจอมเมือง

๒. เจ้าหญิงศรีบุญตัน

๓. เจ้าด้อย

๔. เจ้าหญิงพรหมจันทร์สม เจ้าหญิงพรหมจันทร์สมผู้นี้ สมรสกับเจ้าน้อยด้อย มีธิดา ๑ คน คือ เจ้าหญิงพลอย

เจ้าจอมเมือง บุตรแม่เจ้าคำหลอกกับเจ้ามहांวัน มีบุตรเป็นชั้น
๗ ชาย ๓ หญิง ๕ คือ

๑. เจ้าหญิงตุ้

๒. เจ้าหญิงคำปือ

๓. เจ้าหญิงคำแพง

๔. เจ้าน้อยหนู มีบุตรคือ

๑. เจ้าบัวแก้ว (หญิง)

๒. เจ้าวันดี (หญิง)

๓. เจ้าลอย (ชาย)

๔. เจ้าทองคำ (ชาย)

๕. เจ้าบุญปั้น (ชาย)

๕. เจ้าหญิงคำบุย เป็นมารดานายแพทย์หม่อม ประดิษฐ์วรรณ

๖. เจ้าน้อยอินดา มีบุตรชายหญิง คือ

๑. เจ้าจันทร์ดี (หญิง)

๒. เจ้าบุญศรี (ชาย)

๓. เจ้าบุญชู (ชาย)

๔. เจ้าเมือง (ชาย)

๕. เจ้าคำปัน (ชาย)

๖. เจ้าศรีวรรณ (หญิง)

๗. เจ้าหญิงบัวเทพ

๘. เจ้าช่วง (เป็นโสด)

เจ้าหญิงศรีบุญตัน ธิดาของเจ้าแม่คำหลอก กับเจ้าน้อยมहांวัน มี
บุตรชาย ๒ หญิง ๓ เป็นชั้น ๗ คือ

๑. เจ้าน้อยหนู

๒. เจ้าหญิงมุขแก้ว สมรสกับหลวงพิทักษ์ไกรวิลาวรรณ (จันทร์มหา
เกตุ) นายอำเภอจอมทอง

๓. เจ้าหญิงบี

๔. เจ้าหญิงคำหลอม

๕. เจ้าน้อยหมัด

บรรดาผู้สืบสายโลหิตโดยตรงจากอำมาตย์โท เจ้าราชภาคินัย
(เมืองขึ้น) ชั้น ๘ บุตรเจ้าราชภาคินวงศ์ (น้อยบัววงศ์) มีบุตร ชายหญิง
เป็นชั้น ๔ คือ

๑. เจ้าสวัสดิ์

๒. เจ้าสุคนธ์ (ญ)

๓. เจ้าปิ่นคำ (ญ) (กำเนิดจากมารดา ชื่อแม่นายบัวเขียว) บุตรชาย
หญิง ที่กำเนิดจากแม่นายจันทร์เทพ ชันชนันคำ มีดังนี้ คือ

๑. เจ้าอาทิตย์

๒. เจ้านิภาพันธุ์ (ญ)

๓. เจ้าดวงเดือน (ญ)

๔. เจ้าประเวศ

ร.ต.ต.เจ้าสมเพ็ชร ชั้น ๘ (น้องชายเจ้าราชภาคินัย) และเป็น
บุตรเจ้าราชภาติกวงศ์ (น้อยบัววงศ์) มีบุตรชาย ๒ หญิง ๑ เป็นชั้น
๙ คือ

๑. เจ้าอูรย์ (ญ) สมรสกับหลวงสินศิริแพทย์ (พ.ต.ต.สิน ผ่อนปฐม)

๒. เจ้าพลอย

๓. เจ้าสมพงษ์

เจ้าดวงพิกุล ชั้น ๘ บุตรี ร.ต.ท.เจ้าน้อยมหาไชย สมรสกับพลเรือตรี
พระยาวิชัยสุนทร (วิมลพิกุล) มีบุตรเป็นชั้น ๙ คือ นายศรีกรุง พลกุล

เจ้าสายอรุณ ชั้น ๘ บุตรี ร.ต.ท.เจ้าน้อยมหาไชย มีบุตรชื่อ
เจ้าแสงจันทร์ (ญ) เป็นชั้น ๙

เจ้าร่มะดี ชั้น ๘ บุตรี ร.ต.ท.เจ้าน้อยมหาไชย มีบุตรชื่อ เจ้าศรีวิลลา
(ญ) เป็นชั้น ๙

เจ้าศรีราชนัน ชั้น ๘ บุตรี ร.ต.ท.เจ้าน้อยมหาไชย มีบุตรชาย ๒
หญิง ๓ เป็นชั้น ๙ คือ

๑. เจ้าจันทร์สุตา (ญ)

๒. เจ้าไชนา (ญ)

๓. เจ้ายุคลธร

๔. เจ้าพวงผกา (ญ)

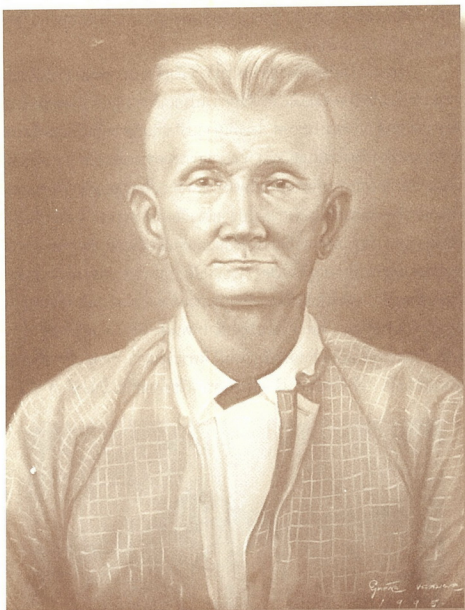
๕. เจ้าวงศ์สกุล

(สายสืบสกุลที่บรรยายมานี้ แยกเฉพาะบุตรหลานของเจ้าเศรษฐี
คำพันธ์ ที่สืบทอดโดยตรงมาทางเจ้าอุปราชพิมพ์พิสาร ส่วนราชบุตรคนอื่นๆ ก็คง
มีจะได้ลงต่อไปตามลำดับ)

และมีเกร็ดประวัติศาสตร์กล่าวไว้ว่า ถ้าเจ้าอุปราชพิมพ์พิสารไม่ถึงแก่
กรรมเสียก่อน ในปี พ.ศ.๒๓๕๙ คงได้รับการโปรดเกล้าฯ เป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่
ต่อจากพระเจ้ามโหตรประเทศ โดยที่เจ้าอุปราชพิมพ์พิสารนั้นเป็นแม่ทัพคน
สำคัญของเมืองเชียงใหม่ในสมัยนั้น มีผลงานการสงครามและช่วยปกครองบ้าน
เมืองมากมาย ยิ่งในช่วงที่พระเจ้ามโหตรประเทศฯ เจ็บป่วยอยู่ถึงแม้ว่าจะเคย
โดนกล่าวโทษในกรณีที่ไม่ส่งกำลังไปช่วยเจ้าน้อยมหาพรหม ในการตีเมือง
เชียงตุง แต่ทางกรุงเทพฯ นั้นมีการเปลี่ยนแปลงดินเมื่อสิ้นเกล้ารัชกาลที่ ๓ ทรง
สวรรคต และเจ้าฟ้ามงกุฎขึ้นครองราชย์สมบัติ เป็นพระบาทสมเด็จพระจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัว และได้ทรงมีตราเรียกประชุมเจ้านายฝ่ายเหนือครั้งใหญ่ใน
กรุงเทพฯ ในกาลต่อมา และทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาเมืองแก้วสุริยวงศ์ บุตร
พระเจ้ากาวิละขึ้นเป็นเจ้านครเชียงใหม่ มีพระนามว่า "พระเจ้ากาวิโลรส
สุริยวงศ์" หรือ "เจ้าชีวิตอ้าว" เจ้าหลวงของชาวเชียงใหม่ที่นับเป็นองค์ ที่ ๖

ศาลากลาง จังหวัดเชียงใหม่ หลังเดิมเคยเป็นที่ตั้งหอคำสมัยพระเจ้ากาวิโลรส

พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์
เจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ ๖ (พ.ศ. ๒๓๙๙-๒๔๑๓)

พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์

"เจ้าชีวิตข้า"

เจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ ๖

พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ เป็นโอรสลำดับที่ ๓ ของพระเจ้ากาวิละ ผู้ทรงกอบกู้และทำนุบำรุงเมืองเชียงใหม่ ต้นสกุล "เชื้อเจ้าเจ็ดตน" โดยได้รับการทรงโปรดเกล้าฯ จากราชกาลที่ ๔ ให้เป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ ๖ ภายหลัง เมื่อพระเจ้ามโหตรประเทศ ถึงแก่พิราลัยแล้ว มีพระราชทินนามว่า "เจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ ดำรงวนพิสัยนคร สุนทรทศลักษณะเขต รวฤทธิมหาโชนางคราชวงษาธิบดี เจ้านครเชียงใหม่" ซึ่งได้รับการสถาปนาในปี พ.ศ.๒๔๐๕ เป็น "พระเจ้าประเทศราช" แต่ก่อนนี้ก็รักษาเจ้าผู้ครองนคร เชียงใหม่มาโดยตลอด

อาจจะเป็นเพราะสืบสายโลหิตจากพระเจ้ากาวิละ ที่ทรงเป็นนักรบผู้ยิ่งใหญ่ และด้วยตัวของพระเจ้ากาวิโลรสเอง ก็เป็นแม่ทัพรบกรำศึกสงครามมาโดยตลอดเช่นกัน ครั้นตั้งแต่เป็นเจ้าหนานสุริยวงศ์ จนถึงพระญาเมืองแก้วสุริยวงศ์ ในตำแหน่งสุดท้ายก่อนจะได้รับการทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นเจ้าหลวงองค์ที่ ๖ ดังนั้นการ

ปกครองในสมัยของพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ จึงเป็นที่เกรงกลัวของผู้ไม่
ประสงค์ดีต่อเชียงใหม่ และใช้อำนาจในการบริหารงานอย่างเด็ดขาด โดยเฉพาะ
ในการตัดสินพิจารณาตีความ ถ้าพระเจ้ากาวิโลรสตรัสคำว่า "อ้าว"
เมื่อใดก็หมายความว่าบุคคลนั้น ต้องขอขาดหรือถูกตัดสินประหารชีวิต จน
เป็นที่มาของคำว่า "เจ้าชีวิตอ้าว" ที่ชาวเชียงใหม่เรียกท่านแทนพระนามจริง

ในช่วงที่พระองค์ท่านปกครองเชียงใหม่ นั้น ต้องเผชิญกับความยุ่งยาก
หลายประการที่ต้องใช้ความอดทน อटकั้น เพื่อประโยชน์สุขของบ้านเมือง
เป็นหลัก

ประการแรก การไม่ลงรอยกันของพี่น้องในวงศ์ "เชื้อเจ้าเจ็ดตน"
ซึ่งนับว่าจะยิ่งก่อความยุ่งยากในการปกครองในล้านนา โดยเฉพาะเชียงใหม่
ลำปาง ลำพูน ซึ่งเป็นเมืองเอกที่สำคัญ โดยที่ช่วง พ.ศ.๒๔๐๕ เจ้าวรญาณรังษี
เจ้านครลำปาง กับเจ้าอุปราชาไม่ลงรอยกัน และไม่มีผู้ใดกล้าจะห้ามปราม
เจ้าชีวิตอ้าวจึงเสด็จไปนครลำปาง โดยไปนมัสการพระมหาธาตุลำปางหลวง
สักการะบูชาด้วยต้นไม้เงิน-ทองคำหนึ่ง พร้อมเครื่องสักการะต่างๆ แล้วเสด็จ
เข้าไปนครลำปาง เพื่อว่ากล่าวให้เจ้าอุปราชยอมขอขมาเจ้าผู้ครองนครลำปาง
ด้วยต้นไม้เงินและทองคำหนึ่งคู่ เพื่อยุติปัญหาการพิพาทระหว่างพระประยูรญาติ
ซึ่งอาจจะก่อความเสียหาย และเป็นผลเสียในการปกครองทั้งมวล และต่อมา
ก็เกิดเหตุการณ์ในขณะที่ยังคงดำรงพำนักอยู่ในนครลำปางโดยเหตุที่ว่า เจ้าฟ้า
โกהל่านเมืองหมอก ได้มีหนังสือให้ขุนนางของเมืองหมอก ชื่ออามาตย์หงส์คำ
ถือหนังสือมาขอความช่วยเหลือจากเชียงใหม่ เพื่อขอกำลังไปช่วยรบกับเจ้าฟ้า
เมืองนาย ซึ่งกรรมการเมืองก็มีหนังสือแจ้งไปที่ "เจ้าชีวิตอ้าว" ที่นครลำปาง
และพระองค์ทรงให้เกณฑ์กำลังไพร่พลชาวเชียงใหม่จำนวน ๓๐๐ คน ให้
พระญาไชยอำมาตย์กับพระญาปราบพลมาร (พญาผาบ) เป็นนายปลัดทัพ
ยกทัพไปช่วยตามที่ขอ และเจ้าชีวิตอ้าวได้อยู่ปลงศพเจ้าอุปราชาลำปาง แล้ว
เสร็จก็เดินทางกลับมาพำนักที่เมืองลำพูน แล้วหลอระฆังใหญ่ใช้ทองหนัก
เจ็ดแสนสองหมื่นแก้วพันคำสิงไว้บูชาพระธาตุเมืองลำพูน

ในช่วงเวลา ๑ - ๒ ปีต่อมา คือช่วง พ.ศ.๒๔๐๗ - ๒๔๐๘ นั้น ความ

พระเจดีย์หลวง หลังบูรณะ ๒๕๓๓-๒๕๓๗ เคยประดิษฐานพระแก้วมรกต

แตกร้างของเชื้อวงศ์พระประยูรญาติก็ปะทุขึ้นมาอีกครั้ง เมื่อบรรดาเจ้านายผู้ใหญ่ในเชียงใหม่ ซึ่งประกอบไปด้วยเจ้าอุปราชธรรมปัญโญ เจ้าราชวงศ์หน่อคำ เจ้าราชบุตรหนานสุริยวงศ์ มีหนังสือแจ้งไปยังกรุงเทพ เล่าถึงพฤติกรรมของเจ้าชีวิตอ้าว ซึ่งเป็นหนังสือถึง ๓ ฉบับ โดยเฉพาะเจ้าน้อยเทพวงศ์ บุตรพระยาอุตรการโกศล (เจ้าน้อยมหาพรหม) ผู้เป็นหลานของพระเจ้ามโหตรประเทศ กล่าวโทษว่ามีพฤติกรรม และใจฝักใฝ่กับทางพม่า ซึ่งเป็นชาติศัตรูคู่สงครามกันมานาน ซึ่งเนื่องมาจากการที่เจ้าชีวิตอ้าวได้สั่งให้ตัดถนนจากเมืองเชียงใหม่ไปจนถึงท่าผาแดงที่ติดกับเขตแดนพม่า และมีการนำช้างและปืนไปมอบให้พระเจ้าอังวะ จนถึงกับที่พระเจ้าอังวะให้คนส่งสิ่งของมีค่ามาพระราชทานแก่เจ้าชีวิตอ้าว โดยมีการพูดคุยในที่ลับ จึงเป็นที่สงสัยของบรรดาผู้ร่วมกล่าวโทษในครั้งนี้

ในเรื่องนั้นไม่มีใครทราบได้ว่าเหตุการณ์จริงนั้นเป็นอย่างไร แต่เพื่อความเข้าใจและความเป็นธรรมต่อเจ้าชีวิตอ้าวนั้น ควรรับทราบไว้ว่าในขณะนั้นพม่าเพิ่งยุติศึกสงครามกับประเทศอังกฤษ ที่ผ่อธิพลสาอาณานิคมไปทั่ว

เอเชีย และพยายามจะมีอำนาจเหนือสยาม ด้วยพยายามกดดันทุกวิถีทาง
ที่ทำได้ เอาข้ออ้างทางการค้าและการปกครองมาเป็นขอเจรจาต่อรอง ซึ่งสร้าง
ปัญหาเป็นอย่างมากในราชสำนักสยาม ซึ่งอยู่ในช่วงระหว่างหัวเลี้ยวหัวต่อ โดย
ที่บรรดาขุนนางระดับสูงของราชสำนักสยามกำลังเรื่องอำนาจมาก ด้วยมีการ
แบ่งพรรคแบ่งพวก เหมือนดังเชียงใหม่ด้วยและไม่ทราบว่าจะอนาคตของสยาม
จะเป็นเช่นไร และทางพม่าก็มีผู้สันนิษฐานว่ากำลังค้นหาพวก เพื่อจะทำ
การขับไล่อังกฤษ และเมืองเชียงใหม่เป็นราชอาณาจักรที่ใหญ่ และอยู่ใกล้กับ
พม่ามากที่สุด อีกทั้งยังคงเป็นเมืองขึ้นของพม้ามานานมาก ขนบธรรมเนียม
ประเพณี และวัฒนธรรม มีการกลมกลืนซึ่งกันและกันมาหลายร้อยปี วิถีชีวิต
ความเป็นอยู่ใกล้เคียงกัน อาจจะช่วยพม่าทำการขับไล่อังกฤษได้ อาจจะเป็น
สาเหตุหนึ่งที่ทำให้เชียงใหม่กับพม่ามีการติดต่อกัน

ประเด็นในเรื่องของการมีใจออกห่างจากทางกรุงเทพฯ นั้น คงตัด
ประเด็นนี้ไปได้เลย เพราะเจ้าชีวิตอ้าวนั้น ตลอดชั่วชีวิตมีความจงรักภักดีต่อ
ราชวงศ์จักรีเป็นอย่างดี และเคยพำนักเป็นมหาดเล็กในสมัยรัชกาลที่ ๓ และ
มีความรู้จักคุ้นเคยกับขุนนางในสยามเป็นอย่างดี ด้วยบุคลิกที่เป็นนักรบ และ
ตัดสินใจรวดเร็วในการแก้ปัญหา อาจจะทำให้เจ้านายผู้ใหญ่บางคนในเมือง
เชียงใหม่ไม่พอใจ ซึ่งก็อาจจะเป็นไปได้จึงเกิดเรื่องขึ้น

ดังนั้นสิ้นเกล้าวรชกาลที่ ๔ จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ
ให้พระยามหามุนี เจ้ากรมพระตำราจในขวา เดินทางขึ้นไปเมืองเชียงใหม่
มารับสั่งให้ พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ หรือ เจ้าชีวิตอ้าว ลงไปเฝ้าที่
กรุงเทพฯ เพื่อชำระคดี และฟังข้อเท็จจริงทั้งหมด เมื่อวันที่พุธแรม ๑๑ ค่ำ
เดือนกรกฎาคม พ.ศ.๒๔๐๙ ปีชวด พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ เดินทางจาก
เมืองเชียงใหม่พร้อมด้วยเจ้าราชวงศ์หน่อคำ เจ้าราชบุตรหนานสุริยวงศ์ เจ้านาย
พี่น้องและที่สำคัญได้นำตัว "ขุนหลวง" ราชบุตรเจ้าฟ้าโกหล่าน เมืองหมอก
ไปเข้าเฝ้าด้วย เพื่อถวายตัวและเป็นการแสดงออกว่าจะพาครอบครัวเข้ามา
สวามิภักดิ์ต่อราชวงศ์จักรี โดยที่นำของทั้งหมดที่พระเจ้าอังวะมอบให้ มาถวาย
ด้วย แต่สิ้นเกล้าวรชกาลที่ ๔ ไม่ทรงรับไว้ มีพระบรมราชโองการดำรัสว่า ของที่

พระเจ้าอังวะให้พระเจ้าเชียงใหม่นั้น ให้พระเจ้าเชียงใหม่รับไว้ แต่จะทรงรับเพียงแหวนทับทิมวงเดียว เพื่อมิให้พระเจ้าเชียงใหม่เสียใจ

และทรงโปรดให้มีการชำระคดี แต่พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ให้การแก้ไข โดยที่เสนาบดีในราชสำนักสยามมีความเห็นว่า การกระทำของพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์นั้น ยังไม่มีความผิดเป็นข้อใหญ่ ขอพระราชทานให้กลับขึ้นไปปกครองเชียงใหม่ดังเดิม แต่สมควรให้โจทก์ที่กล่าวหา คือ เจ้าราชวงศ์ เจ้าราชบุตร และผู้เกี่ยวข้องร้องตัวไว้ที่กรุงเทพฯ ก่อน จนกว่าจะมีการหารือกันระหว่างเจ้านายผู้ใหญ่ทางเหนือ คือ พระเจ้าเชียงใหม่ เจ้านครลำปาง เจ้านครลำพูน ว่า จะทำการประการใด และในที่สุดผลของการหารือของทั้งเจ้าผู้ครองนครทั้ง 3 เมือง เห็นสมควรว่าให้อาพวทก์ที่กล่าวหาไว้ที่กรุงเทพฯ จนกว่าจะมีการขอพระราชทานกลับคืน

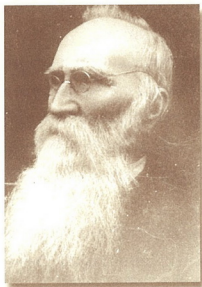
ซึ่งในกาลต่อมาพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ได้กราบทูลขอเจ้าราชวงศ์หน่อคำ กลับคืนไปช่วยราชการ ในปี พ.ศ.๒๔๑๐ อันสืบเนื่องมาจากเจ้าอุปราชธรรมปัญโญถึงแก่กรรม และแสดงถึงน้ำพระทัยที่กว้างของพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ ที่ไม่ถือโทษโกรธเคืองแก่พระญาติที่ร่วมกันกล่าวโทษในครั้งนั้น แต่เจ้าราชบุตรสุริยวงศ์นั้นป่วย และถึงแก่กรรมที่กรุงเทพฯ

ต่อมาในปี พ.ศ.๒๔๑๒ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสวรรคต และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองราชย์ต่อมาเป็นรัชกาลที่ ๕ แห่งราชวงศ์จักรี และมีเหตุการณ์สำคัญในการทำสงครามที่ทางเชียงใหม่ส่งทัพไปปราบ เจ้าฟ้าโกหล่าน เจ้าเมืองหมอก ที่กระบัตต์สยี่ไม่ยอมพาศรรอบครัวเข้ามาสวามิภักดิ์ตามที่สัญญาไว้ และกวาดต้อนมาไว้ที่เชียงใหม่

ในปีเดียวกัน พระเจ้ากาวิโลรสได้ส่งไปกรุงเทพฯกับพระประยูรญาติ เพื่อประกอบกรณียกิจถวายเครื่องราชบรรณาการ แสดงความจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดินองค์ใหม่ คือรัชกาลที่ ๕ ซึ่งในกรณีนี้ได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานรับเจ้าราชวงศ์หน่อคำ เจ้าหนานมหาเทพกับญาติ ซึ่งเป็นกลุ่ม

ผู้กล่าวโทษในครั้งก่อน กลับคืนเชียงใหม่ และทรงโปรดเกล้าฯ พระราชทานให้ตามที่ขอและยังทรงโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนเจ้าบุรีรัตนอินทนนท์ ขึ้นเป็นเจ้าอุปราช ตั้งเจ้าพุทธรังษี ขึ้นเป็นเจ้าราชวงศ์ด้วย และเมื่อจะเดินทางกลับเมืองเชียงใหม่ นั้น พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ได้ลี้ภัยลง ลี้ภัยลี้ภัยที่ ๕ โปรดเกล้าฯ ให้หมอมหลวงรักษาอย่างใกล้ชิดแต่อาการยังไม่ทุเลาลง พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์กราบทูลบังคับมลา เพื่อกลับมารักษาตัวที่เมืองเชียงใหม่ แผ่นดินที่พระองค์รัก และได้พระราชทานพระบรมราชานุญาต โปรดเกล้าฯ ให้หมอมหลวงเดินทางมาด้วย เริ่มออกเดินทางเมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๖ แรม ๔ ค่ำ พ.ศ. ๒๔๑๓ จนถึงบ้านท่าพระนคร ในเขตเมืองเชียงใหม่ ระยะทางอีกเพียงวันเดียวจะถึงคุ้มหลวง แต่พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ ก็ถึงแก่พิราลัย ณ ที่ บ้านท่าพระนคร ตรงกับเดือน ๘ แรม ๒ ค่ำ รวมชนมายุได้ ๗๑ ปี และเป็น "เจ้าชีวิตอ้าว" เจ้าหลวง ครองนครเชียงใหม่ รวม ๑๖ ปี

ควรบันทึกไว้ว่าในสมัยของพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์นั้น เป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงทางบ้านเมืองของเมืองเชียงใหม่ ซึ่งกลายเป็นพื้นฐานสำคัญ

ดร.ดาเนียล แมคคิลการี

ของความเจริญในเชียงใหม่ดังปัจจุบันนี้ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา และการแพทย์ ที่เข้ามาพร้อมกับมิชชันนารีกลุ่มหนึ่ง ซึ่งมี ดร.ดาเนียล แมคคิลการี และ ดร.โจนาธาน วิลสัน เป็นผู้บุกเบิกปูพื้นฐานไว้ ซึ่งในการพบกับพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ ที่กรุงเทพฯ โดยได้รับขอพระราชทานอนุญาตเข้ามาดำเนินการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ที่เชียงใหม่ ซึ่งก็ได้รับการอนุญาตจนถึงปี พ.ศ. ๒๔๑๑ ดร.ดาเนียล หรือ ศาสตราจารย์ ดาเนียล แมคคิลการี และครอบครัวก็

ได้ขึ้นมาเชียงใหม่ตามด้วย ดร.โจนาธาน วิลสัน ในปีต่อมาได้มีการจัดตั้งคริสตจักรเป็นครั้งแรกในเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน พ.ศ.๒๔๑๑ และด้วยความเชื่อและการปฏิบัติตนในทางศาสนา รวมถึงความไม่เข้าใจต่อกันและกัน ทำให้เกิดเหตุการณ์สำคัญเมื่อมีคำสั่งประหารชีวิตคริสเตียนชาวไทย 2 คน ที่เป็นกลุ่มแรกที่เข้ารับเชื่อทางศาสนาคริสต์ ในเดือนกันยายน พ.ศ.๒๔๑๒ ซึ่งทำให้มิชชันนารีเหล่านี้กลัวต้องหยุดการประกาศศาสนา และตั้งรกรากขอความช่วยเหลือจากกรุงเทพฯ แต่เป็นเหตุการณ์ในช่วงสั้นๆ เพราะพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ถึงแก่พิราลัย

ต่อมาในสมัยเจ้าหลวงองค์ใหม่ คือพระเจ้าอินทวิชยานนท์ จึงได้เริ่มดำเนินการประกาศศาสนาอีกครั้ง และนำเอาความรู้ทางด้านแพทย์ และการศึกษาศาสตร์ใหม่มาสู่เมืองเชียงใหม่ มีมิชชันนารีหลายท่านได้เข้ามาหาญเวียนดำเนินงานต่อเนื่อง ยี่ใน พ.ศ.๒๔๒๑ ที่สันเกลาวิชกาลที่ ๕ มีพระบรมราชโองการเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา แล้วงานด้านต่างๆ ของมิชชันนารี จึงสะดวกยิ่งขึ้น และกลายเป็นรากฐานสำคัญของความเจริญของ

โรงเรียน สาขา ดาราวินิจฉัย เชียงแสนนารัฐ

เมืองเชียงใหม่และในล้านนา ไม่ว่าจะเป็นการจัดตั้งโรงพยาบาลแมคคอร์มิค โรงเรียนคาราวินวิทยาลัย โรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย โรงเรียนมงฟอร์ต ซึ่งล้วนแต่มีรากฐานมาในสมัยพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ทั้งสิ้น รวมถึงการทำป่าไม้ที่ได้ขยายตัวไปยังกว้างขวาง โดยเฉพาะป่าไม้กลายเป็นทรัพย์สินของเจ้าหลวงและทายาทโดยตรง รวมถึงจะอนุญาตให้คนอื่นทำการโดยเสียค่าตอบแทนไม่ได้ ซึ่งบางครั้งก็เกิดปัญหาในความขัดข้องของเอกสารอนุญาต และเกิดกรณีพิพาทกันบ่อยครั้ง เช่น คดีมองชวยกาน (หม่องชวยกาน) ได้ยื่นฟ้องพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์

แต่อย่างไรก็ตามการทำป่าไม้นั้น สร้างความร่ำรวยให้กับผู้เกี่ยวข้องเป็นจำนวนมาก รวมถึงกรณีข้อพิพาทต่างๆ ที่มีไม่หยุดหย่อน จนกระทั่งมีพระบรมราชโองการยกเลิกในกาลต่อมา รวมถึงการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาตลอดชั่วชีวิตในขณะครองเมืองเชียงใหม่ ดังเช่นใน พ.ศ. ๒๔๐๑ ได้รื้อหอขวางของเจ้าหลวงธัมมลังคามาสั่งสร้างเป็นวิหารหลวงที่วัดเชียงมั่น

- การรื้อลงวิหารวัดพันตาเก็น (วัดชัยศรีภูมิ) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๑
- ซ่อมรูปสิงห์สองตัวที่ตั้งไว้ที่ข่วงสิงห์ ซึ่งเคยมีการบูรณะมาแต่ครั้งพระเจ้ากาวิละผู้เป็นราชบิดา

- สร้างวิหารวัดสุพรรณ (วัดศรีสุพรรณ) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๓
- ในปีเดียวกัน หล่อระฆังใบใหญ่ด้วยทองสำริด สร้างธรรมมาสวดหีบพระธรรม สร้างพระพุทธรูปสลักด้วยงาช้าง เป็นรูปพระ ๗๒ พระองค์ สร้างพระทองคำหนัก ๒,๐๐๐ บาท พร้อมฉัตรทองหนัก ๑๒๒ บาท หล่อระฆังทองสำริดหนัก ๗ แส่น ๒ หมื่นตำลึง เพื่อใช้ตีบอกเวลาในคุ้มหลวง ฯลฯ ซึ่งยังมีปรากฏอยู่จนถึงปัจจุบัน (เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๙)

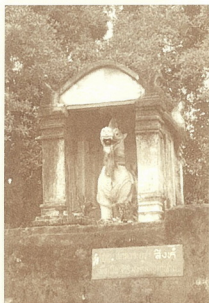
และมีการเพิ่มคณะผู้บริหารที่รู้จักกันดีว่า "เจ้าชั้นทั้งห้า" เพิ่มอีกสามตำแหน่ง คือ เจ้าราชภาคนิย พระญาณอุตรการโกศล พระยาไชยสงคราม (เจ้าชั้นทั้งห้านี้ เป็นการประยุกต์ปรับปรุงการปกครองที่มีที่มาจากของราชสำนักสยามมาใช้ เช่น เจ้าอุปราชหอหนานนั้น เทียบเท่ากับวังหน้า หรือกรมบวรสถานมรดก เจ้าเมืองแก้ว เจ้ารัตนห้วยเมืองแก้ว เจ้าบุรีรัตน์ ซึ่ง

เทียบได้กับตำแหน่งวังหลัง)

พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ ได้เสกสมรสกับแม่เจ้าอุสาคี (อุษา) มีธิดาสองคนคือ

๑. เจ้าทิพเกสร ซึ่งต่อมาเป็นชายาของพระเจ้าอินทวิชยานนท์ และเป็นพระมารดาของพระราชชายาเจ้าดารารัศมี และ

๒. เจ้าอุบลวดีวัฒนา (อุบลวรรณา) ซึ่งมีบทบาทสำคัญในกาลต่อมา

มิดคินทสิหราชสีห์ ที่ช่วงสิงห์ เชียงใหม่

พระเจ้าอินทรวชิชยานนท์
เจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ ๗ (พ.ศ.๒๔๑๓-๒๔๔๐)

พระเจ้าอินทรวชิรมหานนท์

(พระเจ้าอินทวิชยานนท์)

เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ ๗

ภายหลังจาก "เจ้าชีวิตอ้าว" หรือ เจ้ากาวิโลรสสุริยวงษ์ ถึงแก่พิราลัยแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาราชวรณูกุล (ต่อมาเป็นเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์) เป็นผู้แทนพระองค์ มาทำการปลงศพพระเจ้าเชียงใหม่ โดยมีเจ้าอุปราชอินทนนท์เป็นผู้รักษาราชการ เมืองเชียงใหม่

ในช่วงเวลาที่ชาวเชียงใหม่กำลังโศกเศร้า กับการถึงแก่พิราลัยของเจ้าหลวง และยุ่งอยู่กับการจัดการพระศพนั้น เจ้าฟ้าโกหล่าน เมืองหมอกใหม่ก็ถือโอกาสอีกครั้ง โดยนำคนเข้าบุกตีเมืองปาย แล้วเผาเมืองเสียพินาศ ทางเชียงใหม่ขอกำลังจากเมืองลำปาง ลำพูน ไปช่วยกันปราบปรามแต่ไม่ทันการณ์ เจ้าฟ้าโกหล่านหนีข้ามแม่น้ำคงไปได้ ต่อมาเมื่อพวกพม่า ลื้อ จีน เมืองเชียงตุงกว่า ๓๐๐ คน อพยพเข้าไปตั้งอยู่ที่เมืองเชียงแสน รวมกับพวกเงี้ยว เมืองหมอกใหม่อีก เจ้าอุปราชอินทนนท์ จึงมีใบบอกไปทางกรุงเทพฯ เมื่อสิ้นเกล้ารัชกาลที่ ๕ ทรงทราบ แล้วจึงโปรด

เกล้าฯ ให้มีท้องตราให้เจ้าอุปราชอินทนนท์ แต่งคนไปว่ากล่าวให้พวกที่อพยพเข้าไปอยู่ในเมืองเชียงแสนนั้นออกไป ถ้าหากจะอาศัยอยู่ต้องอยู่ในการบังคับบัญชาของทางเจ้าเมืองเชียงราย และเจ้าเมืองเชียงใหม่ แต่ผู้ที่อพยพพวกนี้ยังคงต้องไม่ยอมอยู่ในการปกครองของสยามดังกล่าว ซึ่งสันนิษฐานได้ว่าพวกอพยพเหล่านี้พยายามจะใช้ข้ออ้าง และอิทธิพลของอังกฤษ ซึ่งขณะนั้นอังกฤษมีอิทธิพลเหนือพม่าและบริเวณภาคเหนือของสยาม มีคนไปอยู่ในบังคับของอังกฤษเป็นจำนวนมาก

จนต่อมาในช่วงเดือน ๔ พ.ศ. ๒๔๑๓ ก็เกิดเหตุการณ์สำคัญที่ปรากฏอยู่ในหนังสือ "เจ้าหลวงเชียงใหม่" ฉบับที่เคยอ้างถึงไว้ว่า

"ในช่วงเดือน ๔ ของปีจุลศักราช ๑๒๓๒ (พ.ศ. ๒๔๑๓) ซึ่งอยู่ระหว่างการปลงพระศพพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงษ์ ซึ่งจัดเป็นงานใหญ่อยู่นั้น พวกเงี้ยว เมืองหมอกใหม่ และชาวไทลื้อจำนวนหนึ่ง คู่มกันเข้าปล้นและจุดไฟเผาบ้านเรือนเข้ามาในแขวงเชียงใหม่ จนถึงบ้านสะลวง หนองคาย และ ป่าแง ในเขตอำเภอมะริม และยังลามไปทางหมู่บ้านศรีฐาน และร่มหลวง อีกด้วย ซึ่งเหลือระยะทางเพียงหนึ่งวัน (๓๐ กิโลเมตร) ก็จะได้ถึงตัวเมืองเชียงใหม่

เหตุที่พวกเงี้ยวตั้งกองโจรมาปล้นนี้ อาจจะเป็นเพราะมีความอาฆาตแค้น ที่ถูกกวาดต้อนเอาครัวมาในสมัยพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงษ์ เมื่อ ปี พ.ศ. ๒๔๑๒

คืนความทราบถึงเจ้าอินทนนท์แล้ว จึงให้เกณฑ์ผู้คนชาวเชียงใหม่ได้ ๕,๐๐๐ คน มอบให้เจ้าราชสัมพันธ์วงศ์ (หนานธัมมลังกา) เจ้าราชภาคินัย (อินทรส) หนานมหาเทพน้อยปัญญา เป็นหัวหน้า ร่วมกับกองกำลังจำนวน ๒,๐๐๐ คน จากลำปาง ซึ่งเจ้าหลวงวรญาณรังษี มอบให้เจ้าน้อยหน่นไชยกับพระยาวังซ้าย ควบคุมมาสมทบส่วนเจ้าหลวงไชยลังกาพิศาลคุณ เจ้านครลำพูน มอบหมายให้เจ้านิหวีไชย และเจ้าน้อยมหายศ คู่มไพรพลจำนวน ๑,๐๐๐ คน มาร่วมรบ กองกำลังผสม จำนวน ๘,๐๐๐ คน ยกไปปราบเมื่อพวกเงี้ยวแตกหนีไปพ้นเขตเมืองเชียงใหม่แล้วก็ยกไพร่พลกลับ ขณะที่มาถึงกลางทางไม่ถึงเมืองเชียงใหม่ เจ้าหนานมหาเทพ นายทัพเมืองเชียงใหม่ผู้หนึ่งก็

ล้มป่วยถึงแก่กรรม

ในช่วงที่ยังเป็นเจ้าอุปราชอินทนนท์ รักษาการเมืองเชียงใหม่อยู่นั้น ก็เกิดคดีความที่คนในบังคับอังกฤษฟ้องร้องต่อเจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ก่อน และเจ้านายเชียงใหม่บางคน ในกรณีพิพาทในการทำป่าไม้ ซึ่งมีความขัดแย้งกันมานาน ซึ่งใช้เวลานานมากกว่าคดีความจะสิ้นสุด เพราะคู่กรณีทั้งสองฝ่ายต้องลงไปชำระความกันที่กรุงเทพฯ และโดยเฉพาะที่กงสุลอังกฤษที่กรุงเทพฯ นั้นมีบทบาทและอิทธิพลกดดันราชสำนักสยามมาตั้งแต่ครั้งทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ใน พ.ศ. ๒๓๔๘

ซึ่งเกิดจากความขัดแย้งระหว่างเจ้านายเชียงใหม่ด้วยกันเอง ในการให้อนุญาตซื้อขายกัน และผลประโยชน์ที่ไม่ลงตัว รวมถึงการทะเลหุลวมบกพร่อง ในการให้อนุญาตในการทำป่าไม้ และโดยเป็นสิทธิ์ขาดของเจ้าหลวงเชียงใหม่

ซุงไม้สัก

ในการบริบทพิธีสิน จีบขัง และมีปัญหาขัดแย้งอย่างมาก โดยเฉพาะคนในบังคับอังกฤษ จนเกิดการฟ้องร้อง

จากหลักฐานพบว่าคดีความทั้งสิ้น ๔๒ เรื่อง ตุลาการยกฟ้อง ๓๑ เรื่อง ส่วนอีก ๑๑ เรื่อง พบว่าเจ้านายในเชียงใหม่มีความผิดจริง จึงตัดสิน

ภาพถ่ายพระเจ้าอินทวิชยานนท์ เมื่อแรกครั้งดำรง
ตำแหน่งเจ้าหลวงเชียงใหม่ ช่วงต้นรัชกาลที่ ๕

ให้จ่ายค่าเสียหาย รวมถึง ๔๖๖,๐๑๕ รูปี หรือคิดเป็นเงินไทย ๓๗๒,๘๑๒ บาท เจ้าอุปราชอินทนนท์ต้องขอกู้เงินจากพระคลังมหาสมบัติ โดยสัญญาจะชำระคืนภายใน ๗ ปี จนมาถึง พ.ศ. ๒๔๑๖ เดือน ๖ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ตั้งเจ้าอุปราชอินทนนท์เป็น

"พระเจ้าอินทวิชยานนท์ พหลเทพภักดี ศรีโยนางคราซ วงศา มหาประเทศราชธิบดี นพิสินครภิงค์ดำรงพิพัฒน์ ชียงคราซ วงศา เจ้านครเชียงใหม่"

พร้อมกับตั้งเจ้าน้อยชัตติยวงศ์ผู้บุตรเป็นเจ้าราชบุตร ตั้งเจ้าอินทสร บุตรชายพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงษ์ อีกองค์หนึ่งเป็นเจ้าราชภาคิไนย ตั้งเจ้า ถัมมลังกา บุตรนางบัวทิพ และเป็นหลานของพระเจ้ามโหตรประเทศ เป็น

เจ้าราชสัมพันธ์วงศ์ ตั้งเจ้าน้อยเทพวงศ์ บุตรของพระอัครการโกศลน้อย มหาพรหม เป็นพระยาอัครการโกศล และในเดือน ๑๒ ทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง เจ้าบุญทวงศ์เป็นเจ้าอุปราชนครเชียงใหม่

มีเหตุการณ์สำคัญๆ ที่เกิดขึ้นในห้วงเวลาที่พระเจ้าอินทวิชยานนท์ เป็นเจ้าหลวงครองเมืองเชียงใหม่มากมาย เพราะเป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลง รูปแบบการปกครองจากกรุงเทพฯ โดยเหตุที่ว่าในพระราชอาณาจักรสยาม ในขณะนั้นถูกสันคลอนของชาติตะวันตก คือ อังกฤษและฝรั่งเศส ซึ่งแย่งชิง อำนาจในการล่าอาณานิคมในแถบอินโดจีนและใกล้เคียง โดยเฉพาะดินแดนที่ อยู่รอบๆ พระราชอาณาจักรสยามนั้น ตกเป็นเมืองอาณานิคมของชาติ เหล่า นี้แล้ว

และกำลังจะกดดันสยามทุกวิถีทางโดยข้ออ้างในการค้า การปกครอง การศาล โดยที่มีการทำสัญญาเบาว์ริง ใน พ.ศ. ๒๓๙๘ ที่สยามรับรองฐานะ และเสรีภาพในทางการค้าของชาวอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษ

เชียงใหม่ในฐานะเมืองประเทศราชของสยาม ก็ย่อมได้รับผลกระทบ ไปด้วย โดยเหตุความมั่นคงของพระราชอาณาจักรสยามจึงเกิดการทำสนธิ สัญญาเชียงใหม่กับอังกฤษ ในปี พ.ศ. ๒๔๑๖ เพราะอังกฤษขู่ว่าจะมาตั้งกอง กำลังป้องกันตัวเอง ถ้าสยามไม่จัดการอย่างใดอย่างหนึ่ง ในการป้องกันชีวิต และทรัพย์สินของอังกฤษ ที่อังกฤษอ้างว่าไม่ปลอดภัยในล้านนา ซึ่งเหตุผล ลึกๆ แล้ว อังกฤษต้องการจะได้ล้านนาทั้งหมดเป็นเมืองอาณานิคม เหมือนกับที่กระทำกับพม่า อินเดีย มาเลเซีย เพราะทราบดีว่าล้านนา เป็นประเทศราชของสยาม และมีทรัพยากรธรรมชาติมากมาย เป็นที่ ต้องการของอังกฤษเป็นอย่างมาก

ในครั้งนั้นทางกรุงเทพฯ ได้มีการส่ง "ข้าหลวง" มาประจำที่เชียงใหม่ เป็นครั้งแรก โดยส่ง พระนรินทรราชเสนี (พุ่ม ศรีไชยยันต์) ปลัดบัญชีกรม พระกลาโหม ให้มาเป็นข้าหลวงสามหัวเมือง มีหน้าที่ควบคุมดูแลให้ทาง เชียงใหม่ ปฏิบัติตามสนธิสัญญาที่ทำกับอังกฤษให้ราบรื่นเป็นการป้องกันข้อ อ้างของอังกฤษที่จะยุบเมืองเชียงใหม่และเขตล้านนา

แต่ที่สำคัญโดยถือได้ว่าเป็นก้าวแรกในการที่จะผนวกเขตล้านนาทั้งหมดจากประเทศราชเข้ามาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับสยามในฐานะเมืองใหญ่เมืองหนึ่ง ไม่ใช่เมืองขึ้นอีกต่อไป ซึ่งก็มีการดำเนินการมาเป็นระยะ จนกระทั่งได้มีเหตุการณ์รื้อนายตามชายแดนทางเขตเชียงใหม่และล้านนา จนต้องมีการทำสัญญาเชียงใหม่กับอังกฤษเป็นฉบับที่สอง ในปี พ.ศ. ๒๔๒๖ มีการตั้งรองกงสุลอังกฤษมาประจำที่เชียงใหม่ ประจวบกับทางกรุงเทพฯ ต้องการให้ทุกเมืองทั่วประเทศที่อยู่ในปกครองของสยามเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่มีการแบ่งแยก และให้การปกครองเป็นในทิศทางเดียวกัน จึงได้มีการปฏิรูป การปกครองแบบมณฑลทั่วประเทศ แต่ที่เชียงใหม่ นั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นพิชิตปรีชากร มาเป็น "ข้าหลวงพิเศษ" มาดูแลในปัญหาที่เกิดขึ้น และจัดเตรียมที่จะเริ่มการปฏิรูปการปกครองในอีกไม่ช้านัก แต่เชียงใหม่มีความแตกต่างจากเมืองประเทศราชอื่นๆ ที่มีความจงรักภักดีต่อราชวงศ์จักรีเป็นอย่างมาก ประกอบกับมีความเป็นเมืองที่มีลักษณะเฉพาะจึงถือว่าเป็น "เขตพิเศษ" ที่มีการอนุโลมผ่อนปรนในการจัดระเบียบ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป ถนอมน้ำใจซึ่งกันและกันทั้งสองฝ่าย

โดยเฉพาะที่พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นพิชิตปรีชากรนั้น ทรงเป็นนักปกครองชั้นเยี่ยม ที่เข้าใจในเรื่องรัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ ที่จะนำมาใช้อย่างเหมาะสม ด้วยนโยบายผ่อนปรนจึงยังคงให้มีตำแหน่งสำคัญๆ ที่เคยดำเนินการปกครองเชียงใหม่มาเป็นเวลานาน ที่เป็นตำแหน่งเฉพาะของเจ้านายเมืองเชียงใหม่ ทั้งตำแหน่งเจ้าชั้นหัวและเจ้าสนามหลวง และได้มีการกำหนดเพิ่มเติมตำแหน่งในการปกครองเหมือนกับทางกรุงเทพฯ อีก ๖ ตำแหน่ง คือ กรมมหาดไทย กรมทหาร กรมคลัง กรมยุติธรรม กรมวัง และกรมนา โดยมอบตำแหน่ง เสนา หรือ "พระยาว่าการกรม" ที่เป็นผู้บังคับบัญชากรมต่างๆ ให้เป็นของเจ้านายและบุตรหลานในเชียงใหม่ แต่อำนาจในการบัญชาการที่แท้จริงจะอยู่กับผู้ช่วยเสนา หรือที่เรียกว่าพระยาผู้ช่วยไทย ที่ส่งมาจากส่วนกลาง โดยมีการตั้งตำแหน่ง "พระยารองลาว" หรือพระยาในระดับ

พระราชชายาเจ้าดารารัศมี เจ้าจอมในรัชกาลที่ ๕

รอง เป็นชาวเชียงใหม่ โดยตำแหน่งเสนาทั้ง 6 กรมนั้น อยู่ในอำนาจสิทธิ์ขาดในการแต่งตั้งหรือถอดออกเป็นของเจ้าหลวง และเจ้าสนามหลวงเป็นผู้ดำเนินการคัดเลือกเท่านั้น

สายสัมพันธ์ของราชสำนักสยาม และเจ้านายเมืองเชียงใหม่ยังกระชับแน่นแฟ้นขึ้นอีกครั้ง เมื่อพระเจ้าอินทวิชยานนท์ได้ลงไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ล้นเกล้ารัชกาลที่ ๕ เมื่อวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๒๙ และได้นำพระธิดานาม เจ้าดารารัศมี ถวายเข้ารับราชการฝ่ายใน เป็นเจ้าจอมในล้นเกล้ารัชกาลที่ ๕ หลังจากที่เคยทรงโปรดเกล้าฯ ให้เชิญพระภุชเฑศลำดับเพชรมาพระราชทานเป็นของขวัญ และมีการแต่งตั้งพี่เลี้ยงเจ้าดารารัศมีตั้งแต่พระชนมายุย่างเข้า ๑๑ พรรษาเศษแล้ว

เจ้าดารารัศมี หรือ พระราชชายาเจ้าดารารัศมี นั้น ทรงมีพระจริยาวัตรและดำรงพระองค์ได้อย่างเหมาะสม เป็นที่พอพระราช

หตุทัย และเป็นที่รักยิ่งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และทรงมี
ประสูติกาลพระธิดาองค์เดียวคือ พระองค์เจ้าหญิงวิลานาคนพีลี เมื่อ
วันที่ ๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๒ แต่เป็นที่น่าเสียดาย และนำมาซึ่งความ
โศกเศร้าอย่างใหญ่หลวงแก่พสกนิกรทั้งชาวสยามและชาวเชียงใหม่
เพราะเจริญพระชนมายุได้เพียง ๓ พรรษาเศษ ก็สิ้นพระชนม์

พระราชชายา ทรงเป็นที่เคารพรักและเป็นศูนย์รวมหัวใจ
ของเจ้านายฝ่ายเหนือ และชาวเชียงใหม่เป็นอย่างสูงตลอดมา ทรง
เสด็จกลับมาพำนักที่เมืองเชียงใหม่หลังจากลี้ภัยรัชกาลที่ ๕ เสด็จ
สวรรคต และอยู่ในเชียงใหม่แผ่นดินที่พระองค์รักและเป็นห่วงตราบ
เท่าสิ้นพระชนม์ เมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๐

เสด็จในกรมพิชิตปรีชากรนั้น ทรงเป็นที่ยอมรับนับถือในพระปรีชา
สามารถในการเป็น "ข้าหลวงพิเศษ" ที่มีน้ำพระทัยกว้างขวาง และเข้าใจ
ความรู้สึกของเจ้านายเชียงใหม่และบุตรหลานเป็นอย่างดี และทรงมีความรัก
สนิทสนมกับเจ้าหญิงสุมิตรา ณ เชียงใหม่ ซึ่งเป็นหลานของพระเจ้า
อินทวิชยานนท์ และทรงรับเป็นหม่อมหุ้ม แต่ไม่มีโอรสและพระธิดา อีกทั้ง
ทรงปฏิบัติพระราชภารกิจที่ทรงได้รับการมอบหมายอย่างดีเยี่ยม ไม่ว่าจะเป็น
การเริ่มระบอบภาษีอากร การศาล การปกครอง ที่เป็นระเบียบเรียบร้อย อีกทั้ง
เป็นที่พอพระราชหตุทัยของล้นเกล้ารัชกาลที่ ๕ และทางเจ้านายเชียงใหม่
รวมถึงประชาชนที่เริ่มยอมรับการเปลี่ยนแปลง ทรงเสด็จกลับมารับราชการ
ที่กรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. ๒๔๒๘ และได้ทรง โปรดเกล้าฯ เป็น "กรมหลวงพิชิต
ปรีชากร" และรับราชการสนองพระเดชพระคุณ จนถึงวาระสุดท้าย เมื่อวันที่
๑๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๒ ทรงมีส่วนสำคัญยิ่งในการปฏิรูปการปกครองทั่ว
ประเทศ ในเวลาถัดมาและการ "เลิกทาส" ที่ให้ทุกคนในประเทศไทย
ในวันนี้มีความเป็นไทที่ภูมิใจตลอดมา

เพื่อความเข้าใจในการส่งข้าราชการจาก "สวนกลาง" เข้ามาดูแล
ทางล้านนา ที่เรียกกันว่า "มณฑลพายัพ หรือ มณฑลลาวเฉียง" นั้น
เป็นเพราะเหตุสำคัญคือความขัดแย้งกับอังกฤษ รวมทั้งเป็นการปูทางที่จะนำ

หัวเมืองต่างๆ เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรสยามอย่างสมบูรณ์ในภายหลัง

ข้าราชการส่วนกลางที่ส่งมานั้น จะมีตำแหน่งข้าหลวงประจำเมืองเชียงใหม่ที่เป็นหัวหน้าต่อมาจะมี "ข้าหลวงพิเศษ" ที่เป็นข้าหลวงต่างพระองค์คอยกำกับดูแลอีกทอดหนึ่ง ซึ่งส่วนมากจะเป็นเชื้อพระวงศ์จากราชสำนักสยาม เช่น ข้าหลวงประจำเมืองเชียงใหม่ นั้น เป็นพระนรินทรราชเสนี (พุ่ม) ต่อมาภายหลังย้ายกลับกรุงเทพฯ ผู้ที่มาดำรงตำแหน่งแทนคือ พระยาราชเสนา (เลื้อ พยัคฆนันท์) ซึ่งอยู่ในช่วง พ.ศ. ๒๔๒๕-๒๔๒๖ ต่อมาเป็นพระยามนตรีสุริยวงศ์ (ชี้น บุนนาค) ซึ่งเป็นสมัยเดียวกับ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิชิตปรีชากร (ในช่วงปี พ.ศ. ๒๔๒๗) ต่อมาเป็นพระยาเพชรพิไชย (จีน จารุจินดา) พระยามหาเทพสมบัติ (บุตร บุนยรัตพันธ์) ซึ่งตรงกับยุคของพระองค์เจ้าโสณบัณฑิต มาดำรงตำแหน่งข้าหลวงต่างพระองค์ และเกิดเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นมาจากการประทุพดินไม่เหมาะสมของข้าราชการที่ถูกส่งมาจาก "ส่วนกลาง"

นักเรียนโรงเรียนพระราชายา กำลังเรียนปักลูกไม้
ถ่ายโดย มิซซันนารี อเมริกา

ครู อาจารย์ โรงเรียนคาราวีวิทยาลัยในยุคแรก

เหตุการณ์ที่วุ่นวายนี้ คือ กบฏพญาผาบ หรือ พญาปราบพลมาร (หนาน เตชะ) อดีตแม่ทัพคนสำคัญของเชียงใหม่ในสมัยพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงษ์ เป็นผู้นำต่อต้านชาวบ้านสันทราย ในเรื่องการเก็บภาษีอากรที่ไม่เป็นธรรมจากนายอากร ผู้ประมูลภาษีจากรัฐบาลได้ และมีการรวมตัวที่คาดกันว่า จะบุกเข้ามาล่าบรรดาข้าราชการคนไทยจากส่วนกลาง และพวกพ่อค้า นายภาษีในเชียงใหม่ทุกคน แต่ก็ถูกปราบปรามลงได้ในที่สุด ซึ่งตรงกับ พ.ศ. ๒๔๓๒

ในตลอดช่วงเวลาที่เริ่มการปูแนวทาง สำหรับการปฏิรูปการปกครองนั้น ได้เกิดเหตุการณ์กระทบกระทั่ง อันเนื่องมาจากสาเหตุใหญ่จากข้าราชการที่มาจากส่วนกลาง รวมถึงการลดอำนาจของเจ้านายในเมืองเชียงใหม่ลง รวมถึงการเข้ามาของมิชชันนารีชาวต่างประเทศ

มิชชันนารี ที่เข้ามาเพื่อจุดประสงค์หลักในการประกาศศาสนาคริสต์นั้นเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการแพทย์ การศึกษา การสาธารณสุข ซึ่งเคยหยุดการดำเนินการต่างๆ เพราะกลัวเกรงพระอำนาจในช่วงสมัยเจ้าหลวง และเจ้าอุปราชองค์ก่อน (เจ้ากาวิโลรสสุริยวงษ์ และเจ้าอุปราชบุญทวงษ์) แต่ในสมัยของพระเจ้าอินทวิชยานนท์นั้น

ได้รับการส่งเสริมจนเกิดผลดี ทั้งการศึกษา ดังที่เคยกล่าวมาแล้วคือ โดยเฉพาะนางโซเฟีย รอยซ์ แมคกิลวารี ภรรยาของ ศาสตราจารย์ ดาเนียล แมคกิลวารี ได้เริ่มให้มีการศึกษาสำหรับสตรีเป็นครั้งแรก ในช่วงปี พ.ศ. ๒๔๑๘ จนต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๒๒ นางสาวแมรี แคมป์เบลล์ และ เอ็ดนา โคล ได้จัดระเบียบโรงเรียนสตรีขึ้นที่บริเวณเชิงสะพานวรจันท์ในปัจจุบัน คือ โรงเรียน ดาราวิทยาลัย และได้มีการจัดตั้ง "โรงเรียนเด็กชายวังสิงห์คำ" ขึ้นที่บริเวณ วังสิงห์คำตามชื่อ โดยศาสตราจารย์ เดวิด จี. คอลลิנס และได้กลายมาเป็น โรงเรียน ปรีณสรอยแยลล์วิทยาลัย ที่ผลิตบุคลากรคุณภาพขั้นดีให้กับชาว เชียงใหม่ตลอดมา

ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายในเมืองเชียงใหม่ และชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะมิชชันนารีนั้น เป็นไปได้ด้วยดีโดยอาจจะด้วยมิชชันนารีตั้งแต่ กลุ่มแรกที่เข้ามาในเมืองเชียงใหม่ นั้น เข้ามาเพื่อดำเนินการประกาศ ศาสนา และช่วยเหลือการด้านต่างๆ ที่เป็นประโยชน์แก่คนและเมืองเชียงใหม่ มิได้แฝง มาด้วยผลประโยชน์เหมือนพ่อค้าหรือข้าราชการที่เข้ามามากในช่วงเจ้าหลวง องค์นี้ ความเจริญหลังไหลเข้าสู่เชียงใหม่ พร้อมกับการเปลี่ยนแปลงในด้าน ต่างๆ เป็นไปตามวิถีของโลกที่กำลังเปลี่ยนไปสู่ยุคใหม่ และมีการยกเลิกเสนา ผู้ช่วย ๖ ตำแหน่ง และพระยาทรงสุรเดช (อิน บุนนาค) มาเป็นข้าหลวง ใหญ่ ซึ่งมีบทบาทสำคัญมากในการตั้งมณฑล ลาวเฉียง หรือ เขตล้านนา ซึ่งเป็นเหตุการณ์หลังสยามต้องเสียหัวเมืองต่างๆ และดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำ โขงใน พ.ศ. ๒๔๔๒ หรือ ที่รู้จักกันดีในนาม วิกฤต ร.ศ. ๑๑๒

พระเจ้าอินทวิชยานนท์ รัชการจระลองพระเดชพระคุณ แก่ราชวงศ์จักรี และราชการโดยมิได้ขาดตกบกพร่อง การปกครอง ไพร่ฟ้าอาณาประชาราษฎร์ ด้วยความสงบสุขจบจนถึงแก่พิราลัย ในปี พ.ศ. ๒๔๔๐ สิริรวมเวลา ปกครองเชียงใหม่ทั้งสิ้น ๒๖ ปี และ เจ้าอุปราชอินทวโรธสร้างรักษาการเจ้าหลวงเชียงใหม่ต่อมา

เจ้าอินทวโรรสสุริยวงษ์
เจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ ๘ (พ.ศ. ๒๔๔๔-๒๔๕๒)

เจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์

เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ ๘

หลังจากการพิราลัยของพระเจ้าอินทวิชยานนท์ แล้ว เจ้าอุปราชอินทวโรรสผู้เป็นบุตรก็ได้รับการแต่งตั้งให้รักษาการในฐานะเจ้าหลวงองค์ที่ ๘ ของเมืองเชียงใหม่ โดยได้รับการโปรดเกล้าฯ ให้เป็นเจ้าหลวงเชียงใหม่อย่างเป็นทางการ เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๔๔ ดำรงพระยศเป็น "เจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ ดำรงนพสินครสุนทรทศลักษณ์เกษตร วรฤทธิเดช ดำรงจางยุติธรรม สุจริต วิศิษฐ์สัตยธาดา มหาโยนางคราชวงศาธิบดี เจ้าผู้ครองนคร" และได้รับพระราชทานเครื่องยศ และเป็นนายพันเอกทหารบก และชาวเชียงใหม่ทั่วๆ ไปเรียก "เจ้าหลวงตาขาว" ซึ่งหมายถึงตาของท่านมีลักษณะเหมือนฝรั่ง

ในสมัยของเจ้าอินทวโรรส นี้เห็นว่าเมืองเชียงใหม่อยู่ในยุคแห่งความสุขสงบ ปราศจากภัยสงคราม การล่าอาณานิคมของอังกฤษกับฝรั่งเศสก็เบาบางลง ทั้งนี้ด้วยพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า

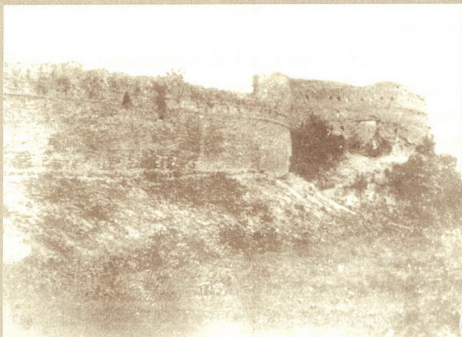
ที่ดำเนินกุศโลบายที่สำคัญตลอดมา ขอมเสียดินแดนส่วนน้อยเพื่อรักษาพระราชอาณาจักรส่วนใหญ่ไว้ และที่สำคัญคือการปฏิรูปการปกครองเป็นแบบมณฑลเทศาภิบาล ซึ่งดำเนินการอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๗ จนถึง พ.ศ. ๒๔๕๙ โดยเริ่มจากหัวเมืองชั้นในก่อน เพื่อสะดวกในการปฏิรูปการปกครองจากส่วนกลาง จนกระทั่งครบมณฑลทั่วพระราชอาณาจักร โดยที่มณฑลพายัพนั้นจัดเป็น "เขตพิเศษ" ซึ่งมีความละเอียดอ่อนต้องใช้เวลานานถึงจะสามารถปรับให้เหมือนมณฑลอื่นๆ กว่าจะสว่างแล้วก็ถึง พ.ศ. ๒๔๖๐

ซึ่งการปกครองในลักษณะนี้ นั้นถือว่าเป็นการลด "อำนาจเจ้าหลวง" ลงทีละน้อยและเพิ่ม "อำนาจรัฐจากส่วนกลาง" ขึ้นเช่นกัน ซึ่งเป็นไปในทุกส่วนทั้งการปกครอง การคลังและภาษีอากร ที่เข้ามาแทนที่เครื่องราชบรรณาการ การทหารที่มีการจัดตั้งกรมบัญชาการมณฑลพายัพ ที่เชียงใหม่ ในปี พ.ศ. ๒๔๕๖ การศึกษาโดยจัดให้มีการเรียนหนังสือภาษาไทยกลาง และส่งเสริมให้มีการสร้างโรงเรียนที่เรียนหนังสือภาษาไทยกลาง ทั่วไปเพื่อรองรับสร้างบุคลากรให้รับราชการในตำแหน่งต่างๆ ที่มีการจัดตั้งจากรัฐบาลส่วนกลาง

การศาสนา มีการออกพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองสงฆ์ ให้เป็นแบบเดียวกันทั่วประเทศ โดยขึ้นกับ "มหาเถรสมาคม"

การเปลี่ยนแปลงในทุกด้านของเชียงใหม่ในสมัยเจ้าอินทวโรรสนั้น ได้รับการสนองตอบเป็นอย่างดีจากเจ้าหลวงและเจ้านายในเมืองเชียงใหม่ โดยเหตุที่ว่าความจงรักภักดีต่อพระราชวงศ์จักรี และความสุขของราษฎรเชียงใหม่เป็นที่ตั้ง ประจวบกับเจ้าอินทวโรรสนั้นได้มีการเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ถวายบังคม ถวายสัตย์ปฏิญาณตนต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ มาโดยตลอดและมีความสนิทยศนกันเคยกับพระราชวงศ์ โดยเฉพาะการที่พระราชชายาเจ้าดารารัศมี นั้นเป็นน้องที่ทรงรักและเคารพ เจ้าอินทวโรรสเป็นพิเศษยิ่งกว่าคนอื่นใด จึงได้รับความโปรดปรานจากราชวงศ์จักรี และได้รับความเคารพเกรงใจจากเหล่าบรรดาขุนนางข้าราชการในราชสำนักสยามเป็นอย่างยิ่ง

แผ่นดินเชียงใหม่ในยุคนี้จึงเต็มไปด้วยความสุข ความเจริญ ในทุก

ป้อม และกำแพงเมือง "แจ่งหัวริน" เมื่อประมาณ พ.ศ. 2440 - 2450

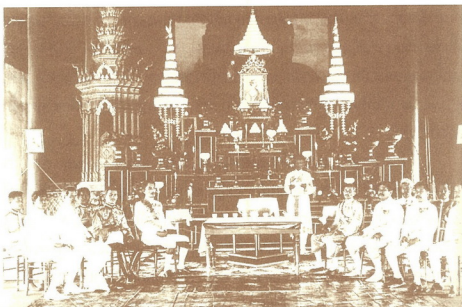
ถ่ายโดย มิชชันนารี อเมริกา

ที่ทุกทาง เป็นการเริ่มต้นการละครและนาฏศิลป์ ที่นำแบบอย่างมาจากราชสำนักสยาม ทำให้ชาวเชียงใหม่ได้รู้จัก มีการปรับระเบียบในคุ้มหลวงให้เหมือนกับในกรุงเทพฯ มีการตั้ง "เชน" หรือทหารรักษาการณ์ ซึ่งแบ่งเป็น 2 พวก คือ พวกแรกจะเป็นพวกที่เล่นละครและตรวจ ซึ่งถือว่าเป็นวงแรกของเชียงใหม่ อีกพวกหนึ่งเป็นทหารรักษาการณ์ตามปกติ มีการนำไฟฟ้ามาใช้เป็นครั้งแรกในเชียงใหม่ โดยเริ่มต้นที่คุ้มหลวงเป็นแห่งแรก มีการจัดแสดงละครว่า โดยนำแม่ครูละครจากกรุงเทพฯ และเชียงใหม่ มาเปิดการแสดงให้ประชาชนชมฟรี เป็นที่ชื่นชอบเป็นอย่างมาก ซึ่งดาราละครส่วนมากจะเป็นหม่อมของเจ้าหลวง อาทิเชน หม่อมผาด หม่อมวาด หม่อมแส หม่อมโหมด หม่อมทิม หม่อมคำ หม่อมแมว ฯลฯ นอกจากการละครแล้ว ยังได้เริ่มจัดสวนสัตว์ในคุ้มหลวง นำเอานกกระจากเทศ อุฐู จระเข้ เสือลายพาดกลอน สัตว์ที่หาดู

ยากในเมืองเหนือมาให้ประชาชนได้ดูฟรี สร้างความบันเทิง และการศึกษา เป็นอย่างดี

และในสมัยของเจ้าหลวงองค์นี้ มีการเปลี่ยนแปลงเงิน ผลประโยชน์ที่เคยเป็นอำนาจสิทธิ์ของเจ้าหลวงไม่ว่าจะเป็นเงินส่วนแบ่งค่าตอไม้ (ซึ่งต่อมาตกเป็นของรัฐบาลทั้งหมด) เงินเดือนพระราชทาน เงินส่วนแบ่งค่าแรงแทนเกณฑ์ ซึ่งเป็นผลมาจากการปฏิรูปการคลังและภาษีอากร โดยในที่สุดพระเจ้าอินทวโรรสสุริยวงษ์ จึงของพระราชทานเงินเดือนอย่างเดียว ซึ่งได้รับพระราชทานเดือนละ ๒๐,๐๐๐ บาท

จากการเก็บภาษีอากรนั้นมีภาษีที่เริ่มจัดเก็บใหม่ เรียกว่า "เงินค่าราชการ" ซึ่งชาวบ้านมักเรียกว่า "ภาษี ๔ บาท" หรือภาษีผูกปี (ปีเป็นคำทับศัพท์ในภาษาจีน แปลว่า เงินตรา) ซึ่งเป็นภาษีที่เสียแทนการเกณฑ์ จัดเก็บจากชายที่มีอายุ ๑๘ ถึง ๖๐ ปี เพื่อเป็นการทดแทนการที่ไพร่ถูกเกณฑ์แรงงานมาทำราชการ และคนที่ไม่สามารถจ่ายเงินได้จะถูกให้เกณฑ์ทำงานโยธา ๒๐ วัน และผู้เสีย "ภาษี ๔ บาท" ก็อาจถูกเกณฑ์เพื่อมาทำงานโยธา เพื่อประโยชน์แก่บ้านเมือง ท้องถิ่นของตน ซึ่งเป็นภาษีที่ใหม่ และสร้างความไม่พอใจแก่ผู้เสียผลประโยชน์หลายฝ่ายไม่ว่าจะเป็นเจ้านายราชภู่ และนายภาษีอากร ทำให้เกิดการกบฏเงี้ยวที่เมืองแพร่ โดยได้รับการสนับสนุนจากเจ้าเมืองแพร่ และบานปลายเข้าโจมตีสถานที่ราชการทั้งแม่ฮ่องสอนและฝาง และได้ถูกรัฐบาลกลางส่งกำลังมาปราบปรามอย่างรุนแรงและเฉียบขาด รวมถึงการปลดเจ้าเมืองแพร่ ผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด โดยส่งข้าราชการจากส่วนกลางเข้ามาทำหน้าที่แทนทั้งหมด และได้เร่งปฏิรูปการปกครอง และทุกด้านเพื่อสร้างจิตสำนึกในการเป็น "คนไทย" ภายใต้พระราชอาณาจักรเดียวกัน ขจัดความกินแหนงแคลงใจที่มีมานานสำหรับคนไทยและคนเมืองให้เร็วที่สุด รัฐบาลส่วนกลางได้ส่งพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ (เชย กัลยาณมิตร) มาเป็นข้าหลวงเทศาภิบาล เพื่อมาแก้ปัญหาดังกล่าว และได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหลวงอินทวโรรส เป็นอย่างดี พร้อมเจ้านายฝ่ายเหนือที่ยังช่วยสร้างสันติสุขขณะความรุ่งเรืองของชาวเชียงใหม่และชาวล้านนาทุกคน และขอยกข้อความ

พิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา ประมาณ พ.ศ. ๒๔๔๙-๒๔๕๑

ด้านซ้ายของโต๊ะ : พระยาสุรสีห์วิศิษฐ์ศักดิ์ (ยศขณะนั้น)

ด้านขวา : เจ้าอินทวโรตตยาธิบดี, เจ้าอุปราช (แก้วนารัฐ), เจ้าราชวงศ์ (หมื่น ณ เชียงใหม่), เจ้าบุรีรัตน์ (แก้วมุงเมือง ณ เชียงใหม่)

ภาพจาก : หอช.

สำคัญในช่วงนี้ เพื่อความเข้าใจอย่างไมคลาดเคลื่อนจากหนังสือที่ทรงคุณค่าเล่มหนึ่ง ที่ถือว่าสมบูรณ์ที่สุด ถูกต้องคือหนังสือ เจ้าหลวงเชียงใหม่ ที่จัดทำร่วมกันระหว่างทนายทศกุล ณ เชียงใหม่ เจ้านายฝ่ายเหนือสายอื่น และนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิ รวมถึงบรรณาธิการโดย วงศ์ศักดิ์ ณ เชียงใหม่ จัดพิมพ์โดยอมรินทร์พรินต์ติ้ง มีใจความว่า

"เมื่อพระยาสุรสีห์วิศิษฐ์ศักดิ์ จัดการปกครอง โดยตำแหน่งเจ้าหลวงเทศาภิบาล อยู่ถึง ๑๓ ปี (พ.ศ. ๒๔๔๕-๒๔๕๘) ในช่วงของพระเจ้าอินทวโรตตยาธิบดี ต่อเข้ากับยุคพลตรีเจ้าแก้วนารัฐฯ ภายใต้นโยบายการสร้างรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แบบรวมศูนย์อำนาจที่สถาบันพระมหากษัตริย์ นับว่าประสบความสำเร็จด้วยดี เพราะสามารถจัดการปกครองให้มีระเบียบแบบแผนเช่นเดียวกับมณฑลอื่นๆ ทุกประการ และช่วงนี้มีการจัดตั้งมณฑลทหารบก

อันประกอบไปด้วย ลำปาง แพร่ น่าน แล้วรวมกับมณฑลพายัพเป็น "มณฑลภาคพายัพ" โดยมีอุปราชภาค เป็นผู้ควบคุม (พ.ศ. ๒๔๕๔-๒๔๖๘) แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการที่ทางรถไฟมาถึงเชียงใหม่ ในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๖๔ นั้น ทำให้เศรษฐกิจรวมทั้งวิทยาการความเจริญในเชียงใหม่ขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว

การปกครองเมืองเชียงใหม่ในช่วง พ.ศ. ๒๔๖๔-๒๔๗๖ เป็นการปรับปรุงช่วงสุดท้ายก่อนที่จะยกเลิกระบบเทศาภิบาล โดยได้เริ่มเมื่อรัชกาลที่ ๗ ขึ้นครองราชย์ ทรงยกเลิกระเบียบแบบแผนต่างๆ ที่จัดขึ้นในช่วง พ.ศ. ๒๔๕๘-๒๔๗๘ ทรงยุบตำแหน่งและหน่วยงานที่ไม่เหมาะสมกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำหลังสงครามคล เช่น ยุปมณฑลมหาราชภฏ เข้ากับมณฑลพายัพ ทรงยุบเลิกตำแหน่งอุปราชภาคและตำแหน่งเสนาทั้ง ๖ และทรงดำเนินนโยบายยกเลิกตำแหน่งเจ้าเมืองโดยเด็ดขาด กำหนดว่าตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๔ เป็นต้นไปหากตำแหน่งเจ้าเมืองใดว่างลงก็จะไม่โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งขึ้นอีก ส่วนเจ้าเมืองที่มีชีวิตอยู่ก็ยังให้ได้รับเงินเดือนจนถึงแก่อสัญกรรม ซึ่งเมื่อพลตรีเจ้าแก้วภวรัฐฯ เจ้าเมืองเชียงใหม่ หรือ "เจ้าหลวงเชียงใหม่" องค์สุดท้ายถึงแก่อนิจกรรมใน พ.ศ. ๒๔๘๒ ก็ถือเป็นการสิ้นสุดตำแหน่งเจ้าเมืองเชียงใหม่ หรือ "เจ้าหลวงเชียงใหม่" และหลังจากที่คณะราษฎรเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ก็ได้ยกเลิกระบบมณฑลเทศาภิบาล ใน พ.ศ. ๒๔๗๖ มณฑลพายัพจึงสลายตัว เมืองเชียงใหม่ที่เคยเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาในอดีตก็มีฐานะเป็นเพียงจังหวัดหนึ่ง เช่นเดียวกับจังหวัดอื่นๆ สืบมาจนปัจจุบัน

สมัยเจ้าอินทวโรรสสุริยวงษ์นี้ เป็นยุคของเจ้าผู้ครองนคร มิได้มีฐานะเป็นเจ้าประเทศราชของกรุงรัตนโกสินทร์อีกต่อไป ดังนั้นจึงไม่มีการส่งเครื่องราชบรรณาการและต้นไม้ทองคำต้นไม้เงิน โดยที่เจ้าอินทวโรรสสุริยวงษ์ได้รับพระราชทานเงินเดือน เดือนละ ๒๐,๐๐๐ บาท ก็ย่อมจะ "ถือเอาได้ว่า" องค์ท่านดำรงสภาพเหมือนกับ "ข้าราชการ" ผู้หนึ่ง ทั้งนี้เจ้าอินทวโรรสสุริยวงษ์ไม่มีอำนาจปกครองบ้านเมืองโดยตรงอีกต่อไป เพราะราชการทั้งปวงขึ้นกับข้าหลวงประจำนคร ซึ่งเป็นข้าราชการจากส่วนกลาง

จากซ้ายไปขวา :

เจ้าน้อยด้อย, พระราชชนกเสนา, เจ้าอินทวโรรส, เจ้าสุริยวงศ์, เจ้าสมพมิตร

ในปีปลายชีวิตของเจ้าอินทวโรรสสุริยวงษ์นั้น ท่านเป็นโรคไอ แพทย์หลวงตรวจดูอาการพบว่าปอดเสีย มีอาการปวดเรื่อยมา จนถึงวันที่ ๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๒ ก็มีอาการหนัก ครั้นเวลาบ่าย ๔ โมง ๕๕ นาที ก็ถึง แก่อสัญกรรม

เจ้าอินทวโรรสสุริยวงษ์ มีบุตรสืบสกุลจากแม่เจ้าทิพเนตร คือ เจ้าราชวงศ์ (เลาแก้ว) แต่เพียงผู้เดียว เจ้าอินทวโรรสสุริยวงษ์ รั้งตำแหน่งเจ้าผู้ครองนคร ๔ ปี และเป็นเจ้าผู้ครองนคร ๘ ปี รวมชนมายุ ๕๑ ปี

พลตรีเจ้าแก้วหวารัฐ
เจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ ๙ (พ.ศ. ๒๔๕๑-๑๓๕๑)

พลตรีเจ้าแก้วนารัฐ

เจ้าหลวงองค์สุดท้ายของชาวเชียงใหม่

เจ้าแก้วนารัฐฯ นั้นสมภพ เมื่อวันที่ ๒๙ กันยายน พ.ศ. ๒๔๐๕ และเป็นโอรสลำดับที่ ๖ ของพระเจ้าอินทวิชยานนท์ฯ เจ้าหลวงองค์ที่ ๗ กับแม่เจ้าเขียว มีภคินีร่วมบิดา ๑๑ องค์

เจ้าแก้วนารัฐฯ นั้น เริ่มรับราชการตั้งแต่นั้นสมัยของพระบิดาของท่าน ตั้งแต่อายุ ๑๕ ปี จึงทรงเห็นความเปลี่ยนแปลงทุกอย่างที่เกิดขึ้นกับเมืองเชียงใหม่ และวงศ์เชื้อ "เจ้าเจ็ดตน" มาโดยตลอด และมีส่วนสำคัญในเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นดังเช่น

- ในช่วงปี พ.ศ. ๒๔๒๐ ได้รับมอบหมายจากพระเจ้าอินทวิชยานนท์ ให้คุมราษฎรจากเมืองลำพูน และเชียงใหม่ ประมาณ ๓๐๐ ครว้เรือน ไปตั้งรกรากที่เมืองเชียงแสนซึ่งยังรกร้างอยู่

- พ.ศ. ๒๔๒๙ ควบคุมเครื่องราชบรรณาการดอกไม้เงินดอกไม้ทอง ไปถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕

ครูบาศรีวิชัย (พ.ศ. 2421 - 2481) ตบถุญแหว่ง ล้าหนา
ภาพโดย : นายยาภิ ช่างถ่ายภาพชาวญี่ปุ่น

- พ.ศ. ๒๔๓๒ เมื่อเกิดกบฏพญาผาบหรือพญาปราบ ที่รวบรวมไพร่พลที่สันทราย เนื่องจากไม่พอใจการเก็บภาษีอากรจากข้าราชการส่วนกลาง และชาวจีนที่ได้รับมอบหมาย เจ้าแก้วนรรัฐฯ เป็นผู้นำกำลังเข้าไล่ล่าปราบปรามที่ฝาง จนได้รับบาดเจ็บที่ขาในการต่อสู้ และจับตัวการสำคัญมาลงโทษประหารชีวิตได้เป็นจำนวนมาก โดยที่พญาผาบหนีไปได้

- พ.ศ. ๒๔๔๕ เมื่อครั้งเป็นเสนากรมมหาดไทยได้ร่วมมือกับพระยา
อุดมพงษ์ เพ็ญสวัสดิ์ ข้าหลวงประจำจังหวัดเชียงใหม่ จับกุมคนร้ายที่เข้าปล้น
ที่ว่าการอำเภอหางดง และส่งให้ศาลพิจารณาโทษ

และในการเกิดกบฏเงี้ยวที่เมืองแพร่ ได้นำกำลังไปสกัดพวกเงี้ยว
ที่จังหวัดเชียงราย ที่คาดว่าจะเข้าร่วมกบฏด้วย แต่ไม่มีเหตุการณ์ร้ายแรง จึง
ยกกำลังพลกลับเชียงใหม่ และได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณ และมี
ความดีความชอบเป็นพิเศษ จึงได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน
บรรดาศักดิ์ ดังต่อไปนี้

- พ.ศ. ๒๔๓๒ เป็นเจ้าราชภาคินัย
- พ.ศ. ๒๔๓๖ เป็นเจ้าสุริยวงศ์
- พ.ศ. ๒๔๔๐ เป็นเจ้าราชวงศ์
- พ.ศ. ๒๔๔๗ เป็นเจ้าอุปราชา

พิธีลงจอบแรก ถนนศรีวิชัย (ทางขึ้นคอยสุเทพ)

วันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๗ เวลา ๑๐.๐๐ น.

ในภาพจากซ้ายไปขวา : พลตรีเจ้าแก้วนวนรัฐ เจ้าหลวงเชียงใหม่, หลวงศรีประกาศ,
เจ้าราชภาคินัย (เมืองขึ้น ณ เชียงใหม่) นายศรีเรือง ตะนะพงษ์, ขุนกัน ชนะนันท์ เจ้าแก้วโง้ว

จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ เป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็น

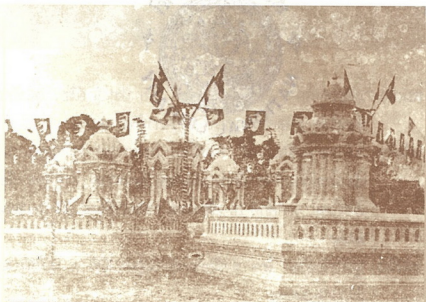
"เจ้าแก้วนรวิฐ ประพัทธอินทนนทพงษ์ ดำรงนพีสินครเขตต์ ทศลักษณ์เกษตรอุดม บรมราชสวามิภักดิ์ บริรักษ์ปัจฉิมมานุกิต สุจริตรธรรมธาดา มหาโยนางคราชวงศาธิบดี เจ้านครเชียงใหม่"

เจ้าแก้วนรวิฐ นั้นเป็นเจ้าหลวงที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เป็นอย่างยิ่ง ดังเช่น เจ้าหลวงองค์ก่อนๆ ดังเช่น

- ได้ให้เจ้าน้อยศุขเกษม ผู้เป็นบุตรชายเข้าไปบวชในพระพุทธศาสนา
- สร้างธรรมมหาเวสสันดรและชาดกต่างๆ ถวายไว้ที่วัดหัวข่วงนิมนต์ พระสงฆ์ไปแสดงพระธรรมเทศนาทุกวันพระที่คุ้มหลวง บูรณะวัดโลกโมฬี สร้างพระพุทธรูปถวายตามวัดต่างๆ ฯลฯ

และได้สร้างสาธารณูปโภคต่างๆ ให้กับชาวเชียงใหม่ โดยเฉพาะการสร้างถนนและสะพาน โดยมีถนนสายหนึ่งที่ร่วมสร้างกับท่านครูบาศรีวิชัย และคณะศรัทธาประชาชน คือ ถนนขึ้นดอยสุเทพ ซึ่งกลายเป็นถนนแห่งประวัติศาสตร์ของชาวเชียงใหม่ นามของท่านได้รับการจารึกเพื่อเป็นเกียรติมากมาย ไม่ว่าจะเป็นสะพานนรวิฐ ถนนแก้วนรวิฐ สโมสรนรวิฐ วัดศรีนรวิฐ และอีกมากมาย ในเมืองเชียงใหม่

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการปฏิรูปทางการปกครองนั้น ทำให้ฐานะของเจ้าหลวงเมืองและเจ้านายในเชียงใหม่ นั้นมีสภาพแตกต่างจากอดีต สิทธิขาดอำนาจต่างๆ ถูกโอนมาสู่มือข้าราชการจากส่วนกลาง ฐานะทางเศรษฐกิจก็เปลี่ยนไป จึงมีการแสวงหาธุรกิจเท่าที่จะเอื้ออำนวยในสมัยนั้น เช่น การทำป่าไม้ เมื่อโอนเป็นของรัฐบาลกลางแล้ว ทางเจ้าหลวงและเจ้านายเชียงใหม่ จึงขอเช่าทำป่าไม้จากรัฐบาลกลาง และให้ผู้อื่นที่มีความชำนาญในการทำงานเช่าทำอีกต่อหนึ่ง มีการบุกเบิกทำเหมืองฝาย เพื่อบริการเก็บไต่ทางด้านเกษตรกรรม โดยเฉพาะข้าวกลายเป็นสินค้าส่งออกอันดับหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ ซึ่งต้องพึ่งพาน้ำที่มาจากเหมืองฝาย จึงมีอาชีพใหม่สำหรับ

งานฉลองที่วัดสวนดอก ถ่ายโดย : นายเอ็ม ทานาคา

เจ้านายในเชียงใหม่ ในการเป็นเจ้าของเหมืองฝายต่างๆ ทั่วเชียงใหม่

รวมถึงธุรกิจแบบใหม่ไม่ว่าจะเป็นตลาดสด โรงงานทอผ้า โรงปม ไบยา ไร่ยาสูบ ฯลฯ ซึ่งเป็นไปตามกระแสความนิยมในยุคสมัยนั้น ซึ่งในทาง กรุงเทพฯ ก็มีลักษณะธุรกิจเกิดใหม่มากขึ้น

เจ้าแก้วนรวิรุช ได้เริ่มป่วยมาตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๔๔๑ จนกระทั่งถึง พิราลัย เมื่อวันที่ ๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๒ รวมชนมายุ ๗๗ ปี รวมเป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ยาวนานถึง ๒๘ ปี และได้รับพระราชทานนามสกุลจาก ล้นเกล้ารัชกาลที่ ๖ ที่ให้ทายาทในสายสกุล "เจ้าเจ็ดตน" ว่า "ณ เชียงใหม่" (Na Chiangmai)

พลตรีเจ้าแก้วนรวิรุช ในฐานะของเจ้าหลวงเชียงใหม่ เป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์สุดท้าย เพราะหลังจากนั้นเป็นต้นมาทาง กรุงเทพฯ ได้ยุบเลิกตำแหน่งเจ้าผู้ครองนคร หรือ "เจ้าหลวงเชียงใหม่" ซึ่งเริ่มต้นสืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยพระเจ้ากาวิละ จนมาถึงสมัยของ พลตรีเจ้าแก้วนรวิรุช นับเป็นเวลารวมทั้งสิ้น ๑๓๗ ปี

หนังสือ “เพ็ชรลานนา เล่ม ๑๒” จัดโดย ปราณี ศิริธร ณ หัทธง
พิมพ์โดย ผู้จัดการมรดกเหนือ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๘.

หนังสือ “เจ้าหลวงเชียงใหม่” พิมพ์โดย คณะทายาทสายสกุล ณ
เชียงใหม่ ร่วมกับสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่ วงศ์ศักดิ์ ณ เชียงใหม่ บรรณาธิการ ๑๒ เมษายน
๒๕๓๙.

หนังสือ “ผู้นำท้องถิ่น” โดย สำนักพิมพ์บ้านผู้นำ ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒๕
ธันวาคม ๒๕๔๕.

หนังสือ “ตระกูลชินวัตร” โดย อธิวัฒน์ ทรัพย์ไพฑูรย์ สำนักพิมพ์
วรรณสาส์น กันยายน ๒๕๔๖.

หนังสือ “เชิดชูเกียรติ นายไกรศรี นิมนานเหมินทร์” พิมพ์โดยสำนัก
คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ร่วมกับวิทยาลัยครูเชียงใหม่
และศูนย์วัฒนธรรมประจำจังหวัดต่างๆ ในภาคเหนือ.

หนังสือ “ที่ระลึกครบรอบ ๑๐๐ ปี ดันตระกูลโอสถาพันธุ์”

หนังสือ “ที่ระลึกงานฉาปนกิจศพ นายธวัช ดันตรานนท์” วันอาทิตย์
ที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๔๖.

หนังสือ “พระราชทานเพลิงศพ ศจ.อัน นิมนานเหมินทร์” สิงหาคม
๒๕๔๐.

หนังสือ “สังคมเมืองเชียงใหม่ เล่ม ๓” โดยพ.ต.ท.อนุ เนินหาด ๒๕๔๖.

และขอขอบคุณ หอสมุดแห่งชาติ จังหวัดเชียงใหม่

คุณบุญเสริม สาตราภัย หนังสือ “เจ้าหลวงเชียงใหม่”

ที่เป็นแหล่งข้อมูลอ้างอิงสำคัญ

* แก่คำผิดในเล่ม : หน้า ๒ บรรทัดที่ ๑๒ “อ่านเหตุการณ์” แก้เป็น “อ่านเหตุการณ์”

หน้า ๑๖ บรรยายภาพ “เปิดเมื่อ พ.ศ.๒๕๑๖” แก้เป็น “พ.ศ.๒๕๒๖”

หน้า ๑๓๐ บรรยายภาพ “(พ.ศ.๒๔๕๑-๑๓๕๑)” แก้เป็น “(พ.ศ.๒๔๕๑-๒๔๗๒)”

สำนักงานเทศบาลนครเชียงใหม่
เลขที่ ๓ ถนนวังสิงห์คำ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๓๐๐ โทรศัพท. ๐-๕๓๒๕-๙๓๒๓
(หนังสือออกฟรี ๗๓๐ ปี สรีร์เชียงใหม่)
ท้าวอ้าวท่วย

